لغت

لاڙي لفظن جي موتين مالها

منصور ٿلهو

SAMBARA PUBLICATION HYDERABAD

لاڙي لفظن جي موتين مالها

(لغت)

منصور ٿلهو

سمبارا پبليڪيشن حيدرآباد

كتاب نمبر 185
حق ۽ واسطا ليکڪ وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو:	لاڙي لفظن جي موتين مالها
موضوع:	لغت
ليکڪ:	منصور ٿلهو
ڇاپو پهريون:	آگسٽ 2019ع
تعداد:	هڪ هزار
ڪمپوزنگ ۽ لي آئوٽ:	شاهزيب ميمڻ
ٽائيٽل:	عبدالفتاح هاليپوٽو
ڇپيندڙ:	سمبارا پبليڪيشن

سيد آرڪيڊ آفيس نمبر 8 عبرت گهٽي گاڏي کاتو حيدرآباد
03003513966

ملهہ: 300

LARI LAFZAN JI MOTIN MALHA
(Dictionary)

Writer:	**Mansoor Thalho**
First Edition:	**August 2019**
Quantity:	**One Thousand**
Composed By:	**Shahzaib Memon**
Title Design:	**Abdul Ftah Halepoto**
Published By:	**Sambara Publication Hyd**
	03003513966

ارپنا

سُپت سَڄڻ ۽ اُستادن جي نالي

محترم سائِين: عطا محمد ڀنڀرو

محترم سائين: عبدالفتاح "شرجيل" هاليپوٽو

محترم سائين: ڊاڪٽر محمد علي مانجهي "جمارِي"

محترم سائين: پروفيسر فتح محمد ٽيبو

ميڊم: پروفيسر ڊاڪٽر ناهيد پروين

محترم سائين: ڊاڪٽر رخمان گل پالاري

محترم سائين: ڊاڪٽر شير مهراڻي

سنڌي زبان جي منفرد ناول نگار منصور ٿلهو جي ناول
”مٽي ۽ مُهاڻا“ جي مهورت
اڪادمي ادبيات پاڪستان

The Famous Novel on the life of Fishermen Community Living in the coastal line o Sindh, including Karachi and Thatta, Titled "مٽي ۽ مُهاڻا" written by Mansoor Thalho was launched in Shamsheer_ul_haydry Pakistan Academy of Letters. Karachi on Thursday, March 2013, This program was Presided Over by Abdullah Hussain Haroon Ambassador of Pakistan in United Nations at that time and Ex_Federal Min_ister for Foreign Minister. The Chief Guests were Late Fatima Surraya Bajoya. The Famous Writer of Urdu Dramas and Mr.Mazhar_ul_Haq, Ex_Vice Chanceilor, University of Sindh, Jamshoro. The program was organized by Agha Noor Muhammad, Director of Pakistan Academy of Leters, Kara_chi and the Stage Secretary was Mr.Ghulam Mustafa Solangi, the Famous Writer of Sindhi and Urdu Books on Languages and Literature. The Welcome Address was presented by Mr. Jalil Khati, the Publisher of the Book.

Agha Noor Muhammad Pathan

فهرست

1. اداري پاران	ساجد سنڌي	04
2. پيش لفظ	منصور ٿلهو	05
3. مهاڳ: سنڌ جو منصور	فتح محمد شهزادو "فتح" ٽيهو	11
4. ساجن ملي تن کي	ڊاڪٽر محمد علي مانجهي	14
5. رُڃَ ۾ رَڙيُون	آغا نور محمد پٺاڻ	15
6. منصور سان گهاريل گهڙيون	ڊاڪٽر جليل ڪٽي	19

• الف ۽ آ	25	• ز	89
• ب	36	• س	90
• ٻ	39	• ش	97
• ڀ	43	• ص	99
• ت	45	• ض	100
• ٿ	47	• ط	101
• ٽ	48	• ظ	101
• ٺ	50	• ع	102
• ث	52	• غ	104
• پ	53	• ف	105
• ج	62	• ڦ	106
• ڄ	65	• ق	107
• جه	67	• ڪ	108
• ڃ	70	• ک	113
• چ	71	• گ	117
• ڇ	74	• ڳ	120
• ح	76	• گه	122
• خ	77	• ڱ	124
• د	78	• ل	125
• ڌ	79	• م	130
• ڏ	80	• ن	134
• ڊ	83	• و	136
• ڍ	84	• ه	142
• ذ	85	• ي	144
• ر	86		

اداري پاران

جڏهن به سائين منصور ٿلهو جو مسڪرائيندڙ چهرو سامهون اچي ٿو ته سندس باجهاري شخصيت جي سياءُ ۽ علمي ادبي قد ڪاٺ آڏو سر تسليم خم ٿيڻ تي مجبور ٿئي ٿو. هو بغير ڪنهن هام ۽ ڍيڪاءُ جي سنڌي ٻوليءَ ۽ سامونڊي ڪنارن تي آباد مهاڻن جي لهجن تي، ٻوءِ اهي لاڙ جا سامونڊي علائقا هجن يا آمريڪي سامونڊي ڪنارن تي آباد ماڻهن جي ڳالهائڻ جا لهجا ۽ اچار هجن، جنتي به رهيو آهي. پنهنجي ٻوليءَ جي خدمت کي عين عبادت تصور ڪيو آهي. دنياوي زخمن ۽ ان چور سندس اندر ڪڏهن به مٿس غالب نه ٿي سگهيو آهي جو هو اُف. آهه. رڙ يا ڪنهن شڪايت جي صورت ۾ پنهنجو اظهار لوڪ آڏو پڌاري سگهي. زندگي براءِ ٻوليءَ تي آڌاريل سندس گذرندڙ هر پل پٿر تي تراشيل ان مورتيءَ جيان آهي. جنهن جي پوڄا ته ڪري سگهجي ٿي. پر ڪيس روئاري يا کلائي نه ٿو سگهجي. دنياوي رشتن ۽ مغاشرتي روين تي اندر ئي اندر رت جا ڳوڙها ڳاڙيندڙهن جيئري جاڳندي ڪردار کي اها مجتنا نه ملي سگهي آهي، جنهن جو هو حق لهڻي.

سنڌي ٻولي ۽ ادب لاءِ پاڻ پتوڙڻ واري جذبي سان سرشار سائين منصور ٿلهو جي علمي ۽ عملي جاکوڙ جو اندازو سندس شايع ٿيل ڪتابن ”جيون ليکا“ (ناول)، ”جي هانءَ نه هارين“ (چوند ڪهاڻيون)، ”زندگي پوڳ“ (ناول)، ”متي ۽ مهاڻا“ (ناول)، ”ريڙهي ميان“ (ناول)، ”سوکي بندر ۽ سامونڊي سور“ (سفرنامو) ۽ ”گذاپ جا گل“ (لغت) ۽هن ڪتاب ”لاڙي لفظن جي موتين مالها“ مان لڳائي سگهجي ٿو. جنهن ۾ ڌرتيءَ ۽ ٻوليءَ سان محبت ۽ انسيت کي ڪنهن به طرح درگذر نه ٿو ڪري سگهجي. سائين منصور ٿلهو پنهنجي جاکوڙ ۽ جستجو سان هڪ ڊگهي عرصي کان لاڙ جي سامونڊي پٽن تي راتين جون راتيون گذاري اتان جي ماڻهن، پٽن، ڍورن، چاڙن سان ناتو ڳنڍيندو پيو اچي. سائين منصور ٿلهو هينئر به سخت تڪليفن ۽ بيماريءَ باوجود آمريڪا ۾ به سنڌي ٻوليءَ جي سامونڊي لهجن ۽ سنڌي ماتريءَ جي لکتن کي ڪاغذي ڪئنواس تي چٽي رهيو آهي. دعا آهي ته شال سندس قلم جي رواني برقرار رهي ۽ زندگيءَ جي حقيقي خوشين مان لطف اندوز ٿي سگهي (آمين)

ساجد سنڌي

سمبارا پبليڪيشن حيدرآباد

پيش لفظ

لاڙي لفظن جي موتين مالها...!

سنڌ جي سامونڊي پٽي جي "پڇاڙ" وارن ماڻهن يعني لاڙ جي سامونڊ جي ڪناري ۽ پيٽن تي رهندڙ لاڙ جي ننڍين وڏن ڳوٺن جي ماڻهن جي ڳالهه ٻولهه ڪرڻ واري انداز ۽ لهجن ۾ ٿورو فرق ضرور آهي پر سنڌي ٻولي جي ٻين لهجن اترادي، وچولو، ٿري ۽ ڪوهستاني لهجن کان بنهه جدا آهي، لاڙي ماڻهن جي لهه ۾ سنڌي ٻوليءَ جا پراڻا لفظ موجود آهن، اهي ڳالهه ٻولهه ڪرڻ ۾ انهن لفظن جو ججهو استعمال ڪندا آهن. سامونڊي پٽي ۽ دريائن تي شڪار ڪندڙ ماڻهن جو اصل کان وٺي پاڻيءَ سان پيار رهيو آهي، هي سمنڊ جي لهرن سان صدين کان لڙون لڳائيندا، هلندا جيئندا رهندا آهن.

سامونڊي پٽيءَ ۾ مختلف اوڙڪن (ذاتين) ۽ پاڙن وارا ماڻهو رهندا آهن، پر روزگار جي حوالي سان سامونڊي ۽ دريائي ڌنڌو ڪرڻ جي سبب "مهاڻو" يا "مهاڻا" سڏبا آهن. هي ماڻهو پنهنجن اباڻن علائقن ڍورن، دريائن، ماڳن، مياڻين، چاڙن ۽ ڪناٺين کي پنهنجن نالن سان سڏيندا آهن.

مثال "ٻار" هن لفظ سان هڪدم معصوم ننڍڙي ٻار ڏانهن خيال هليو ويندو، هاريو ڪندڙ ماڻهو جو ان جي ڪوڙ يعني "ٻار" ڏي تصور هليو ويندو. اونده جي وقت روشني ڪرڻ جي لاءِ چوندا آهن، "ادا زهيب! تيلي کي ٻار روشني ڪر." لاڙ جا ماڻهو زمين جي آباد ٽڪر کي "ٻار" چوندا آهن، سج لهڻ کانپوءِ اڪثر مايون (عورتون) چونديون آهن، "لي! تيلي ٻار روشني تئي".

سامونڊي، دريائي ماڻهو ڪاري، ڍوري يا ڪنهن ننڍي درياءَ مان ٻي ڍوري جي منهن کي به "ٻار" چوندا آهن، اهڙا ڪيترائي لفظ آهن. جيڪي لاڙي ماڻهو روزانو ڳالهه ٻولهه ۽ ڪچهرين منجهه اچاريندا رهندا آهن.

سنڌ جي سامونڊي پٽيءَ ۾ شاهوڪار بندرگاهه هوندا هئا، انهن بندرگاهن جي اوج وارن ڏينهن ۾ لاڙ وارو علائقو گهڻو سُکيو ستابو ۽ خوشحال هوندو هو، جنهن جي خوشحالي پرڏيهي ملڪن تائين مشهور هئي.

سامونڊي پٽيءَ جي ماڳن ۽ دريائن جي ڪنڌين، ڪنارن، ٻيٽن تي مالن (جانورن) جون ڪڏڪاريون لڳيون پيون هونديون هيون، شام جو جانورن جي موٽڻ مهل چوڌرف چڙن جا سُريلا آواز ڪنڌين تي پڌرڻ ۾ ايندا هئا، ياڳيا (ڏٽي) پنهنجي ڍورن (جانورن) ۽ وڳ کي سجاڻي پڌندا هئا. هر طرف سائي پوک جي چادر وڇايل نظر ايندي هئي، لاڙي ماڻهن جي زندگيءَ ۾ خوشيون ئي خوشيون ۽ سُکن سان ڀري پئي هوندي هئي. سامونڊي پٽيءَ جي سادن، سباجهڙن ماڻهن ۾ ڏنگائي، ڦڏائي وارو عنصر موجود ڪونه هوندو هو.

رات جي وقت ڪنڌين تي اوطاقن منجهه ٻرندڙ مچ تي محبتي ماڻهن جون ڪچهريون ڏسڻ وٽان آهن، هي ماڻهو راڳ رنگ جا شوقين، شاعر، سگهڙ، لطيف جا پارکو، سک ونڊڻ جا ڪوڏيا، قريدار جن کان مهمانوازي ڪو سکي، هر ڪو ائين چوندو "مهمان مون جي اوطاق تي اچن" هُنن جا من مهمانن جي لاءِ آتا، سندن اوطاقن جا در رات ڏينهن کليل هوندا آهن. ڪنهن نه ڪنهن درياءَ جي ڪنڌيءَ تي ٻيڙائتن جي راڳ رنگ واري محفل متل هوندي هئي، سنڌ جي مهمانوازي صدين کان مشهور آهي. اهڙا مثال رگ ويد جي جهوني پستڪ ۾ ملن ٿا.

ڀيرومل مهر چند آڏواڻي، "قديم سنڌ" ڇپائيندڙ، سنڌي ادبي بورڊ، ڄامشورو سال 2004ع، ڪتاب ۾ رگ ويد جي مختلف منڊل جي حوالي سان "مهمانوازي" ۽ "مانڌاڻي" جو ذڪر ڪيو آهي. ليکڪ ڀيرومل آڏواڻي "قديم سنڌ" ڪتاب صفحي نمبر 366 تي لکي ٿو ته:

"مهمانوازي! رگ ويد واري زماني ۾ ئي مهمانوازيءَ جو انگ اسان جن ماڻهن ۾ هو ۽ اهو هڪ فرض ليکبو هو، ماڻهن جي گهرن جا دروازا مهمانن جي لاءِ سدائين کُليل رهندا هئا. (رگ ويد، منڊل ٻهريون 128-6) مهمان گهر ۾ گهڙندو هو ته ان جو آدر ستڪار ڪندا هئا. هٿ ڏيندا هئس ۽ تڏي تي ويهاريندا هئس، هو پوءِ سنان ڪري رسوئي کائيندو هو، تنهن کانپوءِ پان کائيندا هئا. رهڻ جي لاءِ خلاصي ڪوٺي ڏيندا هئا. (رگ ويد، منڊل ٻهريون 1-72)"

"اترو ويد جي منڊل ستين (6-73) ۾ "گودهڪ" (Godhuk) لفظ ڪم آيل آهي، جنهن جي معنيٰ آهي، "ڳايون ڏهندڙ" هن مان سمجهجي ٿو ته ڪن

جو ڏنڊو ئي هو گايون ڏهڻ، منڊل نائين (4،10) ۾ چيل آهي تہ اُهي ”گودهڪ“ گاين ڏهڻ جي ڪم ۾ پڙ هوندا هئا. ڪير پارين ۾ ڏيپي ايندو هو تہ گهر ڏياٽي اهو پاهہ تي رکي ڪاڙهيندي هئي، پوءِ جيترو جمائٽو هوندو هوس، اوترو جمائيندي هئي. ”مانڌاٽيون گهر جي ٽنين سان ائين پڏل هونديون هيون، جيئن گهوڙو اڳياڙين يا پڇاڙين سان پڏل رهي ٿو.“ (رگ ويد، منڊل پهريون 24، 4) گهر ڏياٽيون سيني کي روز مرهہ جي ڪم ۾ پرهہ ٿنيءَ جو رنپائينديون هيون. (رگ ويد، 108، 48، 6) ڪي ڪاٺ جي اکري مهري ڪٽي چانور چڙينديون هيون. (اٿرو ويد، منڊل 12، 3، 139) تہ ڪي مانڌاٽيءَ سان ڏڌ ولوڙي مکڻ ڪيدنديون هيون. ”پهراڙين ۾ اڄ تائين دستور آهي تہ گهر گهر ۾ سويل صبح جو ڏڌ پيو ولوڙبو آهي ۽ ان پيو پيسندو آهي.

”ويرون ولوڙڻ جون ساريان گهٽو صبح“ شاهہ (”قديم سنڌ“ صفحو 237)
سنڌ جي خوشحالي جي باري ۾ رگ ويد ۾ ڪيترا پيرا ئي ذڪر آيل آهي. ڪاڪي ڀيرو مل مهر چند آڏواڻيءَ ڪتاب ”قديم سنڌ“ ۾ اهڙا حوالا ڏنا آهن. ڪاڪي ڀيرو مل جو ”ديپاچو“ (قديم سنڌ-ايڊيشن چوٿون 2004، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد)

”ويدن ۾ اڳاٽو رگ ويد آهي، جنهن جي منڊل ڏهين سوڪت پنجهتر ۾ انهيءَ قديم زماني جي هڪ رشيءَ ان وقت ئي سنڌ جي سيپتا ۽ شاهوڪاريءَ جي واکاڻ جا ڍڪ پريا آهن، ويدن ڪانپوءِ هندن جا اتهاس ۽ پراڻ آهن، انهن ڪانپوءِ ٻڌ ڌرم ۽ جين ڌرم وارن جا ڌرمي پستڪ آهن. انهن سڀني ڌرمي پستڪن ۾ سانده ڏسبو تہ سنڌ جي هڪڙي نہ ٻي ساک لکي پئي آهي.“ (قديم سنڌ- ص-5)

”رگ ويد واري زماني ۾ سنڌ جو پرڳٽو پنهنجن پل پلوڙ گهوڙن ڪري نهايت مشهور هوندو هو.“ (منڊل ڏهون، 75-8) (قديم سنڌ ص 263)

”رگ ويد واري زماني ۾ ڪنيار بہ هوندا هئا، جي نار لاءِ ڪنگريون ۽ گهرن ۾ ڪم اچڻ جا نڪر جا ٿانءَ (مٽ، دلا، ڪنا، پايون وغيره) ٺاهيندا هئا. (منڊل ڏهون – 89، 7) حجامت جي لاءِ نائي بہ هوندا هئا. سنسڪرت ۾ لفظ ”ناپتي“ جو اُچار سنڌيءَ ۾ ”نائي“ آهي، پر رگ ويد جي منڊل ڏهين ۾ (4-142) ۾ ”وپتا“ لفظ ڪم آيل آهي. جنهن جي معنيٰ آهي. وار

ڪترينديون." (قديم سنڌ-ص 285)

"رگ ويد ۾ ڪيترن هنڌن تي "پڻي" لفظ ڪم آيل آهي، جنهن جي معنيٰ آهي "وڻجارو" (وڻج ڪندڙ يا واپاري)، (قديم سنڌ – ص 234)

"ويدڪ زماني ۾ سنڌو ماترجا پڻي بئبلونيا، ميسو پوٽيا ۽ الهندي ايشائي هنڌن ڏي ويا" (قديم سنڌ – ص 300)

"رگ ويد واري زماني ۾ سنڌ جو پر ڳڻو اوني ڪپڙي جي ڪري مشهور هو." قديم سنڌ. (ص- 311)

"موهن جي دڙي ۽ رگ ويد واري زماني کان وٺي سنڌ جي سنڌ وارڪين الهندي ايشيا، مصر ملڪ ۽ يورپ سان وڻج واپار ڪري پنهنجي پر ڳڻي ڪي ملڪان ملڪ مشهور ڪري ڇڏيو هو ۽ دراوڙ بہ وڻج واپار ۽ جهاز راني ۾ پنهنجو مٽ پاڻ هئا" (قديم سنڌ - 316)

درياءَ ۾ هلندڙ ٻيڙا، هوڙا، سي ڪنڌين تي ٻاهر جا مڇ پرندي ڏسي، پنهنجا ٻيڙا، هوڙا ان ڪنڌي جي طرف لاڙي اچي اتي بيهارين پوءِ محفل جو مزو وٺڻ جي لاءِ ڪيئي ڏينهن راتيون تڪي پوندا هئا.

جڏهن سنڌو درياءَ شاهوڪاري ۽ خوشحاليءَ جو ظاهر بڻيو رهيو، تڏهن پنهنجي موج مستيءَ ۽ وجود جي هستيءَ سان هزارين ميل سفر ڪري لاڙ جي پٽن کي آباد ڪندو، هارين، نارين، ڪڙمين ڪاسبين، مالوند ماڻهن جي منهن تي مرڪن سان سُرهاڻ پکيڙي ڇڏيندو هو، لاڙ جي ماروئڙن کي خوشين جا انبار، ان جا ڪوڙ خوشين جا جهول ڀر ڏئي اڳتي وڌندو، سمنڊ سان ٻاڪرين پوندو هو، جڏهن سمنڊ کي سنڌوءَ درياءَ جي وڏي سِڪ محبت هُجي.

جڏهن بہ سمنڊ جون ڪاريون لهرون، ويرون جوش ۾ اچي لاڙ جي وسندين جو رخ ڪنديون هيون تہ سنڌو درياءَ هميشہ انهن لهرن جي آڏو اڏ (رڪاوٽ) بڻجي بيهندو هو.

جڏهن سمنڊ جوش ۾ ايندو هو تہ ان جي ڪاري پاڻيءَ سان سنڌو درياءَ جي مٺي پاڻي جو ٽڪراءُ ايڏو زور دار ٿيندو جو ان علائقي ۾ "اڇ" ٿي ويندي هئي، هر طرف پاڻي ئي پاڻي ڏسڻ ۾ ايندو هو، پوءِ سمنڊ جي پاڻيءَ کي اڳتي وڌڻ جي مجال نہ ٿيندي هئي.

جڏهن اڇ جو پاڻي پٽن تان لهي ويندو هو يا ٿورو بچندو هو تہ پري

پري کان ماڻهو پنهنجا وڳ، وهٽ، ڍور ڍڳا ڪاهي اتي ايندا هئا. ان پٽ تي پوکي راهي ڪندا هئا، هر طرف مختلف فصلن جا سهڻا سنگ اپري پوندا هئا. مال وند ماڻهن ۽ پاڳين جون خوشيون ڏسڻ وٽان هونديون هيون، ڪي ٿي قسمن جا گل پوتا. آرٽ ۽ وليون ڦٽي پونديون هيون، ڍور ڍڳا، پيو چوپايو مال چري سگهارو تي پوندو هو.

هن وقت لاڙ ۾ اهڙا ڳوٺ آباد آهن، جيڪي سوين سال اڳ "اڇ" تي اچي آبادي ڪئي ۽ پوءِ اتي ئي ٽڪاڻو ڪري ويهي رهيا هئا.

تعلقو ميرپور ساڪرو ڳوٺ "احمد خان بلوچ" هن ڳوٺ ۾ سوين گهر آباد آهن، 1203ھ ۾ هي بلوچستان کان آيا هئا. ان وقت هن علائقي تي "اڇ" هئي، هتي پوکي راهي ڪري ٽڪي پيا. هن ڳوٺ ۾ هڪ ئي خاندان جا ماڻهو رهن ٿا.

سنڌو درياءَ لاڙ جي پٽن کي سدائين سينگاريندو، خوشحاليءَ وارو ڪردار نڀائيندو رهيو، پر هينئر سنڌو درياءَ پاڻيءَ بنا، بي وس بڻجي واريءَ جي لٽ ۾ لٽجي ويو آهي، تڏهن سمنڊ جي ويري ۽ قهري لهرن کي وجهه ۽ موقعو ملي ويو، روزانو سمنڊ جون موتمار لهرون لاڙ جي آباد پٽن، پيٽن، ماڳن، مياڻين، چاڙن، ڪارين، ڪناٺين ۽ ٽڙن کي تباهه ڪندو رهي ٿو پر ڪير به سمنڊ جي لهرن کي روڪي نه ٿو، ڪيترائي ماڻهو پنهنجن اباڻن آکيرن ۽ پٽن کي ڇڏي لڏي وڃي ٻين هنڌن تي وينا آهن، ڪي شهرن ڏانهن هليا ويا پر اڃان به ڪيترن ماڻهن پنهنجن ماڳن کي ڇڏيو ۽ اتان لڏي ڪونه ويا، سي بک، ڏک، سردي ۽ گرميءَ ۾ کاري پاڻيءَ سان مقابلو ڪندا، زندگي ۽ موت جي ويڙهه وڙهندا رهن ٿا. بس انهيءَ آسري ۽ اُميد تي وينا آهن ته "سنڌو لُڙاٽيل پاڻيءَ سان وري ايندو ۽ لاڙ جا پٽ، ڇڇ ڇاڙ، ڍورا ۽ ڍريون، ڪنڌيون ٽڙ مٺي پاڻيءَ جي موجن سان مُرڪي پونديون.

جڏهن سنڌو درياهه جي پاڻيءَ سان هٿ چراند ٿي، ان ڪئونس ۾ پنهنجن ماڻهن جو به هٿ هو، پيو سمنڊ جو پاڻي، جنهن کي سنڌو درياهه پوئتي ڌوڪيندو، ڪيس اڳتي وڌڻ ڪونه ڏيندو، جڏهن سنڌو جو پاڻي گهٽجڻ لڳو ته سمنڊ مست هاٿي جيان اڳتي وڌندو آيو ۽ وڌندو رهي ٿو، هن جو ويري ويريون، ماڳن ۽ وسندين کي ويران ڪنديون رهن ٿيون. سو ڏسندي ڏسندي لاڙ وارو سمورو علائقو ڪارو تي ٻيو. ڪيترائي تاريخي

ماڳ، بندر، تڙ ڦٽي ويا آهن.

پوءِ بہ مهاڻا ڪاري پاڻيءَ ۾ مڇيءَ جو شڪار ڪندا رهن ٿا. رات جي وقت ۾ انهن سان ڪچهري ڪندي ائين لڳندو آهي تہ هي وڏا بهادر ماڻهو، اهڙين ڪارين حالتن ۾ بہ همت سان هلندا ۽ سمنڊ جهاڳيندا رهن ٿا. سندن چهرن تي اجان بہ اميد جا اولڙا پسيندو آهيان. هڪ وڏي عمر واري ناڪئي ٽنڊو ساهہ پري چيو "هڪ پنهنجا ويري، پيو ڪارو پاڻي ويري، اهي ٻئي گڏجي پيا تہ لاڙ جي سونهن مروڙجي ويئي ۽ سامونڊي پٽيءَ جو ساهہ گهٽجي ويو. مهاڻن جي زندگي ڪٽي پئي."

هنن ماڻهن جي اندر منجهہ ڏک جون ڏوريون هونديون بہ مرڪي ڪچهريون ڪندا آهن. آئون لاڙ جي پٽن تي هلندي ويران ڪنڌين، ڪناٽين تي ڪجهہ گهر ڏٺا. انهن ماڻهن سان ڪچهريون ڪيون، تڙن تي رهندڙ ماڻهن سان ملاقاتيون ۽ ميڙاڪا ڪندي لفظ ڪٺي ڪيا، "لاڙي لفظن جي موتين مالها" ڪتاب جوڙيو، اجا ڪيترا ماڳ، ميهاڻيون، تڙ ۽ ننڍا وڏا ڳوٺ ۽ شهر رهجي ويا آهن، ڪنهن ٻي ڀيري انهن هنڌن تي ويندس.

هي ننڍڙو پورهيو، پڙهندڙن جي اڳيان آهي، اهي ڪيئن ڏسن ٿا، انهن تي ڇڏيان ٿو.

هن پورهئي ۾ استادن، سڄڻن دوستن ۽ ياٿرن سات ڏنو، انهن کي ياد ڪرڻ پنهنجو فرض سمجهان ٿو.

مانوارن استادن، سائين عطا محمد ڀنڀرو، سائين ڊاڪٽر محمد علي "مانجهي، سائين فتح محمد ٽيپو، سائين عبدالفتاح هاليپوٽو، سائين ڊاڪٽر شير مهراڻي ڪراچي يونيورسٽي سنڌي شعبو، سگهڙ باقر خان مروا بلوچ، ماستر ڪرم علي، جليل ڪٺي، رفيق ڪٺي، ابو واڍو، محمد حسن گهچ، شفيع محمد مرگهر، عبدالله مرگهر، لطيف بلوچ، ڊاڪٽر منير احمد ٿلهو، آفتاب احمد ٿلهو، ڊاڪٽر بخشل ٿلهو، سجاد ٿلهو، صغير (نويد) حسين ٿلهو، واجد علي ٿلهو، نجيب ٿلهو، ماجد علي ٿلهو، محمد علي پنهور، آغا نور محمد پٺاڻ، علي آڪاش، سمبارا پريس جي دوست ساجد سنڌي ۽ شاهزيب ميمڻ جو پڻ ٿورائتو آهيان.

منصور ٿلهو

مهاڳ

سنڌ جو منصور

هن لاڪيڻي لوءِ جي محب منصور سان، ماضي قريب جي ويجهي سمئي، پريت جي پئماني ۾ پريم جي امرت ڌارا اوتي، منهنجي جيءَ جانب، روح جي راڻي، سائين عطا محمد ڀنڀري، جڏهن سنڌ جي حقيقي منصور سان، من ميڙائو ٿيو، تڏهن سنڌ جي وڃايل، وساريل تاريخي گمنام گوشن تي ڪٿوري خوشبوءِ سان واسيل ۽ واڳيل لفظن جي لالاڻ ۾ اُهي اُهي راز پڌر پيا، جيڪي عقل، علم ۽ تجربي کان اگوندرا (ججها) هئا، ويتر سندس ڪتاب "مٽي ۽ مهاڻا"، "ريڙهي مياڻ" ۽ "لاڙي لفظن جي موتين مالها" جي مسودي کي ڇت تي چاڙهيم، اکر اکر نهاريم، جن مان ڏاڍي سمجهه پرايم، جا سچ پچ اڳي هوند، نه هئي، مِني منصور پنهنجا سور، ساموندي، تڙن، ڪاري ڪيڙائن، لاڙ جي لالڻن، پاڻيءَ جي پونئرن، گدلن (گندرن) مهاڻن، ملاحن مير بحرن (عربي ۾ امير البحر) جي غربتن بيوسين بيڪسين سان برميچي اڏمن، ڏکن، پيڙائن، وارن حقيقي منظرن کي سوري سموهي ڏاڍن ڏکارن لفظن ۾ لکيا آهن، جن جي پڙهڻ سان نيڻين نير روڪڻ هر ڪنهن جي وس کان وڌا. اِهو محقق جي سچائي سان لکڻي واري ذات جو ڪمال آهي، جيتري قدر موجوده ڪتاب "لاڙي لفظن جي موتين مالها" جو تعلق آهي، سوپڻ لاڙ ۽ ساموندي علائقي جي سُڌ، سماچار، سان ڳالهائي ويندڙ ٻوليءَ جي لهجن متعلق هڪ انوکي ڇاڻ جي کاڻ، انهيءَ متعلق آئون الاعلان اظهاريندس ته وسيع عرصي کان موجوده دور تائين سنڌي ٻوليءَ ۾ هي پهريون ڪتاب آهي، جيڪو اهڙي ترتيب ۽ نموني سان لکيو ويو آهي هن کان اڳ سنڌي ٻوليءَ ۾ اهڙو ڪوئي ڪتاب منهنجي نيڻين نه چڙهيو، خبر ناهي ته عام منصور کي خاص "سنڌ جي منصور" بنائڻ لاءِ ساموندي ....سورن جي سوليءَ چاڙهڻ تي ڪنهن مجبور ڪيو، يا سندس اندر ۾ هڪ لڪل محقق اڏمون ڪائي آٿي ڪيس اِها راهه سجهائي جو هن منصور جي هنن (خاص ڪري موجوده ڪتاب) ڪاوشن جو ٿورو لاهي نه سگهندا. جو لٺون لٺون، لطيف جي هنن عظيم وشاهڪار بيتن جي هڪ هڪ اکر ۾ مدغم ٿي ويو.

لَڙ لهريون لس ليت، جت آنت ناهي آب جو،
الله اول مَ اُتهين، پيڙا متي پيت،
جو کو ٿئي مَ جهاز کي، ڦرهي اَچي مَ ڦيت،
لڳي کام ليت، هن غاريبي غوراب کي.

يا

سڙهه سنوان لاجون نوان، مهاٽا متن مالَ،
جي اچن آب اَچال، سي پيڙيون رکين پاجهه سين،

بهرحال ڪيئن به ٿيو، سنڌ واسي صدين تائين منصور جي هنن (خاص ڪر موجوده ڪتاب) ڪاوشن جو ٿورو لاهي نه سگهندا، منهنجي طرفان هن عظيم انسان کي جيجهاجس، مٺين مبارڪون، شال سدا سک وسي، تنهن کان علاوه منصور ٿلهي جي هن ڪاوش کي ڏسندي، آئون سنڌ واسين کي عاجزانه اپيل ٿو ڪريان ته ڪاڇي، ڪوهستان، لس ٻيلي، ڊٺ، ٻٽ، وٽ، پارڪر، مهراڻي، ملير، اڇڙي، ٿر، وغيره جي اکرن اصطلاحن، پهاڪن، سان هن موجوده ڪتاب "لاڙي لفظن جي موتين مالها" واري نموني علمي ڏاتار لکن ته اُهي ڪتاب آئون پنهنجي اداري طرفان مفت ڇاپڻ لاءِ ڇوويهه ئي ڪلاڪ حاضر خدمت آهيان، ته جيئن اسان اڳتي هلي انهن ڪتابن کي مهندان رکي 3100 ق م موهن جي دڙي کان وينديءَ اڄ ڏينهن تائين سنڌي ٻوليءَ جي وچ ۾ پيل خلاءَ (وٿيءَ) کي پُرُ ڪري سندس پَڪ بنياد تائين پهچي سگهون، بحرحال منصور صاحب جو هي ڪتاب "لاڙي لفظن جي موتين مالها" پنهنجي مادري زبان سنڌي ٻوليءَ جي ڏکين لفظن ۽ متروڪ ٿيل ٻولن ڪانسواءِ موهن جي دڙي يا ان کان اڳ به اڳي جي تصويري لکت پڙهڻ جي ڪوشش ٿيل آهي، منصور ٿلهو جي هيءَ ڪاوش، محنت ڪندڙ محقق جي لاءِ مددگار هئڻ سان گڏ بيحد ڪارائتو ڪتاب آهي، تنهن کان علاوه منصور ٿلهو جي هن ڪاوش کي ڏسندي ائين چوندس هيءَ سنڌ جي هن وقت هڪ اهم ضرورت آهي.

چيف ايڊيٽر هفتيوار اخبار "ولهار"

۽ ولهار پبليڪيشن

فتح محمد شهزادو "فتح" ٽيپو

ٽنڊوالهيار

03003056804

ساڃن ملي تن کي

سنڌ ۽ سنڌي ٻوليءَ سان عشق ڪندڙ منصور ٿلهو ڪافي وقت کان سنڌ جي لاڙ وارن پٽن، سو بہ خاص ڪري سنڌ جي سامونڊي علائقي تي تخليقي ۽ تحقيقي ڪم ڪري رهيو آهي. چوڏهن پندرهن سالن کان انهيَ پسمنظر ۾ سندس ڪهاڻيون، ناول ۽ ٻيا ليک، ڇپجندا ۽ پڙهندڙن تائين پهچندا رهيا آهن. "مٽي ۽ مهاڻا" ۽ "ريڙهي مياڻ"، سندس ناول آهن ۽ ايئن "سوڪي بندر ۽ سامونڊي سور" خوبصورت سفرنامو آهي، پر سچ پچ تہ اهي ٽيئي ڪتاب ڄڻ هن علائقي جي ماڻهن جي سماج ڪٿا آهن، دردن جا داستان آهن ۽ تاريخ آهن. منصور لڳاتار ڪڏهن لارين، ڪڏهن ٻيڙين ۾ تہ ڪڏهن پيرين پنڌ ڪري، اُتي وڃي سامونڊي علائقن جي شهرن، ڳوٺن، وستين، واهڻن، ڪارين، ڍورين ۽ ڍورن جون ياترائون ڪري، پنهنجي ڪتابن لاءِ ماڻڪ موتي ميڙيا آهن. هن انهن ڪتابن ۾ ماڳن، مڪانن کان وٺندي سامونڊي وستين جا نالا بہ اصل ڏنا آهن. اجان بہ ٿورو گهرائي سان ڏسبو تہ سندس ناولن جا ڪردار بہ اصلوڪا ۽ سچا آهن. ناولن سان گڏ پاڻ هڪ ڪتاب "اکر ٻتي" جهڙي لغت بہ سهيڙي ڇپائي پڙهندڙن کي ڏني، جيڪو پڻ ٻوليَ جي حوالي سان هڪ اهم ڪتاب آهي. منصور هڪ مهم جُو ماڻهو آهي. آئون سندس انهن مڙني مرحلن جو شروع کان شاهد آهيان. هو هڪ اڻٿڪ ۽ سچو شخص آهي، جنهن سدائين سچ سوديو آهي. اُها سچائي سندس هر لکت ۾ نمايان آهي. هُو سنڌ ۾ هُجي توڙي آمريڪا ۾ هجي، سنڌ سدائين سندس ساهن ۾ رهي آهي. اهو ئي سبب آهي جو هُو ڏور ڏيهہ ۾ رهي بہ لڳاتار سنڌ بابت ڪم ڪري رهيو آهي. ساڻس جڏهن ۽ جتي بہ ملبو يا فون تي ڳالهائبو تڏهن ڪيس پچار مڙئي ان ڪم جي هوندي.

وٺي ور نہ پون، سُتي ملن نہ سُپرين
جي مٽي رَندَ رُون، ساڃن مل تن کي،
(شاهہ لطيف)

منصور جو هيءُ ڪتاب "لاڙي لفظن جي موتين مالها" سنڌي ٻوليَ جي

لاڙي لهجي اجان بہ ايئن چئجي تہ لاڙ جي ساموندي علائقي جي لغت آهي، جنهن ۾ هن هتي جا لفظ موتين وانگر چونڊي محفوظ ڪيا آهن. توڙي جو انهن لفظن مان ڪيترائي لفظ سنڌ جي ٻين ڀاڱن ۾ بہ سمجهيا ۽ ڳالهايا وڃن ٿا، پر هن علائقي ۾ انهن جو استعمال ڪافي مختلف آهي جيڪو وڏي محنت سان اسان جي دوست منصورَ ڏنو آهي. هن ڪتاب ۾ سنڌي ٻوليءَ جيلفظن سان گڏ ڪيترائي اهڙا اسم بہ ملن ٿا جيڪي شايد ئي ٻي ڪنهن هنڌ ملي سگهن. مثال طورڪتاب ۾ ڪيترين ئي ڪارين ۽ ڊورين جا نالا ڏنا ويا آهن جيئن: ٻانجهي، پڪيئڙو، جُري، جهپَ، جهولَ، چاڳلو، ڇَن، ڊبو، ڏوڏاٽي، ڏٻي، ڏنبري، ڏوڙ، رنتي، رپڙ، سوداگر، سُڪيڙو، سيتل، ڪائر، ڪانگ واري، ڪانگٽي، ڪانتو، ڪٽند، گابار، گٿو، مَنگر وارو، وِلاسيو وغيره. حقيقت ۾ سنڌي ٻوليَ جي هن پاسي تي تمام گهٽ ڪم ٿيو آهي. توڙي جو هن قسم جي ڪم تي گهڻي گنجائش آهي، تنهن هوندي بہ منصور ٿلهي هيءَ ڪم ڪري سچ پچ تہ هڪ رڪارڊ قائم ڪيو آهي.

ڊاڪٽر محمد علي مانجهي
10 مئي 2019ع

رُڄَ ۾ رَڙيُون

سوکي بندر کان کيٽي بندر تائين ساموندي سورن جو سفرنامو
کيٽي بندر جي تعمير جون ڳالهيون شهيد محترمہ بينظير ڀٽو جي دور
کان شروع ٿيون هيون ۽ ان جي زماني ۾ ئي ان جي تعمير جو هڪ
منصوبو جڙيو هيو جنهن جي خبر نہ آهي تہ اُها تعمير هاڻي ڪٿي پهتي
آهي. ان کانپوءِ بحريہ تائون وارو منصوبو تہ 3 سالن ۾ مڪمل ٿي ويو
جيڪو هينئر ڪراچي کان وٺي ڄامشوري ضلعي تائين پهتو آهي ۽
هوڏانهن ٻئي پڌرڻ ۾ آيو آهي تہ هاڻي ان کي الڳ ضلعي جو درجو ڏيڻ
واريون ڳالهيون هلي رهيون آهن پر کيٽي بندر ڪو نہ ٺهيو. آمريڪا ۾
رهندڙ اسان جو هڪ دوست منصور ٿلهو جنهن جو سنڌي ٻوليءَ جي
ساموندي ڪنارن ۾ ڳالهائيندڙ لهجن ۽ اتي رهندڙ ميربحرن، مهاڻن ۽
جتن جي ثقافت تي وڏو ڪم ڪيو آهي ۽ ”منيءَ ۽ مهاڻا“ جي عنوان
سان هڪ شاندار ناول لکيو هيو جنهن جي مهورت جي تقريب اسان
اڪيڊمي ادبيات پاڪستان پاران ڪراچيءَ ۾ ان وقت جي گڏيل قومن
واري اداري ۾ پاڪستان جي سفير ۽ سابق اسپيڪر سنڌ اسيمبلي
عبدالله حسين هارون کان ڪرائي هئي ۽ ان ڪتاب جي ٽائيٽل جون
تصويرون بہ فريم ڪري اتي لڳرايون هيون. جيڪي هاڻي اتي نظر
نٿيون اچن. ليکڪ ان کانپوءِ ”ريڙهي مياڻ“ ناول بہ لکيو جنهن ۾ لاڙي ۽
سمنڊ جي ڪناري تي رهندڙ ماڻهن جي گفتگو ۽ لهجي متعلق حوالا
لکيل آهي ۽ سنڌي ٻوليءَ جي ان لاڙي لهجي جي نج لفظن تي مشتمل
”اڪر پٽي“ جي لغت بہ لکي آهي جيڪا اڻ جي اڻ ٽڪ محنتن ۽ سنڌي
ٻولي ۽ ادب سان بي انتها عشق جو اظهار آهي. هن ليکڪ جو هاڻي واري
تازو ڪتاب ”سوکي بندر ۽ ساموندي سور“ جي عنوان سان ڊسمبر
2017ع ۾ سمبارا پبليڪيشن حيدرآباد پاران شايع ڪيو ويو آهي.
ڪتاب جي بيڪ ٽائيٽل تي سنڌ جي قديم آثارن ۽ تاريخ جي ماهر
محترم عطا محمد ڀنڀرو اها ڳالهہ ٻڌائي آهي تہ سنڌ ۾ ڪنهن وقت 19
وڏا ساموندي بندرگاهہ هيا ۽ انهن جو واپار دنيا جي وڏن ملڪن سان

هوندو هيو ۽ وري 100 جي تعداد ۾ ننڍا پتڻ بہ هيا جيڪي ٺٽي کان ملتان ۽ ديرا اسماعيل خان تائين مختلف سامان ۽ وکر کڻي ايندا ويندا هيا. هن سفرنامي ۾ ڊاڪٽر جليل ڪتي سنڌو درياءَ مان نڪتل مختلف 58 ننڍين ڦاٽن جا نالا ڏنا آهن جن کي اتان جا ماڻهو درياءَ ئي چون ٿا. اهو هڪ سنڌ جي ترقي ۽ تعمير وارو دور هيو جيڪو ڪلهوڙن جي زماني تائين تہ عروج ۾ رهيو پر انگريزن جي زماني تائين بہ اهو سلسلو جاري رهيو. اسان خود شڪارپور کان سکر درياءَ گهمڻ ويندا هياسين تہ سکر جي بندر روڊ تي ڪيترا پيڙن جا پتڻ نظر ايندا هيا جتان پيڙن ۾ اناج، ڪاٺي ۽ جانور سنڌ جي مختلف شهرن ڏانهن ان دريائي رستي سان موڪليو ويندو هيو. عطا محمد ڀنڀري جي مطابق سنڌ جو اهو تجارتي سلسلو اولهہ ۾ يورپ تائين ۽ ڏکڻ ۾ مصر تائين هلندو هيو. لاڙڪاڻي شهر ۾ بہ هن محل تائين هڪ بندر رڊ موجود آهي. هن ڪتاب ۾ سوڪي بندر جو ذڪر ٿيل آهي جيڪو هڪ سفرنامي جي شڪل ۾ اسانجي دوست "منصور ٿلهي" ان علائقي جو رات ڏينهن سفر ڪري پيڙن ۾ وڃي ماڻهن سان ڪچهريون ڪيون آهن ۽ سوڪي بندر جا اهي آثار ڏنا ۽ لڏي ويل ماڻهن جا سامونڊي سور ان سفرنامي ۾ پڙهڻ وٽان آهن. جيڪي هن ڪتاب ۾ ليکڪ محفوظ ڪيا آهن ۽ هتان لڏي ويل ماڻهن سان ڪچهريون ڪري قلم بند ڪيا آهن. اهڙي ئي طريقي سان مونکي اهو زمانو ياد آهي جڏهن حافظ محمد صديق ميمڻ جي دعوت تي اسان ڪراچيءَ منجهان ڪيتي بندر گهمڻ ويا هياسين تہ اتي بہ ڪيتي بندر شهر ۾ ڪجهہ گهر ڊٺل ڏناسون ۽ هاڻي اهي اميدون پيدا ٿيون هيون تہ محترمہ ۽ شهيد ڀٽي جي نالي تي نهيل حڪومتون اهي پراڻن آثارن کي وري نئين سر آباد ڪنديون ۽ ڪيتي بندر بہ ٺهندو جيئن ڪنهن زماني ۾ سوڪي بندر ۽ سڪيو ستابو بندر هيو. جنهن ۾ بازارون، هُنر، هُنرمند ۽ ثقافتي سرگرميون بہ هيون.

مون 20 سال پهريون پنهنجي دوست ڊاڪٽر عبدالقادر سومري سان گڏجي ڪجه دوستن جي دعوت تي سمنڊ جي اندر هڪ پيٽ ۾ لڳل "ابراهيم شاهہ واڙي واري" جو ميلو ڏٺو جيڪو ميلو ٽي هيو ان ٽن ڪلو ميٽرن جي فاصلي تي پيڙين جو هڪڙو شهر آباد ٿيل هيو جيڪو

ان ٻيٽ جي چوڌاري سون، هزارن جي تعداد ۾ سنڌ ۽ بلوچستان کان آيل هيون جتي مون پهريون دفعو جتن جي ٻولي ۽ لباس ڏٺو ۽ اتان جي ثقافت جو اندازو ٿيو ته پهريان اسان سرائڪي ٻوليءَ کي جتڪي ٻولي سمجهندا هياسين، اتي وجي خبر پئي ته جتن جي ٻولي الڳ آهي ۽ ميرپورساڪري کان ابراهيم شاهه واڙي واري 8 ڪلاڪن جو ٻيڙيءَ ۾ سامونڊي سفر ڪندي چانورن جي ماني سان درياءَ جي مڇي کائيندي ۽ شاهه لطيف جو ڪلام ٻڌندي هڪ خاص لطف حاصل ٿيو هيو.

هن ڪتاب پڙهڻ سان سوڪي بندر جو به اهو منظر ياد آيو ته اتي به ائين ئي رات ڏينهن رونق لڳل هوندي. چون ٿا ته هن بندرگاهن کي اتان جا ماڻهو سنڌ جو ڪشمير چوندا هيا ۽ امن امان جو اهو حال هيو ته اتي ڪو به پوليس ٿاڻو ڪو نه هيو ۽ سنڌ ۽ هند جا فنڪار اتي ايندا هيا. جن کي سوڪي جا هندو واپاري گهرائيندا هيا جن ۾ لتا، رفيع، سليمان شاهه، جيوڻي، مائي ڀاڳي ٻيڙين ۾ چڙهي ايندا هيا. سوڪي بندر جي آس پاس سون جي تعداد ۾ ڳوٺ موجود هيا. جتان جا ماڻهو مزدوري ڪرڻ ۽ ٻين ڪم ڪارين جي لاءِ ايندا هيا. هي بندر سنڌوءَ جي ڇوڙ واري علائقي جي خوبصورت ڇڇن ڦاٽن جي وچ ۾ سنهڙي ۽ ميرواهه جي وچ ۾ هيو. ڊاڪٽر محمد علي مانجهي جيڪو ان علائقي جو باشندو آهي ۽ سنڌ جي ثقافت کاتي ۾ ڊائريڪٽر جنرل به رهيو آهي. ان جي مطابق 1980ع تائين هن شهر جا آثار هن ڏٺا هيا جنهن کي هاڻي سمنڊ کائي ويو آهي. ان جي مطابق هتي سارين جا ڪارخانا به هيا، هٽ جي هنرن ۽ مٽيءَ جي ٿانون ٺاهڻ جا ماهر ڪنڀار به رهندا هيا. جيڪي نڪر جا ٿانو، ڏياٽيون، پاٽڙا، پاٽڙيون، ٻارا، ٻاريون، ڪنيون، ڪنا، مٽ، مٽيون، ڪَرا، بدنا، گهاگهرون، وٽيون، پيالا ۽ ٻارن جي رانديڪا ٺاهيندا هيا. ان کان علاوه "ٻَنَ" جيڪو هڪ گاهه جو قسم آهي اهو گهڻو مشهور هوندو هيو جيڪو پرپاسن ۾ رهندڙ ماڻهو ان جا پيڙا پرائي ڪٽي ويندا هئا. هتي ڀن تمام گهڻي ٿيندي هئي جنهن مان اتان جا مقامي ماڻهو تڏا، تنوريون، ڇِلون، ڇلَ، چليون، هٽ وارا پکا، ڇِڪون، پڙش الڳ الڳ نمونن سان چٽ ساليون ڪري ٺاهيندا هيا جيڪي ڏسڻ وٽان هوندا هيا. سوڪي بندر تي اُنن پالڻ ۽ واپار ڪرڻ جو ڪم خاص طور تي جت ڪندا هئا جيڪي

صدين کان وني هن ساموندي پٽيءَ ۾ اهو ڏندو ڪندا اچن ٿا. اتان جا ماڻهو اهو ٻڌائن ٿا تہ سوڪي شهر ۾ واپار جو وڏو چلتو هلندو هيو ۽ هتي بہ ٻنپور ۽ ڪيٽي بندر وانگر سوين هزارين ٻيڙا هلندا هئا. ڪسٽم جو آفيسون، ڪالونيون، بينڪون، ڪاروباري ادارن جون بينڪون هونديون هيون. جتان روزانو هزارين ٽن چانور، ڪڻڪ، مڇي، ڪڻڪ ۽ ٻيو اناج ڏيساور روانو ڪيو ويندو هو. هتي بہ ڪيٽي بندر وانگر سوين سنڌي وڻجارا، سوٽي ڪپڙو، ڪپهہ، ڪڻڪ، چانور، پرت پريل گج، سُوسيءَ جو ڪپڙو، ڪيس، لوہون، اجرڪ ۽ ٻئي سامان سان ٻيڙا پرائي واپار خاطر ڏيساور مسافري تي روانا ٿيندا هئا. اهڙي منظر جي دلڪشي لطيف سائين هن بيت ۾ پڻ ڪئي آهي:

ڪاري ڪيڙائُو، مَٿي مِٺي موتيا،
سودو ڪَنِ نہ سونَ جو، وَڏا وِهائُو،
موتي جي مَهراڻَ جا، تِن جا طاماعُو،
سامُونڊِي سائُو، لَنڪا لوہي آئيا.

سوڪي بندر ڪي بہ سمنڊ جي ڪاري پاڻيءَ اهڙو سوڪهڙو وڏو جو پاڳين جا مال بہ ويا ۽ واپارين جا وٿاڻ بہ ويا. سمنڊ جي ڪاري پاڻيءَ ڪيترا شهر ڦٽائي ڇڏيا آهن جن ۾ سوڪي جهڙو خوبصورت بندر بہ شامل آهي ۽ هاڻي ڪيٽيءَ جو تاريخي شهر ۽ بندر بہ سمنڊ جي گهيري ۾ آيل آهي ۽ سمنڊ روزانو 100 ايڪڙ زمين درياءَ جي انهن ڦاٽن ۾ پاڻي نہ هجڻ جي ڪري ڳڙڪائي رهيو آهي ۽ هن وقت تائين 7500 چورس ڪلوميٽر ۽ 15 لک ايڪڙ زمين انڊس ڊيلٽا ۾ سمنڊ اندر غرق ٿي چڪي آهي جيڪي ضلعي ٺٽي ۽ بدين سان تعلق رکي ٿي. جيئن شاهہ بندر، لاهري بندر، جا نالا ڪتابن ۾ لکيل آهن پر هاڻي انهن جو وجود ڪونهي. بقول پٺاڻي سرڪار جي:

نہ سي تڙ هوڙاڪَ، نہ وايُون وَڻجارَنِ جُون!
سَرتيُون سامُونڊِين جا، اَڄُ پِڻُ چِڪِيَم چاڪَ،
مارِينِم فِراق، پاڙيچيُون پِريُن جا.

آغا نور محمد پٺاڻ

ليکڪ منصور ٿلهو سان گهاريل گهڙيون

آئون جيئن ئي ٺٽو مان پوليو جي ميٽنگ ڪري واپس ڳوٺ ڪاروچاڻ آيوس تہ بابا سائين ٻڌايو تہ منصور ٿلهو آيو هو. تون ئٽي ويل هئين. منصور رات رهيو، ان سان حال احوال ڪياسون.

صبح جو رحيم بخش سان گڏجي ڪاروچاڻ جي ڪارن پٽن تي هلي چلي، گمي ڦري، اُجڙيل ماڳ، مڪان ڏسي اُتان جي ماڻهن سان ملي جلي احوال قلمبند ڪري شام جو واپس هليو ويو ۽ وري واپس اچڻ جو چيائين، منصور ڪڏهن نہ ڪڏهن ايندو ضرور، تون ان سان ملجانءِ، هو ڊورا ڊنڊيون ڏسڻ گهري ٿو.

4 ڊسمبر 2004ع سياري جي منڊ ۾ ڪارو چاڻ ڳوٺ ۾ ڊسپينسري جي سامهون ڪاري پاٽيءَ جي تلاءَ تي نظرون ڄمائي، هن تلاءَ جي ماضيءَ بابت سوچن جي سمنڊ ۾ گم هوس، ايتري ۾ هڪ اڻ ڏٺل شخص اچي سلام ورايو، ان سان مليس حال احوال ڪياسون. ايتري ۾ بابا سائين اچي ويو. جنهن چيو هي ساڳيو منصور آهي، جنهن جي باري ۾ توکي ٻڌايو هو، پوءِ باباسائين ۽ منصور پاڻ ۾ ڪچهريون ڪندا رهيا. آئون گهر وڃي ماني ٽڪي ٺهرائي ڪٺي آيس. خيرن سان رات گُذاري، ٻئي ڏينهن صُبح جو پائو منصور سان پراڙئين ڪنڌيءَ تي سجڻ واري، ٺاريواري ديهن جا ڳوٺ گهمندا، اتي رهندڙ مختلف اوڙڪن (ذاتين) جي ماڻهن سان قرب ڪچهريون ٿيون. مهاڻن جي سامونڊي زندگيءَ بابت داستان قلمبند ڪيا. پوءِ "ڊانڊو" جي ٽڙ تي آياسين، جتي جي مسڪين ماروئڙن، ابوجهہ انسانن، وقت جي قهري ويرين جا وڍ کاڌل، انهن جي اکين ۾ سورن جا سٽا سمايل هُجن. انهن جا وجود غم، غمگين، ڏکن ۽ ڏتڙيل ۽ سورن جي سنگهرن ۾ جَڪڙيل هُجن. تن جا اندر ڪاري جي پٽن وانگر اُجڙيل هجن. اهي اهڙين حالتن ۾ زندگي گهاريندي بہ آيل مهمانن سان مرڪي ڳالهائي رهيا هئا. ماضي ۽ حال جون ڳالهيون ڪندا، مستقبل جا "اونا"، "وسوسا"، پڻ بيان ڪندا رهيا.

"ادا! اڳتي هلي ڪاري (ڪاري پاٽيءَ جي) جي وڍن ۾ اسان جي نسل جو ڇا ٿيندو...!؟

ڪ اسان جو ٿيندو؟ توئين اسان جي درد ڪٿا ڪ ڇاڻو...!؟ ڪُڇاڙ ڪڻنيدا...؟

انهن ماڻهن جون ڳالهيون ڪريون ۽ سچيون لڪندا رهياسين، رات جو ڊانڊي تڙ تي رهياسين. منصور اُتان موڪلائي واپس ٺٽو نوڪريءَ تي هليو ويو. موڪلائڻ وقت چيائين.

"ادا! مان هلان ٿو، سانوڻيءَ ۾ ٻه ٽي ڏينهن موڪل ڪري ڪارو ڇاڻ ايندس، پوءِ ڪنهن ٻئي ماڳ ۽ دريائن جي ڪنڌين تي هلنداسين."

انهاري جي ساوٽي رُت ۾ هڪ ڏينهن منصور ٿلهو وري ڪارو ڇاڻ ۾ مون وٽ آيو، ڳالهين ڪندي چيائين.

"ادا! ساموندي پٽيءَ جي ماڳن، مڪانن، تاريخي آثارن حاليه جيوت جو پس منظر ڏسڻ ۽ لکڻ جي لاءِ هت آيو آهيان، سو نهايت پريشان آهيان، ٻيڙيءَ جو انتظام ڪري وٺي هلو."

آئون ٻيڙي جو بندوبست ڪيو، ان وقت رات ٿي چڪي هئي.

صبح جو سوير ڪارو ڇاڻ جي پتڻ تان ٻيڙي ۾ "قات درياءَ" مان هلندا، اتر ۾ هڪ ننڍڙو درياءَ "وڏڪٽند" مان هلندا اچي دريائن جي اجڙيل ڪنڌين، ويران پٽن ڪي ليکڪ منصور ٿلهو ڏسندو پنن تي لکندو رهيو، ڪنهن وقت ٻيڙيءَ جي ڪڻ ۾ ويٺي لکيائين ته ڪنهن مهل شڪاڻ تي ويهي پنن تي لکندو رهيو، ڪنهن گهڙيءَ ٻيڙيءَ جي مهري تي اچي لکڻ لڳو، انهيءَ دوران گفتگو پڻ ڪندو رهيو، ناڪئي ۽ ڀانڊاريءَ (بورچي) سان حال احوال ڪندو، انهن کان پڇندو لکندو رهيو. درياءَ منجهه ٻيڙي هلندي رهي، ڪنهن وقت واءُ تيز لڳو ٿي ته ناڪئو ڪنڌيءَ جي طرف ٻيڙي ڪري آهستي پاسو وٺي هلندو ٿي رهيو.

شام جو دبائي جتن جي ڳوٺ ۾ لنگر انداز ٿياسين، ٻيڙي جي آواز تي ڳوٺ وارا ماڻهو ڪنڌيءَ جي طرف ڊوڙي آيا، اسان کي اوطاق تي وٺي ويا، پوءِ هوري هوري ٻيا ٻه ڳوناٺا وڏي عمر وارا اچي پهتا، پاءُ منصور اوطاق مان اٿي درياءَ جي ڪنڌيءَ طرف ويو، سج لهڻ وارو منظر درياءَ منجهه سج جي پڇاڙڪن اولڙن جا عڪس ڏسڻ لڳو، ڪنهن وقت درياءَ منجهه ته ڪنهن گهڙي درياءَ جي ڪنڌين کي ڏنائين پئي، پوءِ هڪ ڳوناٺو اٿي وڃي سائين منصور ٿلهو کي اوطاق ۾ وٺي آيو، ايتري ۾ ماني اچي وئي، ماني کائڻ، کانپوءِ ڪچهري

شروع ٿي.

ڪڇهري ۾ ٻُوناٿن پنهنجو ماضي بيان ڪيو تہ، هيءَ سون جهڙيون سهڻيون ڪنڌيون ڪنارا ۽ محبتي، ماناڻتا ماڳ ڪيئن ڪارا ٻڇجي سمنڊ جي بي رحم لهرن، ويرن جي ور ٿي ويا. رات دير تائين ڪچهي هلندي رهي، منصور انهن احوال لکندو پنن تي مهاڻن جا لفظ ۽ ڳالهيون نوٽ ڪندو رهيو. دبائي جتن جو لهجو ڪارائي لهجي ڪان مختلف هيو.

ٻئي ڏينهن صبح تي رواند ٿياسين، "وڏ درياءَ" مان هندا، چام واري ڍوري ۾ داخل ٿياسين، جتي "چام واري مسجد" جا قديم آثار، پڪين سرن سان ڍٺل حالت ۾ ڏسي، پوءِ اڳتي هلندا گابار درياءَ ۾ آياسين، گابار درياءَ مان هلندا اچي سوکي بندر کي سامهون ٿياسين، اڳيان نديڙو ڍور هيو، ٻيڙي کي اتي بيهاريو لهي پياسين، ڍوري ۾ گهڙي پار وڃڻ لڳاسين، اوچتو ڀاءُ منصور جهٽڪو کاڌو تہ مون ناڪئي منصور کي ڪلهن کان جهلي ٻاهر ڪندي تي آندو تہ ڇا ڏسون، هن جي پيرن مان رت وهي رهيو هو، مون جانچي ڏٺو ۽ سمجهي ويس تہ گپ ۾ گهاڙ تان پير آيس ۽ وڍجي ويوس، اسين سوکيءَ جي پٽن تي هلندا رهياسين، منصور جي پير مان رت وهندو رهيو، پر هن کي پير وڍجڻ جو ڪو خيال ڪونہ هجي، اسان سان ڪچهريون ڪندو هلندو رهيو، سوکيءَ جي پراڻن ڦٽل آثارن وٽ آياسين، جيڪي ڏسندي منصور جي اکين ۾ لڙڪ لڙي آيا. "هي شهر بندر بازاريون ڪاري پاٽيءَ ڪيئن غير آباد ڪري ڦٽائي ڇڏيا، سي مٺي پاٽيءَ ڪانسواءِ هنن پٽن جي سونهن مروڙجي وئي آهي."

سوکيءَ جي پٽن تان گهمي ڦري واپس ڍوري مان گذري ٻيڙيءَ تي آياسين، اسان سفر جاري رکيوسين، مُنٽي درياءَ جي اوپر طرف کان نانگ واري نالي درياءَ مان هلندا، آڏيائي درياءَ ۾ داخل ٿياسين، پاندياري ڇانھ تيار ڪئي، منصور سڪاڻ تي ويٺو ناڪئي سان ڪچهري ٻئي ڪئي، هن جي هٿن ۾ پين پنو هيو، ڳالهيون لکندو، ان کان حال احوال پڇندو رهيو، پاندياري ڇانھ جي چلي منصور کي ڏني، هي ڇانھ ڪٽي مهريءَ وٽ آيو، اسين ٻئي گڏ ڇانھ پيئڻ لڳاسين. درياءَ منجھ نديڙين مڇين جي راند کي ڏسندو رهيو، مڇي جا چلر چانديءَ جي ورق جهڙا هُجن.

درياءَ جي ڪنڌين سان تمر جا نديڙا نديڙا وڻ هجن، منصور چانھ پيئندو، ڪنڌين جي ويران پٽن تمر جي وڻن کي ڏسندو رهيو، هاڻ اسين

ڪريڪ ڪاڻر ۾ داخل ٿياسين، درياءَ جي ڪنڌي وٽي هلندا رهياسين، درياءَ منجهه پيا هوڙا هجن، اهي هتان سان ڪيڪار ڪندا، هلندا ويا. ٿوري دير ڪانپوءِ اسين "پاڳ فقيرائي" جتن جي ڳوٺ ۾ پهتاسين، پنهرن جي ماني اتي کاڌي، ڳوناٽن سان ڪچهري ڪئي، پوءِ اڳتي سفر جي تياري ڪئي، انهن کان موڪلائڻ وقت سامهون پٽن تي اٺن جا وڳ، مينهون، ٻڪريون، رڍون ڏٺيون، اسين ٻيڙيءَ ۾ ويٺاسين، ڳوناٽا ڪنڌي تي آيا، هٿ لوڏي تن کان موڪلائي ڪاڻر درياءَ ۾ هلڻ لڳاسين، درياءَ منجهه ٻيڙي هلندي رهي، تيز لهرن جا لوڏا ٻيڙيءَ کي ائين لوڏيندا رهيا، جيئن امڙ جيجل پينگهه ۾ لوڏيندي هئي. آسمان ۾ ڪڪر ڪني ٿيندا، هلڪي هلڪي بوند اسان جي مٿان وسائيندا ٿي ويا، هاڻ اسين باغ واري درياءَ ۾ داخل ٿياسين، اوچتو ناڪئي ٻيڙي بيهاري ڇڏي، چيائين "آئون رڇ پوکي پاڻي ۾ مڇي ٿو ماريان." واقعي اسان جي ڏسندي ناکئوءَ پانداري (ناکئي جو پٽ) ٻئي پاڻي منجهه لهي ويا، پنهي جڻن رڇ پوکيو، پوءِ رڇ کي سوڙهو ڪندا آيا، نيٺ مٿي ڪنيائون تہ "ڦاڙ مڇيون، ڇڏيون مڇيون، پنج ڪلن جيتري مڇي ڪٽي اچي ٻيڙي ۾ چڙهيا، مڇي وڍجي رئي، ڪل ۾ ٿانئو پريوبو، ٿوري دير ڪانپوءِ پانداري مڇي جو پوڙ ۽ مانيون تيار ڪري ڪٽي اسان کي ڏنائين، اسان ماني کائڻ شروع ڪئي، تازي مڇيءَ جو مزو پنهنجو هيو. منصور مڇي کائيندي چيو پانداري واهہ جي مڇي پچائي اٿئي.

منصور چيو، "ادا جليل! مڇي کائڻ جو مزو جيڪو ٻيڙيءَ ۾ آيو، اهو گهرن ۾ ڪونهي، گهر ۾ مڇي کائيندا آهيون پر هن تازي مڇي ۽ پانداريءَ جي پچايل مڇيءَ جو لطف پنهنجو آهي. ماني کائڻ کانپوءِ اڳتي نڪري پياسين، هاڻ اسين "مل ڪريڪ" درياءَ ۾ داخل ٿياسين، اوير ۾ ڍوريءَ طرف سفر ڪندا اچي ونگائي جتن جي ڳوٺ "تڪو" ۾ مسجد جي سامهون ٻيڙي بيهاري سين، مسجد جي پاسي ۾ اوطاق هئي، اسين ٻيڙي مان لهي اوطاق ۾ آياسين. اتي ڳوناٺا گڏ ٿي ويا، اوچتو تيز برسات شروع ٿي وئي، مينهن بہ چوي اڄ نہ ڪڏهن پوان، اهڙي برسات هوندي بہ اوطاق ۾ جهجها ماڻهو اچي ويا، جهڙ هجي يا برسات ڳوناٺا مهمان کي عزت ڏيڻ لاءِ ڪني ٿي ويندا آهن، سنڌ جي ڪچهري ثقافت جو سٺو مثال پلا شهرن ۾ ڪٿي ٿو ملي، انهن سان ڪچهري هلندي منصور تلهو ڳوناٺن جا حال احوال قلم بند ڪندو رهيو.

هڪ ڳوناٺي وڏي دانهن ڪندي چيو،

سنڌو کي بند پيا، بئراج نڪتا ۽ بئراجن جي سنگهرن ۾ سنڌو سلهاڙجي ويو، هي اسان جا پٽ ڪشمير جهڙا، خوشحال آسودا، برباد ٿي ويا، هاڻ ويراني، بربادي جي حالت تي ماتم ڪندا اچون، هي سڀ ڪئين ٿي ويو...! هن هيڏاپڻ واري عمر ۾ هنن خالي خالي پٽن کي ڏسنديين، اندر ۾ جهري پوندو آهيان"

ڳوناٺي جي ڳالهه تي سڀئي ڏڪارا ٿي ويا، هر ڪو ڏک جي ڏور ۾ ويڙهجي ويو، پوءِ ڪچهري ختم ٿي، گهڻي دير ٿي چڪي هئي، منصور کي پير ۾ تڪليف هئي، سا وڌڻ لڳي، هن پنهنجي پير واري سور جي ڪنهن سان ڳالهه نه ڪئي، خير سان صبح ٿيو، پر برسات بيهڻ جو نالو ئي نه پئي وٺي، هڪ هوڙو "ڊانيڍي جي تڙ" تي ويو ٿي، منصور صاحب واپس نٿو وڃڻ جو ارادو ڏيکاريو، پوءِ ڪيس ان هوڙي ۾ ويهاريو، جيڪو ڊانيڍي تڙ ڏي ٿي ويو، پوءِ ليکڪ منصور ٿلهو جو ڪاري وارن سان سڪ وارو پنڌ گهيرو ٿيندو ويو.

2009ع ۾ اسان به اباڻو ڳوٺ ڇڏي ڪراچي لڳ ريڙهي مياڻ ڳوٺ ۾ لڏي آياسين، هت به منصور ٿلهو ايندو ويندو آهي، بابا سان منصور جي ڏاڍي لڳندي هئي، بابا به منصور کي پنهنجن پٽن وانگر ڀائيندو هيو، جڏهن به منصور لاڙ جي پٽن تي ويندو هو ته هي فون تي پڇا ئيندو رهندو هو، اڄ هن تڙ تي وڃان ٿو. هن ڳوٺ ۾ هن مياڻ تي مهاڻن سان ويٺو آهيان، هي ليکڪ منصور ٿلهو سالن جا سال ڪاري جي ڪيڙائن سان ملندو، تاريخ رقم ڪندو رهيو آهي. 2017ع ۾ آيو، وري ساڳيا ساموندي پنڌ ڪندو رهيو.

هي سوڪي بندر جي قتل آثارن کي ڏسڻ ويو. سوڪيءَ جي لڏي ويل ماڻهن کي ڳوليندو لاڙ جي پٽن تي هلندو، تن سان ملندو رهيو. بزرگن، وڏي چمار جي ماڻهن کان "سوڪي بندر" ۽ "سوڪي شهر" جا احوال لکندو رهيو.

سوڪي شهر جا ويٺل ماڻهو ڪجهه ريڙهيءَ مياڻ ۾ اچي آباد ٿيا آهن. منصور ٿلهو ريڙهي مياڻ ۾ آيو، سوڪيءَ جي ماڻهن سان ملڻ جي ڳالهه ڪئي. آئون ۽ منصور ٻئي وڃي انهن بزرگن سان ملياسين. سوڪي شهر ۽ سوڪيءَ بندر جا احوال پڇيا، حيدر بندر گاهه، حيدري شهر ۽ ان جي آس پاس ۾ سوڪي جا ماڻهو رن پيا، منصور انهن سان ملاقاتون ڪيون.

ليکڪ منصور ٿلهو "سوڪي بندر، ساموندي سُور" سفر نامو 2017ع

ڇپيو. ليکڪ جي هِن ڪتاب کي 2017ع جو بهترين ڪتاب جو ايوارڊ ڏنو ويو.

منصور جڏهن به ايندو آهي ته لاڙ جي پٽن تي ضرور ويندو آهي، هي گهمندو ڦرندو رهندو آهي. ڪڏهن "ناول"، "سفر نامو" ڪڏهن "لغت" لکي وٺندو آهي. هن ڪڏهن به بک، اڃ، سردي ۽ گرمي، پنڌ هلندين ٿڪ ٿڪاوٽ واري ڳالهه نه ڪئي، رات جو ٻتيون ٻاري لکندو رهيو. منصور ريڙهيءَ مياڻ ۾ ڪيترا ڀيرا آيو، هن جو اهو ساٿيو پورهيو ۽ ساڳي ڪرت هلندي رهي ٿي.
هتي ليکڪ منصور ٿلهو جا ڇپيل ۽ اڻ ڇپيل ڪتابن جو ذڪر ڪرڻ مناسب سمجهان ٿو.

1. "جيون ليڪا" ناول 2005ع
2. "جي هانءَ نه هارين" ڪهاڻين جو مجموعو 2005ع
3. "زندگي پوڳ" ناول 2007ع
4. "متي ۽ مُهاٽا" ناول 2008ع
5. 2009ع ۾ ايم فل "سنڌي ۽ سرائيڪي ناول ۾ موضوعي ۽ فني هڪجهڙائي" 1870ع کان 2007ع تائين (اڻ ڇپيل)
6. "ريڙهي مياڻ" (ناول) ڇاپو پهريون 2011ع
7. "اکر پٽي" لغت لاڙي، سامونڊي پٽيءَ جا لفظ 2014ع
8. "ريڙهي مياڻ" (ناول) ڇاپو ٻيو، اپريل 2015ع
9. "سوکي بندر ۽ سامونڊي سور" سفر نامو 2017ع
10. "گڏاپ جا گل" (لغت) 2018ع
11. "واديءِ مهران" (اردو) آرٽيڪلس مئي 2009ع

ڊاڪٽر جليل ڪتي
ريڙهي مياڻ
18 جنوري 2019ع

(الف ۽ آ)

أڍو : ڪُتڪو
ساموئي پٽي ۾ رهندڙ ماڻهو "أڍو" ۽ "أڍڪو" اِهي ٻئي لفظ استعمال ڪندا آهن. سنڌ ۾ "أڍو" ذات آهي. جملو: ڳيو درياءَ تي ويو آ، أڍو لڳي ويو آهي.
أڍڪو : ڪُتڪو، جملو: ادا تون أڍڪو نه ڪر جود اچي ويندا.
أنو : پارَ، نشان، ڪا راز جي ڳالهه، ميڻهن، سنڌ ۾ "اونو" ۽ "اونا" ذاتيون آهن.
انبار : جَجها، گهڻي تعداد ۾
جملو: تڙَ تي گند (سنهي مڇي) جا انبار لڳا پيا آئين.
آپرا : هيڻا، ڪمزور، ضعيف
او : ڪنهن نالي يا شيءِ جي جاچ ڪرڻ، يا نالي بنا سڏڻ، او ... فلاڻا هيڏانهن آچ ، او ... هيڏانهن آچ ته سهي او... ڪيڏانهن پيو وڃين،
آل جال : تمام گهڻو
درياهه جو ڏنڊو "آل جال" لڳو پيو آهي. مهاڻا خوش آهن، تڙَ تي محفلون مَچيون پيون آهن.
آچ : پاڻي جي وهه، مٿاچرو، مٿئين سطح
بيت (سُر ڏهر)
متو آهين مَڇُ، تُلهو ٿيو تونا هٽين،
جا تون ڏِني اچ، تنهن پاڻيءَ پُنا ڏينهڙا.
"سر ڏهر" (شاهه)
آچَ آٿڻ : پاڻيءَ جو چاڙهه تيڻ، آچ آٿڻ، سنڌي ٻوليءَ ۾ "آچ اٿڻ" پهاڪو آهي.
أداڻ : چاڙ يا ڪاري ڪي "اداڻ" به سڏين ۽ ڪاري ڪي "نالي" به چئبو آهي ادا أداڻ واري نالي تي هلبو.
آداڻ : ڳندڻ، ٻوڙ،ڀاجي، چانور (ڀتُ) وغيره رڌڻ جي لاءِ عورتون اڪثر ڪري ٿوري مقدار ۾ ڪي مصالا وجهي

رڍپچاءِ ڪنديون آهن. ادي! آڍاڻ چڪي تہ ڏسو؟

آڍاڻ : بيماري

جانورن (چوپايو مال) ۾ ڪا خطرناڪ بيماري اوچتو پئجي وڃي ۽ علاج جي لاءِ بہ ڪو، هيلو وسيلو ٿي نہ سگهي، تہ اهڙيءَ حالت ۾ پاڳيا. مالوند ماڻهو چوندا آهن.

ادا، "آڍاڻ" پئجي ويئي.

آجهار : آرام

ڊورو، ڪڏي درياھ مان "اُجهار" نڪري ٿو.

آڪيو : بندرگاھ جو نالو..

عورتون برقعي جون "اڪيو" ناهينديون آهن، جيئن ڏسي ۽ هلي سگهجي.

اورنگا : بندرگاھ جو نالو (سنڌ جو پُراڻو بندرگاھ)

آنجا : اوهان جا... اوهان جو

اگهَم : ڳوٺ جو نالو: اگهَم ذات آهي.

آثار : درياھ جو نالو آهي، آثارو، ڊوري جو نالو آهي.

آڏياڙي : درياھ جو نالو آهي.

آجو : آءُ، مان، دريائي ماڻهو ۽ سامونڊي پٽيءَ ۾ رهندڙ "آجو" جو لفظ استعمال ڪندا آهن.

اجو : آءُ، مان هي لفظ "جَت" استعمال ڪندا آهن

اِمڪو ڊِمڪو : خسيس ماڻهو

جملو: جيڪو تيڪو اِمڪو ڊِمڪو مان ڪَم ڪَڍيو وڃي.

اوڪڙ : گرم هوا

سياري جي موسم ۾ اوڪڙ لڳندي آهي سياري جا مهينا. آسو، ڪَتي، وڳڻ، چيت ،اهي چارئي مهينا سياري جا آهن. آسو ۽ ڪَتيءَ ۾ "اوڪڙ" يعني گرم هوائون لڳنديون آهن.

جڏهن ڏينهن جي اوڪڙ لڳندي آ تہ اُن ۾ ويهي ڪوند

سگهبو آ.

اولَ : درياهہ جي ڪَنڌي، جنهن هَنڌَ تي لَهرن جي وسيلي ڪک ڪانا لڙهندا اچي ڪٺي ٿين.
پاڻي! هوڙو ڪنڌيءَ سان نہ وڃاءِ، اولَ ڏسين پيو، ٿورو پَري پنڌ ڪَر.

اگهم : ذات، اگهم ڳوٺ جو نالو، نئي ڪان ٿي ڪوهہ پري، هي ڳوٺ 1153هہ ۾ موجود هو.

آچارا : اُستاد بخاري جي شعر جو هڪ "بند" آهي.

آچارا اُستاد مُنهنجي پيا،
تانگهڻ جا طوفان اٿي پيا،
ڪي لهوارا ڪي اُپارا،
او وڻجارا
او وڻجارا

آرت : ايٽ، چرخو، آٽڻ، جاءِ ڳهہ
بيت (سر ڪاپائيتي)

سي تہ ويسي وڃانيا، ڪتڻ سندا ڏينهن،
آرت اوڏي نہ ٿيين پوري پيئن،
ڪنڌ ڪڻند ٻئن ڪيئن اڳڻ عجيبن جي.
(شاهہ)

آلاپون : روئڻ.... ڳالهائڻ. "ڏک جي گهڙيءَ ۾ آلاپون ڪرڻ"

ڪِين واري ڪِين واٽ، ڪِين ٻهڻ ڪِين پيچرو
هَلي هاڙَ هِي، سامُهين لڳيس اُجَ اُساتَ،
ڳوڙهن پَري ڳاتَ، آپَر آلاپون ڪري.
(شاهہ)

آرو : اميد، لاڙو، پيار، چاهت، محبت
آرو، مشين، ڪاٺ ڪپڻ، ڪاٺ وڍڻ وارو، ڪاٺ وڍڻ واري مشين
نوٽ : اسپيني (SPANISH) زبان ۾ آرو ARO لفظ جي معنيٰ اُميد، منڊي RING

باقر خان جو رشيد تي آرو آهي
معنيٰ باقر خان جي رشيد ۾ اُميد آهي.

17.04.2017 شام جا سوا ڇهه ٿيا هجن ڳوٺ رسول بخش مروا بلوچ جي اوطاق تي پهتس، اتي اڳ ۾ ئي چار ماڻهو ويٺا هئا. پوءِ آهستي محفل مچندي ويئي.

اوطاق جي اوڀرندي ۾ "ڪاتي" واهه هو، هيءَ واهه ساڪرو برانچ مان نڪري ٿو. ٿوري جهٽ ڪانپوءِ ڪچهريءَ وارو مانداڻ مچي ويو. اوطاق ۾ جيڪي دوست ويٺا هئا. اُنهن ۾ بزرگ ماڻهو، وڏي ڄمار وارا به هُجن. جيئندو خان ڪلمتي، عمر 83 سال، اسدالله ولد پنهون بلوچ عمر 67 سال، ولي محمد ڪلمتي بلوچ عمر 70 سال، خان محمد ڪلمتي بلوچ سگهڙ عمر 90 سال سائين خان محمد ڪلمتي بلوچ محفل ۾ بيت ٻڌائي ويٺل ماڻهن کي جهومائي ڇڏيو. اُن جي پَر ۾ محمد ادريس ڪلمتي بلوچ ٻاڙو گنبو عمر 28 سال، ماستر ڪرم علي بلوچ ۽ باقر خان مَروا بلوچ ويٺا هُجن، پوءِ باقر خان شاهه عبداللطيف ڀٽائي جا بيت سُر ۾ ٻڌايا ايتري ۾ چانهن جي چُسڪي وارو دور هليو. پوءِ وري ڪچهري شروع ٿي وئي.

آپاتو : اوڀرو... آڻ واقف... سونهين نه ڀيو...
وهين ۽ ويلا ڪَريين، سڏيين ساڱا تُو
هاري! آپاتُو، توسين سُرتهن نه سَسُئي.
(شاهه)

آسا روس: ڪَڪَرن جي وسڻ جو آسرو
سِپَ سمنديـن سيجـي، اَبـر آساروسن،
ٻاڙو پيئـي نـه ٻُـپـڙي، مـنو مُـداهن لڳـوس،
ماڻِڪَ تي مڙيوس، جيئن تنگُ، ڪيڏيائين تار ۾.
(شاهه)

آچار : مڇيءَ جو قسم
آچار : ماڻهوءَ جو نالو
جملو: ناڪئو آچار پٽڻ تي آن، (ناڪئو آچار پٽڻ تي آهين)
اوسو : ماڻهوءَ جو نالو
ابڙي : ذات، اوڙڪ

آلڙ : گپ، چڪ
اگڙا : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
آگري : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
اونائي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
آفائي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
اوچتو : اچانڪ
اوچتو : بنا خبر جي
ادا! مينهن اوچتو وسي پيو.
اوچتو : درياءَ جو نالو
اُجندا : آهستي ترندا
جملو: ناڪئا! هوڙي جو پايو تتي پيو آ، اُجندا پيا اچون.
اڙوڪاري: چيٽ جو فصل
الائي : گهڻي
خلاصي! اوندائي الائي آهي. (خلاصي! اونداهي گهڻي آهي.)
اُبتي ڏنگڻي: گاهه جو قسم
آڏيري : گاهه جو قسم
اوڏ : ڳڻتي
آڏار : آڏو تيڻ
آئير : پوڙهو، جهونو، ضعيف، پير مرد
اِيئا : اِها
اڱاريا : ذات، اوڙڪ
يا اڱاريو
اوسو : ماڻهوءَ جو نالو
آن : مان، آءٌ
جملو: لي! آن اچان پئي، (لي! مان اچان ٿي)
آن جي : اوهان جي
آن جو : اوهان جو

آنيان : آهيان

اُدي : ماڻهوءَ جو نالو

اُڦي : ماڻهوءَ جو نالو

اُٿلي : واپس، واپس موٽي ويو

آمي : عورت جو نالو

آسي : عورت جو نالو

اُلارين : ٿاهين، ٿائين

جملو: لي! ڪِ اُلارين ٻي، (لي! ڇا ٿاهين ٿي.)

آم : آٿم، آهِن

آئن : آهن

آئين : آهين

جملو: ناڪئا! ڪٿي آئين، خلاصي پيا نارين، (ناڪئا! ڪٿي آهين، خلاصي پيا نهارين.

آنيار : گهوٽ جو ٻانهن ٻيلي

شاديءَ جي وقت گهوٽ سان گڏ هوندو آهي پر هاڻي اِها رسم ختم ٿيندي پئي وڃي

اوڳوٽون: هوا جو نالو

ڏکڻ ءِ اوپر جي ڪنڊن ۾ لڳندڙ هوا

اُڏارو : ٻي ڪان ڪجهہ وٺڻ

اُٿل : ٻوڏ جي صورت ۾ پاڻي پٽن تي چڙهي تہ چوندا آهن، "ادا! اُٿل آئي آهي"

اُس : ڪاڙهو، روشني

اوڏ : ڳڻتي، فڪر

جملو: ماڪي بيمار ڳيور جي اوڏ ٿي پئي آهي.

اُٿلين : واپس

اگهائي : بيماري

(ڳوٺ ۾ اگهائي اچي وئي آهي.)

اگهائي : قبول ڪئي

سومل سوڪڙي مُڪي سا اگهائي ڪئي.

اُسلاڙو : گهر (پکين جو ککن ۾ ڪانين مان نهيل گهر)

اوپالو : ميٺو، ماڪي اوپالو تہ ڏنيس.

اِڇا : ٻي سان همدردي ڪرڻ، ڪجهہ ڏيڻ

اٽڪل : حالاڪي

اٽڪل : حڪمت عملي
(ٻيلي ڪا اٽڪل ڪر تہ ڪم ٿئي)

اُڪنڊ : سِڪَ
ماڪي آئون جي ڏاڍي اُڪنڊ ٿي. (جاتي لهجو)
معنيٰ: مون کي تنهنجي گهڻي سِڪَ ٿي.

اُڌڙي : ٽُٽي، ڦاٽي
جملو: منجو برقعو اُڌڙي ويو آهي.
معنيٰ: منهنجو بُرقعو ڦاٽي ويو آهي.

اوپارو : پاڻيءَ جو وَٽُ
(پاڻيءَ جي تيز وهڪري سان پٽن کي پاڻي ۾ واچوڙي جيان گهمڻ يعني پاڻيءَ ۾ وَٽُ ٿيڻ سان ڪو بہ هوڙو يا لانچ ان هنڌان نہ گذرندي.
ملاح چوندا آهن اوپارو لڳو پيو آهي، ٻاهر جهل.

اوباهيو : ماٺوءَ جو نالو

اوڪارو : اُلٽي اچڻ، دل خراب ٿيڻ، اُلٽيون ٿي پيون.
ناڪئا! تيز لهرن ۾ مِکي اوڪار ٿي پيو.

ايلاز : منٿون، وس، عاجزي
ادا، سڄڻ کي منٿون ڪيم، نوڙت، عاجزي ڪيم، پر ڳالهہ ڪونہ ٻڌائين.

آونگ : مڇيءَ جو قسم

آونگ : ساٽ (مڇي) جي پني يا ڪچرو
اسان پڻ اُڏارا آٽي آونگ چاڙهيا.(شاهہ)

آس : اميد، خواهش

آپڙبو : وڙهيو
جملو: لي! تو واري ڳيور سان، زيبو جو ڳيور آپڙبو پيو هو.

آتاٽو : آچار، ڪتاڻ

آنجي : اوهانجي

جملو: آنجي رقم آنکي ملي ويندي.

آنکي : اوهان کي

اوناڙي : اُنن چارڻ، هڪلڻ وارو ماڻهو

آڙي : پکيءَ جو نالو

آڏيري : گاهه جو نالو

آتائي : سُمهڻ جي جاءِ يا بسترو

ٻُڍڙي (پوڙهي) کي آتاٽي ي وجهو.

يعني پوڙهي کي بستري تي سُمهاريو.

آڳاتو : گهڻو اڳ ۾، ماضي بعيد

آڳاتو سنڌ جو حُسن موڪلائي ويو، جڏهن سهڻا بندر، سنڌ جا سهڻا ماڳ سڏبا هئا.

آڳر : گهر جو آڳيو حصو، "ناڪئو آڳر ۾ ويٺو آهي."

آن ڪِ : اوهان کي

ناڪئا! آن ڪِ چووان پيو، واءُ تيز پيو گهلي، ڪنڌيءَ جو پاسو ونجي هُلجي.

آگهي : بيمار

ملوڪ خلاصي جي ماءُ آگهي ٿي پئي آ.

(ملوڪ خلاصي جي ماءُ بيمار ٿي پئي آهي.)

لي! فاطمي ڪان "امبرچي ڳني آچان.

اُٺ نڙي : ڍوي جو نالو، هي ڍورو ديهه جاڙا دالي ۾ آهي.

اُرد واهه : ڍوري جو نالو، هي ڍورو ديهه ڪاٺوڙ ۾ آهي.

آڪي : عورت جو نالو

اُپينڊ : مَنڌي، مانڌاٽي ۽ مانڌٽي، مانڌاٽو

سنڌ جي ثقافت ۾ "اُپينڊ" جو وڏو هٽ آهي، جڏهن لاڙ ۾ سنڌو درياءَ جو پاڻي جام هوندو هو، درياءَ جي ڪنڌين، پيٽن ۽ ماڳن تي مالوند وندن ماڻهن (ٻاڳين) جي وٿاڻن ۾ خوشيون جاڪوڙ هوندا هئا.

هر ڪنهن پاڳئي وٽ ججهو مال (پالتو جانور) هيو، تن جي گهرن ۾ کير، لسي ۽ مکڻ جي گهڻائي هوندي هئي. پاڳين جي گهرن ۾ کير، مکڻ لسي ايتري گهڻي هوندي هئي، جو مفت ۾ ماڻهن کي ڏيندا هئا، سي کير، مکڻ لسيءَ کي وڪڻڻ عيب سمجهندا هئا.

پاڳين جي گهرن ۾ وڏيون "اُپينڊ" (منڊٽي، مانڊاٽي) هيون، جنهن کي ٻه ماڻهو استعمال ڪندا هئا. کير کي ولوڙڻ جي لاءِ ماٽيءَ ۾ "منڌي" (اُپينڊ) پوندي آهي. منڌيءَ جي ڪاٺي پن يا چئن فوٽن جي سڌي ۽ ٿوري ٿُلهي، جنهن تي گهڙ ٺيل هوندي آهي.

سگهڙ عورتون خوبصورت منڌ (اُپينڊ) استعمال ڪنديون آهن، ان منڌيءَ تي نقش، چٽ چٽيل هوندا آهن. اُن منڌي (اپينڊ، مانڊاٽو، مانڊٽي، مانڊاٽي) جي وچ تي رسي ٻڌبي آهي، جنهن کي "نيتو" چون. هن رسيءَ جي ٻنهي چيڙن (پاسن) کان ننڍڙيون ڪاٺيون مٺ جيتريون ٻڌيون آهن، جن کي "پيرتي" چوندا آهن. منڌيءَ ۾ ٻڌل رسيءَ جي مٿين حصي کي "سنگهه" ۽ هيٺين حصي کي "اُپينڊ" چون. منڌيءَ جو ڳن ٽن ۽ چئن فوٽن جو ٿيندو آهي. ننڍي منڌيءَ جو ڳن ننڍو ٿئي ٿو.

عورت پيريٽيءَ کي هٿن ۾ جهلي (پڪڙي) منڌيءَ کي ڦيرائيندي آهي تہ کير ولوڙجڻ شروع ٿي ويندو آهي. ننڍي "منڌي" کي هڪ عورت ۽ وڏيءَ "منڌي" کي ٻہ عورتون ڦيرائينديون نيتو (رسي) کي ڇڪينديون آهن. وڏي منڌيءَ جي لاءِ وڏي ماٽي هوندي آهي.

پاڳياڻيون منڌي ۾ ڇٽا (ننڍڙا گهگهرو) ٻڌنديون آهن، جيڪي منڌيءَ جي ڦرڻ سان وڄندا آهن. ڪنهن سهڻي موسيقيءَ جو سر ڪيندا اهن، پوءِ پاڳياڻيون (کير ولوڙيندڙ عورتون) ان آواز تي ڳيچ

ڳائن لڳنديون اهن، اهي ڳيچ خوشين وارا هوندا آهن.
منڊي جي ڦرڻ سان ننيڙن گهگهرن جا آواز پري پري تائين ويندا آهن، ٻڌندڙن کي پتو پئجي ويندو آهي.
ياڳٿي جي گهر ۾ لسي پئي ولوڙجي منڊي جي هيٺين چيڙي ۾ "ڦُل" پوندو آهي، جيڪو ڪاري وانگر نهيل هوندو آهي، اهو "ڦُل" لسي ۽ مکڻ کي ڌار ڌار ڪندو آهي، ماٽيءَ جي مٿان ڪاٺ جو ڍڪڻو رکيو آهي، جنهن جي "مَن" چَون. ان جي وچ ۾ سوراخ هوندو آهي.
ماٽي (چاڏِي – پارو) جنهن ۾ عورتون لسي ۽ کير ولوڙينديون آهن، جيڪڏهن اُها ماٽي ڀڃي پوي يا ٽٽي پوي ته چَون. "ادي! ماٽي سڃي ٿي پئي."
سگهڙ عورتون، سياڻيون عورتون، ٽنل ۽ ڀڳل شئي جي لاءِ به سٺو لفظ استعمال ڪن، جيئن ڳڻ ۾ ڳالهه رهجي اچي، ٻئي کي خبر نه پئي.
"ادي ماٽي سڃي ٿي پئي،" هن جملي جو مقصد ان تر يا علائقي جون عورتون سمجهي وينديون، پانهرين ۽ ڌاري عورت کي پتو ڪونه پئجي سگهندو.
ريڙهي مياڻ ۾ ڊاڪٽر جليل ڪٽي، رحيم بخش ڪٽي ۽ رفيق ڪٽي سان "اُپيڊ" جي باري ۾ ۽ لاڙي لفظن تي ڪچهري ٿي، ڪجهه وقت اڳي ڳوٺ مروا بلوچ ۾ سگهڙ باقر خان مروا بلوچ، لطيف بلوچ ۽ ٻين.
لطيف بلوچ، ماستر ڪرم علي بلوچ سان ڪچهري ٿي هئي، اتي "مانڊاٽو" جو ذڪر نڪتو. مانڊاٽو کي مختلف نالن سان سڏيو ويندو آهي، ڪي "اُپيند" چون، منڊي، مانڊٽي ۽ مانڊاٽي وغيره لطيف بلوچ ڪچهري مان اٿي گهر ويو ۽ مانڊاٽي (اُپيند) ڪڍي آيو، مانڊاٽو (اپيند) ڇهن ستن سالن جي ٻار جي قد

ڪان وڏي هئي.

پر افسوس سان چوڻو پوي ٿو ته لاڙ جي پٽن ۽ دريائن جي ڪنڌين تي پاڳين جا وٿاڻ ويران، نه ڪو پاڳيا نه ماٺيون، نه منڌيون ٿل، نيٽا، پيرتون، نه مال جا وڳ، نڪو ڪُڏڪاريون، نه ڪي سنڌ جا ساڳي سُهڻا پٽ، ساڳ، سرنهن جي سرهاڻ سڀ سمنڊ جي کاري پاڻي سُڪائي ڇڏيا، هاڻ ملي پاڻيءَ جي هڪ بوند به ڪونهي ڪا، اهي سڀ جو سڀ يادگيرين جي اوسيئڙي ۾ اٽڪيل آهن.

اوپارو : اُبتو وهڻ

(ٻ)

ٻها : اوٽڙ ڪَن نہ اولڻا، سُتڙ وِئا سالِم
هيڪان ئي هِيڪُ ٿئا، اَحد سين عالِمَ
ٻي ٻها بالم، آڳي ڪِئا اڳهين.
(شاهہ)
ٻها ڪيرائڻ، هاري نہ وڃي، قسمت، مُلهہ، ڪيراءِ نہ وڃي
لاڙي ۾ سامونڊي علائقن جا ماڻهو "ٻها" جو لفظ ٻہ هيٺئين طرح سان ڪندا آهن.
ڇوڪرا! ڇانور خيال سان ڪٽي وڃ، ڪٿي ٻها نہ ڇڏين
آتو ڇڳيءِ طرح سان ڪٽي وڃ ڪٿي هاري نہ وڃهين.
نوٽ: اِسپني ٻوليءَ ۾ ٻها (VAJA)لفظ جو معنائون
FALL, LOSS, SICKNOTE

ٻوٿڻ : مڇيءَ جو قسم
11/5/17 صبح جو پاءُ الهڏنو خاصخيلي فون ڪئي ۽ چيائين آئون "گھارو" اچان پيو. توهين اچو. پوءِ آئون وين ۾ ويهي گھارو ويس، جڏهن بس اسٽاپ تي لٿس تہ پاءُ الهڏنو خاصخيلي فون ڪئي "آئون چيئرمين هوٽل تي ويٺو آهيان. بس اسٽاپ تي هوٽل آهي، مون ڪنڌ ورايو تہ سڄي هٿ تي "چيئرمين هوٽل" هجي. ٻہ تي وکون ڪنيون تہ الهڏنو خاصخيلي ويٺو هجي، پوءِ اسين قادو ملاح محلي ۾ سائين عيسو خاصخيلي ڪيرواٽي سان ملاقات تي. رات جو ٻہ دوست پيا ٻہ آيا، انهن سان لاڙي لفظن تي بحث ٿيو.

ٻَٻِلا : ذات
ٻحري ٻاز پکيءَ جو قسم

ٻارڪو : ٻار ڪڻڻ واري شيءِ، جنهن تي ڪا شيءِ ڪڻجي ٻيڙي، هوڙو، اُٺ گاڏي، ڏاند گاڏي، گڏهہ گاڏي، اُٺ،

گڏهه، گهوڙو، وغيره

باريڪ : بار ڪڻندڙ

ادا .... هي باريڪ ڪنهن جا پيا وڃن

اُٺ لَڏيو وڃي يا ٽَلو پيو وڃي، اُن جي لاءِ باريڪ جو لفظ استعمال ڪندا آهن.

باگاٽا : ديهه جو نالو

بولو : رَڇ جو قسم (ڇار جو قسم)

بولو : نَڪ جو زيور

ٻچ : ڇيڙ

بگي : موسم

بيگاٽي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

بنارا : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

باغ واري: درياءَ جو نالو

بسا : عورت جو نالو

بستا : درياءَ جو نالو

بيرم : درياءَ جو نالو

بِگاڙ : ڦيٽڙو

بَگاڙ : درياءَ جو نالو

پوٿو : مڇيءَ جو قسم

بادام : وڻ جو نالو

بادام : عورت جو نالو

بَبلو : ديهه جو نالو

ٻَبلو : ماڻهوءَ جو نالو

باسبي : ڇانورن جو قسم

بينا : بنجر، غير آباد زمين، جيڪا پاڻي بنا آباد نه هجي.

بينا : عورت جو نالو

بند گيري: جون ۽ جولاءِ وارا مهينا

هنن مهينن ۾ شڪار تي بندش هوندي آهي.

بنجر : غير آباد

بولي : عورت جي نڪَ جو زيور
بيگار : بنا مزدوري ملڻ جي ڪم ڪرڻ، مفت ۾ هڏ هڻڻ
بگي : گهوڙا گاڏي کي "بگي" چوندا آهن.
بنا : چيڪي مٽيءَ مان سرن ٺاهڻ جا آستانه
بگاڙ : رُڪاوٽ
جملو: ملاڻي اچي ڳوٺ ۾ بگاڙ وڌو آهي.
بلاتو : هٿيڪو
جملو: لي! ڳيور کي بلاتو ڪيج، هٿيڪو يا قابو ڪج.
بگوش : پکيءَ جو نالو
بينڪ : ويهڻ جي جاءِ
ادا، مهمان کي بينڪ تي وٺي هلو.
بينسر : زيور جو قسم، عورتن جو زيور
بڪا : سبيا
بلبل : پکيءَ جو نالو
بنايو : ٻٽايو، ٺاهيو
بتيلو : ننڍڙي پيڙي
بڪيڙو : پنڊڻ، ڏچريو، ڏچو
بتايو : ٺاهيو، ٻٽايو
ڪي لاڙ جا ماڻهو "ڻ" جي آواز ڪونه ڪڍن، ان جاءِ تي "ن" جو اُچار ڪيندا آهن.
بتيلو : ننڍڙي هوڙي، ننڍڙو هوڙو
ٻلاٽون : ججهو، گهڻو
ناڪئا! ٻلاٽون شڪار سمنڊ مان جهلي آيو آئين.

(ٻ)

ٻار : ڇاڙ، نالي، سنهي نالي، ٻار معنيٰ مُنهن، ٻارو يا ڇيڙو ڪنهن وڏي درياءَ مان ڪو ننڍڙو ڇاڙ نڪرندو هجي يا اُن ۾ داخل ٿيندو هجي ته معنيٰ سنهو گس پيچرو جتان ڪا شيءِ گذري سگهي. جيئن پتائي صاحب جو بيت

پوڪان تاڪي پوڪ، جيسين پاڻي اٿئي "ٻار" ۾
وٺ ٻه وبندئي نڪري، سڙي ٿيندي سوڪ
جتي لڻندا لوڪ، اتي سڪندين سنگي ڪي.

ٻار : درياھ جو نالو، وچولو درياھ (ننڍو نه وڏو درياھ)

ٻار : رستو، درياهي گس يا رستو "درياهي رستا"

ٻار : ننڍو ڇوڪر، سارين جو ڪَڙو
خيران! تيلي هٽي ٻاھ ٻار

ٻرو : ڪٽس، تپ، بخار
اي ، خلاص! تُڪي ٻرو وني وبو آ
اي خلاصي. توکي بخار اچي وبو آ

ٻوڀا : رشوت

ٻيڙي : ديھ جو نالو

ٻُڪن : وَلِ جو قسم: گاھ جو قسم، هن وَلِ ۾ ٻج ٿئي، اُٺ شوق سان کائيندا آهن.

ٻاڏيو : ڳوٺ جو نالو: تعلقي ڪيٽي بندر گاھ ضلعو ٺٽو ۾ آهي.

ٻنپ : دروازو.... ڪچو گهر يا پڪي جاءِ جو دروازو.
ڪاري لهجي ۾
ابا.... اهو گهر جو ڪچرو "ٻنپ" کان ٻاھر وِتائي (اڇلائي) آڄ.

ٻنپا : دروازا
ادا.... ناڪئي جي گهر کي ٻنپا باھِ ٻري.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي
سرتيون الله کي پرتيون ۽ وڃو سڀ وري
ٽوڙائي فراق سڄي ڳالهہ ڪري،
ٻُنيا جن ٻري، ڏونگر سي ئي ڏوريندين.

ٻنگ : ٽڙ، درياهہ جو وڙ: شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي
گهڙي گهڙو هٿ ڪري، ٻڌون نهاري ٻنگ
وآماتن حاف مقام رب، اي ۽ لنگهيائين لنگهہ
سِڪندين کي سيدُ چي، ڪِيين جهليندو ڇهنگ
رات جَنيين جو رنگ، آلا! سي اُڪارين.

ٻاتي : نَڪر جي نهيل ڪُني يا ديڳڙي.

ٻاتي : ٻتي ڏبهڙا، ڳُلڙ! ناڪئو ۽ نور ٻاتي ڏيهڙا درياهہ ٻاٿ تي هوندا.
روَ وسائي راند، ٻهہ پرورج ساٿ جا،
هوتين سين هيڪاندِ هُيم ٻاتي ڏيهڙا.
(شاهہ)

ٻر : سنهڙاتُن، سوراخ پرندڙ ٽانڊن مان نڪرندڙ ننڍڙيون چڻنگون هلڪي روشني ڪري اٿنديون آهن، جي اُها چڻنگ ڪپڙي تي پوڻ سان سوراخ يا ٽُن پوندا آهن.
ڪاٹيءَ مَ ڪانيو، مُئيءَ منگُر مَ ڏيو.
هيڪر اُجهايو، ڏيئي ٻَر لُهارَ جيئن.
(شاهہ)

ٻهارو : شهر جو نالو...... ڪانهہ جي تيلين جو،

ٻانها : خاصخيلي جو پاڙو

ٻڻ : شاخ جو نالو...... ٻڻ شاخ ديهہ گهپا. تعلقو ڪيٽي بندر ڳوٺ احمد علي ساڪاٽي بلوچ ڳوٺ ۾ آهي.

ٻڻ : سهارو... پانهن پيلي، ڏڍ.

ٻابرين : ٻبر جا ڪونلا..... ٻبر جا ٽاندا.
ٻبر جا ٽانڊا دير تائين ٻرندا رهندا آهن ۽ هيٺن جو تؤ

جهڪو نہ ٿيندو آ.

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي:

ڪانڌين، ٽانڌين... ڀاڙين ڀچان مَر ڀيئي،
جيرا جگر، ٻُڪيون سيخن ۾ تيئي،
وڃنئون وٺي، ٿي وهيٺي سڄڻين. (شاهہ)

ڀٽرمگرو : مڇيءَ جو قسم
ڀجورا : گهارا
ڀارين : اکين
خلاصي! مِکي ويهن ڀارين جو رَچُ اُلاري ڏي.
(خلاصي! مون کي ويهن اکين وارو جار ناهي ڏي!
ڀاڦو : ڀاڃي جو قسم (گيهہ مصالن ڪانسواءِ رڌل ڀاڄي)
ڀوڏ : بي وقوف
ڀڏاٽي : ڀاڙو، (ميمڻ جو پارو)
ڀڏاٽي : ذات، اوڙڪ
ڀگهاڙ : شهر جو نالو
ڀانجهي : درياءَ جو نالو
ڀاهوٽ : ذات، ڳوٺ جو نالو
ساڪرو تعلقي ۾ ڳوٺ محمد صديق ڀاهوٽ
ڀيٽڙي : ديهہ جو نالو
ڀانڌڙيون: گنديون، ڀوتين جو قسم
ٻُڪن : وَل جو قسم
ڀاجهٽ : صندلي
ڀاڀيهو : ڳوٺ جو نالو
ڀوڙا : ماٺَ
ناڪٿا! تون ڪَجا لاءِ "ڀوڙا" ڪيئو ويٺو آن؟
ٻَن : واهہ جو نالو
هيءَ واهہ ديهہ ٻن ۾ ديهہ خاشو ۾ آهي.
ٻَن : گهڙَ
ڀودالو : بالٽي، باردي

لي! هٽ تان ٻودالو ڳني اچج.

ٻاجهٽ : صندلي (ڪاٺ جي ٺهيل)

جاتڪي لهجو، ٻاجهٽ تي ٻيزي رو.

(هن صندلي تي ويهي رهُ)

ٻوساٽ : گهٽ، ٻوست منجهه

لي! هتي ٻوساٽ ٿي ٻي آهي.

ٻيلهه : ٻه جڻا

ٻيز : ويهه، جمن اچي ٻيز تہ مارڪو ڪيون.

جمن اچي ويهہ تہ ڪچهري ڪيون.

ٻُسر : ٻن نسلن وارو

ٻيلي : ساٿي، همراهه

جاتڪي لهجو: آجون ٻيلي ڳني آئو آئي.

معنيٰ آءٌ ٻاڻ همراهه (ساٿي) وٺي آيو آهيان.

ٻانهين : زيور جو قسم

چانديءَ جو ٺاهيل زيور عورتون ٻانهن ۾ ٻائيندبون آهن.

ٻنگاري : ٿالهي، ٻليٽ

جملو: لي ٻنگاري کڻ مانبي رکون.

ٻونجو : گوڙ گمسان

ريڙهيءَ جو لهجو: لي! ڳيور اجايو ٻونجو ڪيا ٻيا آن.

معني: لي! ٻار اجايو گوڙ مستي ٻيا ڪن.

ٻگي : ننيڙي هوڙي

جملو: ٻگي ۾ چڙهي ڍورو ٻار ڪيوسين.

ٻوڙا : ڪني کان نہ ٻڌندڙ

(پ)

پاڳ پرياڻي: ذات جتن جي اوڙڪ، پاڙو
پاڳ پرياڻي سوڪيءَ ڪاروچاڻ جي پرپاسي ۾ رهندڙ هئا درياهہ جي ڦٽڻ ڪان پوءِ اُهي پين هنڌن ڏانهن لڏي ويا هئا.
پڙچانگ : ذات جتن جي اوڙڪ
پٽڪ : پکيءَ جو قسم
پون ڦار : مڇيءَ جو قسم
پاڏائي : ذات
پُنگي : جاءِ، ڇن، منهہ (ڪانين جي نميل جاءِ)
پولڙا : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
پلاڻ : درياءَ جو نالو
پتر : گاهہ جو قسم
پڳي : واعدي خلافي
آلو! پڳي م ڪر، مکي رڃ الاري ڏي.
پونتريو : راند جو قسم
پوت : ڊيجاريندڙ، خوفناڪ روپ اختيار ڪندڙ
پنداڻ : درياءَ جو نالو، تعلقو ڪارو چاڻ
پنيور : بندرگاهہ جو نالو، سنڌ جو قديم، شاهوڪار بندر
پنيرو : شهر جو نالو
پڳل : تني ويل
پتنگ : پوتو، وڻ، نشي وارو پوتو
پاڳيو : مالوند، جنهن ماڻهوءَ وٽ چوپايو مال (پالڻ وارا جانور) هجي.
پاڳيو : نالو، ماڻهوءَ جو
پاڳي : عورت جو نالو، سنڌ جي لوڪ گيتن جي مقبول، مشهور ڳائڻي "مائي پاڳي"
پاڳ : بخت، نصيب

پنئور : جيت جو نالو

پلارو : پلو

پنگ : عيوضو

پُڙڪڻ : پاڻيءَ جي مٿان ترڻ

پمنيات : سلو، وٽندڙ
جاتڪي لهجو. آتون پنميات لڳو پيو آئون. (تون وٽندڙ لڳو پيو آهين)

پوري : ڳوٺ جو نالو، ديهه جو نالو، تعلقو ڪيٽي بندر

پوري : مينهن جو قسم، گول سڱن واري مينهن کي بہ پورري چون

پورري : اچي

پيڙ : گهٽائي، زور آور

(ٽ)

ٽوگا : ٽوگا جي معنيٰ جُبو، گهَگهو، ڍگها ڪپڙا، ويڪرا ڪپڙا
گلڻ .! ٽوگا پائي آيو آهين.
گلڻ.! ڍگها، ويڪرا ڪپڙا پائي آيو آهين.
نوٽ: اسپيني (SPANISH)زبان ۾ ٽوگا (TOGA)لفظ معنيٰ (GOWN)جُبو، گهگهو، پيشگير
ٽڙڪائي : ذات
ٽُٽاپُٽا : ٽيٺ ٽٽي، مُنجهي پوڻ، سمجهہ ۾ نہ اچڻ
ٽاڙو : پکيءَ جو قسم
ٽَڙ : ڪنهن ڪاڏي واري شئي کي تيل ۾ "ترڻ"
ادا مڇيءَ کي گهٽو نہ ٽَڙ.
ٽَڙ : ٽنوڻ... ٽڙڻ، زمين کي سنئون سڌو ڪرڻ
ٽڙيا : جانورن جو قسم
هي جانور سوکي ۽ ڪاروڃاڻ جي شهرن ۾ گهٽو ٿيندو هو.
ٽرسياڻ : درياءَ جو نالو
ٽڙيا : جانورن جو قسم
ٽَڙ : بنياد
ٽاروُ : پاڻي ۾ ترندڙ
ٽارو : آسماني تارو
ٽَڙ : علائقو، اباڻو ڳوٺ
ٽورڻ : وزن ڪرڻ
ٽِرڪڻ : گَپ ڇڪڻ
ٽار پاڻي : اونهون پاڻي
ٽار : وائر
ٽانگهو پاڻي: ننڍو پاڻي
ٽونگراٽي: وڏائي، اڪڙ، سيٺ

تيتري : ذات

تتر : پکيءَ جو نالو

تئو : دانگي، ماني پچائڻ لاءِ

تکيندل: ٻي جي تلاس، انتظار ڪندڙ

تکيندڙ: چتائي ڏسندڙ

تکو : تيز

تيڪَ : پاڻيءَ جي تيز وهڪري جو انداز

(ٺ)

ٺڙو : معنيٰ آوچي جاءِ يا مٿانهين جاءِ
مٿي وجهي زمين جي مدار ڪي مٿي ٺاهبو آهي ، اڪثر ماهگير دريائي يا سامونڊي ڪنڌين تي اهڙي قسم جي اوچي جاءِ يا مٿانهين جاءِ ٺاهيندا آهن جنهن کي ڪاري جي ساحلي ٻوليءَ ۾ "ٺڙو" چيو ويندو آهي معنيٰ مٿيرو اوچو.

ٺمي وارو: ڀورو، هي ڀورو گهوڙو درياهه مان نڪري ، وري سنهڙي، درياهه مان نڪري وجي ٺو

ٺمڻ : لڪائڻ

ٺَمَ : لڪائڻ جي جاءِ

ٺِمي : لڪائي ڇڏڻ، ڏاڙيلن ڏاڙو هڻي ٺمي ڇڏيو.
معنيٰ لڪائي ڇڏيو.
ادا! ناڪئي ڪي رقم ملي، ٺَمي ڇڏيائين.

ٺوهر : وڻ جو قسم

ٺيري : مڇيءَ جو قسم

ٺَمَ : پاٺاري

ٺِمي : لِڪائڻ، لِڪائي ڇڏڻ، لڪائي ڇڏيائين
ڏاڙيلن ڏاڙو هَڻي ٺَمي ڇڏيو.
ڏاڙيلن ڏاڙو هڻي لڪائي ڇڏيو
ادا! ناڪئي لُلَرَ ڪي رقم ملي لڪائي ڇڏيائين.

ٺَمِ : لڪائڻ جي جاءِ، پاٺاري
چورن مينهن ڪاهي وجي ٺم ۾ هڻي ڇڏي.

ٺمڻ : لِڪائڻ، لِڪائي ڇڏڻ، محفوظ جاءِ تي
چورن ڳئون چوري ڪري ٺمڻ جي ڪوشش ڪئي، پر ٺمي نہ سگهيا.

ٺورڪو : ٺورڙو، ٺورو

ٺوٺا ڏيڻ: رولڻ

ٺَڏَ : ڪُنل ننڍڙي ڪاني

(ٽ)

ٽين : هٽرادو، ٽين جو وڏيرو ،ننڍڙو زميندار هٽرادو وڏيرو هٽڻ يا خوشامندڙو هٽڻ
هي ٽين جو وڏيرو سيني جي سلامي پري ٿو.

ٽيٽڪ : ٻہ آنگرين ڪاٺي، جنهن ڪي رهڙ پڌي گُليل ناهيبي آهي
ٽيٽڪ جي سزا سخت تڪليف ڏني.
جملو: پوري طرح پلڪ نہ پيو ڏنيس، جڏهن ٽيٽڪ ٽي چاڙهيائنس تڏهن باز آيو.

ٽنٽو : جهيڙو

ٽڳا : واسطا
سنڌي ٻوليءَ ۾ پهاڪو آهي ، ٽڳا توڙڻ، واسطو توڙڻ، لاڳاپا نہ رکڻ

ٽپال : چڙوچڙ، هيڏي هوڏي، ٽڙي پکڙي.

ٽارو : مڙي وڃڻ، ناڪئا، ٽارو ڪر

ٽڏون : چاڙها.
محاورو:ٽڏون ڏيڻ، معنيٰ چاڙها ڏيڻ، اوپارڻ، خوشبون ڏيڻ

ٽنگ مشين: موٽر
گهڻو اڳ پيڙيون، پيڙا، هوڙا سيئي سڙهڻ تي هلندا هئا. هاڻ اهي مشين تي هلندا آهن، ان مشين کي ماڻا "ٽنگ مشين" چوندا آهن. ٽنگ مشين صدر ايوب جي دور ۾ آئي هئي.

ٽيتار : پکيءَ جو قسم

ٽپاليا : بندرگاهہ جو نالو: سنڌ جو پراڻو بندرگاهہ

ٽيويڙيون: خيالن جي جوڙ جڪ

ٽاڪائي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

ٽڪائي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

ٽنگڻ : مڇيءَ جو قسم

تِڪو : داغ
تِڪو : ڳوٺ جو نالو
(هن ڳوٺ ۾ ونگائي جت رهندا آهن)
تُوهه : وَل جو قسم
توپ : گاهه جو قسم
تامري : ديڳڙو
تر : پاسو ڪر
ترڪڻ : آهستي هلڻ
تپائي : ڪُپٽيو
تندو : عجيب مرهتون ڪرڻ وارو ماڻهو
تِڪو : ترسو
تِڪو : ديهه جو نالو، ڳوٺ جو نالو، تعلقو ڪارو چاڻ
تڪاڻي : هندن جي عبادت گاهه
تِڪاڻو : جاءِ، هنڌ، بيٺڪ
تنگڻ : مڇيءَ جو نالو
توپ : گاهه جو قسم، ڪارائي گاهه
توپ : تانُ، وڏو تانءُ جو قسم، برتن
تامڙي : رڌپچاءُ جو تانءُ
تَرَ : پري ٿيءُ، هَٽ
جملو: مؤ جي منهن تان تَرَ، پري ٿي.
ترڙو : واحيات، بي صبرو
تيتو : پکيءَ جو نالو
توبو : پاڻيءَ ۾ ٽٻي هڻندڙ
تانتاريو : اجائي واويلا، گهوڙا گهوڙا
ناڪتا! اجائي گهوڙا گهوڙا پيو ڪرين.
خلاصي! اجايو تانتاريي ۾ وڌيو پيو آئين.

(ن)

نولا : ٺڪر جا ٿانو
ساموندي پٽيءَ ۾ لاڙ وارا ماڻهو مٽيءَ جي ٿانون کي نولا. پلاسٽڪ. جست ۽ شيشي جي ٿانون جي لاءِ به "نولا" جو لفظ استعمال ڪندا آهن.
جملو: ني! نولا تہ ڌوئي رکج.
نيو : احسان
نانا : نانا ماشا ڪرڻ، چرچا گهبا ڪرڻ
نوهيو : بي ڍنگو
نڙڪ : ڪتو جواب ڏيڻ
نار : ويهڻ (ڪاري لهجي ۾) آرو
ادا ڪُڪڙ نار تي آهي. ڪُڪڙ آرو پئي ڪَري... ڪڪڙ بيدن تي ويٺي آهي.
نوڙي : ڳوڻ جو نالو
ٺٽي ڪوڙيل چوڪر کي نوڙو" چوندا آهن.
نونٺا : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
نيڪي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
نولو : ڇال
نُڪڙي : رڇ جو قسم. (جار جو نالو)
ناهوڪي: سُني، چڱي
نڪاءُ : آواز. گوڙ
جملو: ادا! رات ڪتوڻ جا وڏا وڏا نڪاءُ هئا.
نوٽ : خشڪ. سخت
جملو: ڪاني اجائي نوٽ آهي (ڪاني اجا نوٽ آهي)
نينگا : ذات. ٺٽي ضلعي ۾ رهندا آهن.
نٺولي : مذاق. مشڪري. ٽوڪ
جملو: اٺو مان ڪان نٺولي پيو ڪري، يعني تون مونسان مذاق مشڪري پيو ڪرين.

نار : ٿڌ
جملو: اڄ ماڪ (شبنم) جو نار آهي اڄ تہ ٿڌ آهي.
نونٽا : پاڙو، (ميمڻن جو پاڙو)
نيڪري : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
نولو : ڇل
نلهو : خالي، سکڻو
جملو: ادا! گلاب واڻئي جو هٽ نلهو ٿيو پيو آهي
معني: خالي آهي سامان ڪونہ اٿس.
ناپُر : ماٺار، ماٺ، خاموشي
ادا! هجر ڪي ناپر آئيس. (جاتڪي لهجو)
معني: هينئر ڪجهہ خاموشي، ماٺار آهي.
جملو: ادا! تڙن تي ماٺار لڳي پئي آهي، (لاڙي لهجو)
ڏنڊا ڏاڙي پاڻيءَ نہ اچڻ ڪري رڪجي ويا.
نوڪ : هڻ
جملو: گلو! ڪانيءَ کي زمين ۾ هڻ. (ادا! ڪاني کي زمين ۾ نوڪ تہ ڏيئي.)
نٽ : لئي، آرام آسائش، شوبازي
جملو: تو جا تہ نٽ لڳا پيا آهن
معني: تون خوش خوش عياشيءَ سان زندگي گذاريں پيو.
نونگا : آگرين جي ٿهن سان ڌڪ هڻڻ
جاتڪي لهجو: گِهور ماڪي گنجي مٿي تي نونگا پئي هنيا.
معني: "هارن مٿي تي نونگا هنيا."
امان! ڪڪڙ نونگا ٿي هڻي،
پٽ! انهيءَ جي ٻچن ڏي نہ وڃ.
پکي پکڻ کي بہ ٻچا پيارا هوندا آهن.
نتو : شهر جو نالو
سنڌ جو قديم شهر، علمي ادبي مرڪز جو گهوارو

ناشا ماشا: ڳالھ ٻولھ، ڪچهري ڪرڻ
اسان تہ پاڻ ۾ ناشا ماشا ڪئي، وي ڪ توکي ڪُجا ٿيو؟
اسان ڪچهري (مارڪو) ٻئي ڪئي، توکي ڇا ٿيو؟

نِڪَر : متيءَ جا ٺهيل ٿانوَ، برتن
نڪر : ذات (هِندن جي)

(ث)

ثواب : چڱو ڪم
ثمر : نتيجو، ڦل
ثناءالله : ماڻهو جو نالو
ثنا : تعريف، ساراھ
ثنا : ڇوڪري جو نالو

(پ)

پاها : زخم جو گندَ ڪچرو، مَرهم، پَٽي، ڍڪڻ، علاج، بوسو ڏارو، ڪک ڪانا وغيره
ادا اِن جي زخم تي پاها رَکُ، پاءِ اُن تي پٽي رک
لاڙي ۽ ساموندي علائقن ۾ اُنين (اُنن) چارڻ وارا ماڻهو "پاها" ڻاهيندا آهن
چاريا پنج ڪبڙ جي وڻ جون سُڪل ڪانيون ڪٽي، اُنهن کي باهہ ۾ ساڙي رَکَ ڪَبو آهي. اُن رَکَ کي "ڦلهيار" چئبو آهي
هڪ ڏبي ۾ پاڻي وجهي، اُن کي باهہ تي رکبو، پوءِ اُن پاڻيءِ منجهہ "ڦلهيار" وجهي رڌبو آهي.
جنهن اُٺ کي "گَرَ" يعني خارش يا چمڙي جي بيماري لڳندي آهي، گَرَ اُٺ جي کَلَ کي ڏڍ وانگر خراب ڪندو آهي. اُن خارش واري بيماريءِ جي لاءِ مالوند ماڻهو "ڦلهيار" جو بہ لفظ استعمال ڪندا آهن، اها ڦلهار اٺ کي هڻندا آهن
ڦَلهار لڳائڻ جو طريقو
چار ون جي هٿ جيتري ڪاني ڪٽي، اُن جي هڪ پاسي کي ڏڪ هڻي، ڪُتي سنهڙو ڏندڻ ٺاهيندا آهن. اُن ڏندڙ سان رڌيل ڦلهار ڪٽي اُٺ جي زخم واري چمڙيءِ تي لڳائيندا آهن. ہن ڪلاڪن کانپوءِ "پاها" سُڪي ويندي آهي پوءِ ڪاني يا تکي شيءِ سان اُن جاءِ کي جتي ڦلهار لڳائڻ وئي هئي ، پوءِ ان کي ڪُرندا آهن تہ اُٺ جا وار ڪُرجڻ واري جاءِ تان ڇڻي ويندا آهن.
گَرَ وارو حصو چوڏا چوڏا ٿي ڪري لهي ويندو آهي پوءِ گوگڙيندي، "ڪِت ڪبڙ" چاٺي پوءِ ڪاري تيل منجهہ ملائي اُٺ جي زخم واري جاءِ تي مليندا آهن تہ

زخم سُڪي، ختم ٿي ويندو آهي..

پڪيئڙو : درياهہ جو نالو

آڳاٽي وقت ۾ پڪيئڙو درياهہ 40 چاليهہ گهَر الڳ ذاتين وارن جا هئا. پرهياڙ ذات وارن جا ڏهہ 10 گهر سميجا انهن جا 15 گهر، ڦهر ذات وارن جا 15 پندرهن گهر هئا. هنيئر اُهي سڀ هليا ويا آهن. خالي پٽ ڪلر اڀو آهي.

پرهياڙ : ذات

ساموندي پٽيءَ ۾ مختلف درياهن تي پَرهياڙ رهندا آهن انهن جا پنهنجا ڳوٺ هوندا هئا.

ڳوٺ ٻڪر پرهياڙ

درياهہ ڪانئر تي پرهياڙ رهندا هئا.

پٽي (1) : ڏورو

هيءَ ڏورو رَتي درياهہ مان نڪري ٿو

ساموندي پٽيءَ ۾ "پٽي" جي نالي سان ٻہ ڏورا آهن.

پٽي (2) : ڏورو

هيءَ ڏورو ڪَڏي درياهہ مان نڪري، پوءِ آٿاري درياهہ ڳَڏري وڃي ٿو.

پاتا : هن لفظ جون ڪيترين معنائون آهن

وجهڻ، اڇڻ، پرڻ، پائڻ، جانورن جون ٽنگون (پير، ٽنگ، ران) جي لاءِ "پاتا" جو لفظ استعمال ڪيو آهي.

نواز! تون ڏڳو وٺي آيو آهين، اُن جا پات مضبوط آهن؟ اهو ڏڳو هر ڪاهڻ ٻوڪي راهي ۾ هلندو.

شهباز! تون جي ڏڳي جا "پاتا" پختا آهن. اهو ڏڳو ڪمزور ڪونهي پلو ڏڳو آهي. هَر چڪي سگهندو.

ڏڳي جي ران (پوئين دستي، اڳين دستي مُرو، ڪَر (پير) مضبوط اٿس

پاتن جو بوڙو سنو ٿيندو آهي. ڏڳن جا "پايا" گوڏن ڪان هيٺ وارو حصو ادا. توهين سڀئي اچو "پاتا"

كاٽو.
ڏڳي ۽ ڏڳو جي پيرن ۽ گوڏن كان هيٺ واري حصن كي رڏپچائي ان ۾ مصالا وجهي، لاڙ جا ماڻهو شوق سان كائيندا آهن. هي كاڌو طاقت وارو هوندو آهي.
سنڌ جي اُتر واري علائقي ۾ "پاتا" لفظ جون الڳ معنائون آهن.

پاتا : پائڻ: ممتاز! ڏسُ مون كپڙا "پاتا" سٺا آهن؟
جُتيءَ جوتَرُ.. جتيءَ جي اندرئين حصي ۾ ماڻهو چمڙو كترائي وجهندا آهن، ان چمڙي كي "پاتا" چوندا آهن.

پيتاٽي : درياهه جو نالو
پكيٽڙو : درياهه جو نالو
پرهياڙ : ذات
پُنهيو : ذات
پالا : واسطا، كوڏر، پاهوڙي، پيلچو، كُريو
ڊاكٽر جليل كتيءَ ۽ رحيم بخش كتي جي جاءِ تي ماركو (كچهري) ٿيو.

پارا : نكر نولا
سنڌي ٻوليءَ جي لاڙ ۽ ساموندي علائقن ۾ "پارا" لفظ جون معنائون
سخت سردي، طوفان، نكر جو ٿانو، كنو، ديگڙي...
ريڙهي مياڻ ۾ رهندڙ ماڻهو "پارا" جي معنيٰ نكر جو ٿانءُ سياري جي مُند ۾ سخت ٿين كڏهن كڏهن اهڙا پارا پوندا يا كرندو آهي، جيكي وارياسين زمين كي اڇو كري ڇڏيندا آهن اُن جي اها نشاني هوندي آهي، جو اها اڇي زمين كاري ٿي وڃڻ سان گڏو گڏ، وارياسين ۾ جيكي وڻ ۽ ٻوٽا هوندا آهن اُهي سُكي سوڙها ۽ كومائجي كارا ٿي ويندا آهن.
لي.... وڃ كنيار كان پنج پارا ڳني اچ.

پارو : سانگو ڪَنَ نَ ساھُ جو، اُتر اوٺ نہ ڏِين
جٽن پارو پواڙا ڪَري، سُمر ٽيون سورين
جھوپا نہ جوڙين، مُڇڻ پوئين وِٽ وصال ۾.

پارو : سيءُ، نڪر جا ٽانءُ
حڪيم ۽ طبيب دوا ۾ "پارو ڪم آڻيندا آھن، جيڪو ھٿ جي چِپٽيءَ ۾ نہ ايندو آھي.
حڪيم "پارو" ماري، ان مان ڪشتو ناھيندا آھن ۽ انھن مان طاقت جون دوائون ناھيندا آھن ۽ پارو مان چاندي بہ ٺھندي آھي.

پيرو : ڪُڙھي (مڇيءَ کي ڦاسائڻ واري ڪُڙھي)

پاڙ : گاھ جو قسم، ھي گاھ لاڙ جي مٽيءَ ۾ ٿيندو آھي.

پارابي : ذات

پيرو : نشان، حفاظت، نقصان
ڪنھن ماڻھوءَ جي ڪا شيءِ چوري ٿي وڃي، گھر يا دڪان مان کاٽ لڳي وڃي تہ پوءِ اُن چور کي ظاھر ڪرڻ لاءِ، پيري گھرائي چور جي پيرن جا نشان ڳوليا ويندا آھن تہ چور جو "پيرو" ڪھڙي طرف ويو آ.
پيريءَ سان گڏ پاڳيا ۽ راڄ پاڳ وارا ماڻھو ھوندا آھن. سيڻي اھو ڏسندا آھن تہ نقصان ڪري ڪير ويو آ.

پيري : پيرن جا نشان جا ڇيندڙ کي "پيري" چوندا آھن

پيرو : حفاظت ڪندڙ، چوڪيداري
لاڙ جا ماڻھو پنھنجي پوک تي "پيرو" ڏيندا آھن.
ساموندي ۽ لاڙ جا ماڻھو "ھہ" وارو اکر ڪونہ اچارين.

پوررا : پوررا لفظ جون معنائون
رڙ، رڙيون، ڪيڪ، ڪوڪاريون ڪوڪو، واڪا، دانھون
لي! پار پيو پوررا ڪَري، اُن سان ڪو وڙھيو آ وڃي ڏسو

هاشم! تنهنجو ڇورو (ٻار) پوررا پيو ڪري، ان کي ڪو ماري ته نه ٿو.

پواڙا : پارو پواڙا ڪري، لڳي اُتر مُٺ
لاهوتي لطيف چئي، ڪن جسيلسين ڇُٽ
لاڙي لهجي ۾ پواڙا لفظ جو استعمال

پلاهيو : ڍڪڻ ۽ لڪائڻ
پلاهيو هڪ رسم جو نالو آهي. جيڪا لاڙ جي علائقي ۾ ٿيندي آهي، هي رسم گهوٽ ۽ ڪنوار جي شاديءَ مهل ادا ڪئي ويندي آهي.
ڪنوار جي مٿان گنديءَ (چادر، رئو) رکڻ کي "پلاهيو" چوندا آهن. پوءِ ڪُنوار جون ويجهيون عزيزياڻيون، ماتياڻيون سڪ واريون ساهڙيون سي ڪنوار جي مٿان رکيل گنديءَ جو پلاند لاهنديون آهن، وري گهوٽ جا عزيز، مِٽ ۽ مائٽ گهوٽ جي مٿي واري گنديءَ جو پلاند لاهيندا آهن.
هاڻ پلاهيو رسم پوري ٿي ويئي.

پورو : عقابيل اکين سين، تير چلايو تو
پيو مُر ماري سو، جن جوپڇڙُ پورو نه ٿئي
پورو لفظ جون معنائون، نقصان، پورو، مُڪل، سادو، ختم، غريب، پورو سارو،
گُل ايڏو امير ڪونهي، پورو سارو آهي.
حاڪم طبعيت جو سادو ماڻهو آ
مولو مال جي واپار ۾ پورو پئجي ويو.
اسپني زبان ۾ پورو (PORO) جي معنيٰ SIMPLE سادو، غريب، پورو سارو

پنير : ذات جو نالو آهي

پتائڻ : بدنام ڪرڻ، خاندان تي تڪو لاڳائڻ

پتائڻ : وڻ جو قسم:
هن وڻ ۾ ڦريون ٿينديون آهن، ماڻهو ڪچيون ڦريون

پَٽي شوق سان کائيندا آهن.

پنڊ : پَنڊ ڏيو يا پنڊ ڪَيو پاٽي (پار اُڪاريندڙ) ٻيڙيءَ ۾ درياهہ جي ڪنڌيءَ کان ٻي ڪنڌيءَ تائين ماڻهو پهچائيندو آهي، پوءِ انهن کي چوندو آهي... پَنڊ ڏيو.
(پاڙو ڪرايو ڏيو)، پادا! پَنڊ ڏيو، يا پنڊ ڪَيو،
ادا! پَنڊ ڏيو يا پنڊ ڪَيو،
لي! پنڊ ڏيو يا پنڊ ڪيو.
آئي! پنڊ ڏيو... يا پنڊ ڪيو.
ڪو ماڻهو پاڙو ڏيڻ ۾ دير ڪندو تہ پاٽي وڏي آواز ۾ چوندس. اڙي: ڪيــــي مان پنڊ ڪَيو.

پنڊ : درياهہ جي ڪنڌي، جنهن هنڌ ٻيڙيون، هوڙيون، هوڙا اچي بيهن.

پٽون پاپليٽ: مڇيءَ جو قسم

پاتار : بندرگاهہ (سنڌ جو پراڻو بندرگاهہ)

پريها : واعدو پاڙڻ، نڀائڻ
تون سان زبان "پَريها" تہ ائين ڪو نہ ٿئي ها.

پوپا : ڪاري ۾ عورتون گهرن ۾ "پوپا" جو لفظ استعمال ڪنديون آهن.
چورا..... پوپا نہ ڪر.....
چورا کهڙو نہ ٿي.. ايڏو سخت نہ ٿي
اسين پوليءَ پوپا (Popa) جي معنيٰ سخت، کهرو آهي، هن لفظ جون ٻيون بہ معنائون آهن.
ڪچهري ۾ بزرگ مهمان ويٺل هئا، سائين الهڏنو ڪتي ولد محمد ڪتي، ڪاروڇاڻ، عبدالقادر پٽ الهڏنو ڪتي ۽ محمد شريف بلوچ سان رهاڻ ٿي.

پِنو : پهتو، ڪاراڻي لهجو،
آءُ هير پِنو آ

پاٿيلو : ڪارخانو... جنهن ۾ چِڙ ۽ پيسائي ٿيندي هُجي.
چانورن جو واپار، سارين جو واپار ٿيندو هجي.

رات جا ڏهه لڳي ايڪٽيهه منٽ ٿيا هئا. ڳوٺ حاجي محمد هاشم شولاڻي، اولهه طرف ۾ قلندري واهه آهي، جيڪو عربي سمنڊ ۾ چوڙ ڪري ٿو، رات جو ڪچهريءَ ۾ مبارڪ شولاڻي عمر 60 سال، محمد صادق شولاڻي، احمد ولد محمد ايوب شولاڻي جنهن نالي سان هيءَ ڳوٺ آهي. هاڻ اُن ڳوٺ جو نالو پوٽي جي نالي تي آهي.

پاريا : نياڻ.... واعدا پاڙڻ .... نشان...... پارا
زمين جا نشان (پارا) ڪيڻ، اُن ۾ پاڻي ڇڏڻ ڪانيوءَ اُنهن پارن تي پوک ڪَرڻ..
عبدالقادر تو ٻنيءَ جا پاريا ڪيا يا نه..... جي ها....
"دوستن واعده ڪيا، تن پاريا، اُنهن جي مهرباني."

ٻُورو : نقصان... گهاٽو.... مڪمل، سادو..... غريب، ختم
جملو: حاجي پورو سارو ماڻهو آهي
جملو: هي غريب ماڻهو آ، ايڏو امير ڪو نه آهي، بس گذر سفر پورو ٿئيس ٿو.
جملو: هاشم جو وقت پورو هيو، اُن جي حياتي اينتري هئي.
مولو مال جي واپار ۾ پورو پئجي ويو.
شاهه عبداللطيف ڀٽائي جو بيت آهي
عقابيل اکين سين، تير ڇڪائيو تو
پيو مُر ماري سو، جنهن جو پڇرو پورو نه ٿئي. (شاهه)
نوٽ: اسين ٻوليءَ ۾ لفظ ٻُورو (Puro)سادو Simple مسڪين، غريب

ٻُوچا : ڏنگا، ڦڏا
بيت، سر ليلا چنيسر
ٻوچا ڏِنم ٻيڙ، ڏِڪڻ مٿي ڊول جا،
مون پانيو تنهن ويڙ، ڪو جهي ڪندو پريئڙي.
(شاهه)

ٻمبني مگرو: مڇي جو قسم

پتڻ : درياءَ جي ڪنڌي، جتي ٻيڙائتا اچي بيهن، ٻيڙين ۾ هوڙن جي بيهڻ جي جاءِ ۽ جتي مڇيءَ جو واپار ٿئي.

پَتڻ : ڀاڙو، ڪرايو
پاتڻي ماڻهن کي درياءَ جي هڪ ڪنڌيءَ کان ٻي ڪنڌيءَ تي رسائيندو (پهچائيندو) آهي. پوءِ انهن ماڻهن کان "پتڻ ڳِنڍو" يعني پتڻ وٺندو آهي.
ادا! پتڻ ڏيو.
لي! پتڻ ڪَڍَ
ڪارا! تون پتڻ ڏي

پُوچا : ڏنگا. ڦڏا
شاهه عبداللطيف جو شعر آهي
پُوچا ڏنم پير، ڊڪڻ مٿي ڊول جا،
مون پانيو تنهن، ڪو ڪوجهي ڪندو پيريئڙي.

پاتار : هيٺاٺون، اونهو

پاڙ : جڙ

پاڙ : گاهه جو قسم

پاٽيو : ڪاٺ جو تختو

پٽرن : ڪنڊيرڻ

پٽي : ذات، اوڙڪ

پٽي : آسرو ضم

پاڏا : ڀاڙو (ميمڻ جو ڀاڙو)

پاڏا : ٿُلها متارا
ڪنهن ٿُلهي بدن واري جي لاءِ پڻ استعمال ڪن

پاڏا : جمع، ميهن جي ڦر ڦر کي پاڏو. گهڻا ڦر (پاڏا)

پوش : لباس، پوشاڪ

پوش : ڪپڙو (ڪنهن شئي کي ڍڪڻ وارو ڪپڙو)

پڙش : تڏا

پَن : گاهه جو قسم

پٽ : جانور

پٽ : ڪانيءَ جو قسم

هي ڪاني ٻيڙي، هوڙي ۾ لڳندي آهي.

پاٽيا : ڪانيون

هوڙي ٻيڙيءَ ۾ لڳنديون آهن.

پپولو : پلاسٽڪ جو ڊرم

پنا : ٻچا

پَنا : پُٽي

ناڪئا! مڇيءَ جا پنا ڏسي، اينا مڇي ڦسي پيو.

پَيتي : وڏي، چيري

پٽي : واپاري

پيٽي : وڏي، چيري

پَلڻ : پاڻ کي روڪڻ

پَرڻ : چاٽي

لي. آتو پرڻ مان چاڻ

پاروٽو : رکيل، پراٽو

پوئواري : خبر چار لهڻ

ناڪئا! خلاصين جي پوئواري ڪج.

ادا! خبر چار لهج!

(ج)

جال : گهٽو

جال : گهرواري، زال جال جو لفظ ريڙهي ميان ۽ دريائي ماڻهو استعمال ڪندا آهن.

جري : درياهه جو نالو مهاڻن جي ذات

جوگيڙو: درياهه جو نالو، جوگيڙو ڳوٺ جو نالو

جَنباڙو : ذات جو نالو

جنبارو : وار ڪوڙا

نندي پار جا عقيقي تي وار لاهڻ يا ڪوڙهڻ. نندي پار جا ستين ڏينهن تي وار لاهڻ کي جنباڙو چئبو آهي.

جاوو : ديهه جو نالو تعلقو ڪيٽي بندر ۾ ديهه "جاوو" آهي

جاکي : بندر گاهه (سنڌ جو پراڻو بندر گاهه)

جائو : لئي جو وڻ

جورائو : ڏاڍو، زور وارو سخت

(ناڪئو اڪو جوراڻو آئني....)

جا : ماڳ، مڪان.... هُنڌ

ناڪئي کي اُن جاجي سَڌ آهي، جتي هوڙو لڳو هو.

جائون : مرض جو قسم آهي، جيڪو مال جي جيري ۾ پوندو آهي، اُن ۾ ننڍڙا جيت هوندا آهن جيڪي اندر ئي اندر ۾ مال جي جيري کي ڇٽڻ هڻندا ۽ پٽيندا آهن. جاتور رڙيون ڪندو آهي.

جائون : جيت جو قسم آهي.

جاما : گهٽو.... ڍير

جاڙا دالي: ديهه جو نالو آهي، تعلقو گهوڙا باري ۾ آهي

جور : رڙيون ۽ دانهون

جور : بيماري، جو قسم

هيءَ بيماري رڍن ۽ ٻڪرين کي لڳندي آهي. جنهن ۾ اُهي مري وينديون آهن. جور جو مرض پٺي ڪنهن

جانور کي لڳندو ڪو نه آهي، رڳو رَڍ ۾ ٻڪريءَ کي لڳي ٿو.
رَڍ ۾ ٻڪري هن (جورا) بيماريءَ ۾ دانهون ۽ رڙيون ڪري ڪري مري ويندي آهي.

جوهو : شهر جو نالو
جوهو جو شهر ڀڳهاڻ کان ٻن ٽن ميلن جي فاصلي تي آهي، ننڍڙو شهر آهي.

جڪو : ماڻهوءَ جو نالو

جوڪو : نقصان، ڏچو

جُري : درياءَ جو نالو
جُري درياءَ ريڙهي مياڻ کان قاسم پورٽ جي آهي.

جبلي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

جنڊارو : درياءَ جو نالو

جُمڙو : ڳوٺ جو نالو

جيوٽي : عورت جو نالو
"مائي جيوٽي" سنڌ جي مشهور ڳائڻي هئي

جاڙا والي: ديهه جو نالو

جاوو : ديهه جو نالو

جُنگ : ڪاٺيءَ جو قسم
هوڙي، ٻيڙين جي پاٽين کي ڳنڍڻ جي ڪم ايندي آهي.

جلالاڻي : پاڙو، ذات

جري : راند جو قسم

جيوت : ساهه وارو

جيوت رام: نالو
ڪارو چاڻ ۾ جيوت رام جي چڙ واري مشين ۽ بنگلو هيو.

جلالاڻي : پاڙو، ذات

جري : راند جو قسم

جُري : تتي
جقکي : اجائي بَڪَ بَڪَ
سومار اجائي جکي نہ هڻ
جوڙي : پٽ
جوڙي : ٺاهي، بنائي
جبلي : ماڻهوءَ جو نالو
جيوٽي : عورت جو نالو
جنجهٽ : آزارڻ، مصيبت، پريشاني
جکرو : ذات
جکرو : ماڻهوءَ جو نالو
جڳ : گهٽا، جهجا
جڳ : جهان، دنيا
جاڳ : سجاڳ، ننڊ مان اُٿ
جزيرو : خشڪ زمين، يا پيٽ
جاوو : ديهہ جو نالو، تعلقو ڪيٽي بندر
جوانمرد : مڙس ماڻهو، همت وارو
جوار : سمنڊ جو پاڻي وڏي اچڻ
جفا : بي وفائي، دوکي بازي، نقصان
جوڙ جَڪ: صلاح مشوررو
جانچ : خبر چار ونڻ، پر گهور لهڻ، تلاش
جَبرو : وڏو، تلهو متارو، زور وارو ماڻهو
جيئندي : حياتي، زندہ زندگي
جيئندي : عورت جو نالو
جَس : شاباس
جُٺ : خواري، تعدي، دڙڪو، ڏاب
جُت : ٻہ، جوڙو
هاري وٽ ڏڳن جو جُت پلو آهي.

(ڄ)

ڄار : رَڄ
ڄار وارو: ڍورو
هي ڍورو گهوڙي وارو درياهہ مان نڪري ٿو وري سنهڙي درياهہ مان گذري وڃي ٿو، هي ڪِناٽي بہ آهي
ڄام وارو ڍورو: هيءَ ڍورو ڪڏيرو درياهہ مان نڪري، وري ريڙهي درياهہ مان گذري وڃي ٿو.
ڄار : وڻ جو قسم، وَل جو قسم
ڄڀ : زبان
ڄَم : پيدائش
ڄڀ : زبان
ڄم : پيدائش
ڄار : درياءَ جو نالو
ڄام : وڻ جو قسم
ڄيرو : ٽانڊو
ڄيرو : باهہ
ڄاڃي : دعوتي
ڄَر : مينهن جي (مال جي) ويامڻ ڪانپوءِ نڪتل مواد، (مال جي ڄَر)
ڄارو : ڪوهيڙي جو گهر
ڄرڪو : مڇيءَ جو قسم، مڇيءَ جو نالو
ڄاپڻ : پيدا ٿيڻ
ڄام : زيتون
ڄام : ذات
ڄام : سردار
ڄام : ماڻهوءَ جو نالو
ڄاڃي : گهوٽ ۽ ڪنوار جي طرفان سڏايل ماڻهو، دعوتي ماڻهو
ڄيون : جُوئون، جنهن کي "ليک" بہ چون.

جائو : پيدا ٿيو

ادا! باقر کي پٽ جائو آهي.

جائو : ڏورو

ڪير جيڪو آڻ ڪڙهيل هُجي، ان کي جمائڻ جي لاءِ "جائو" جو لفظ ڪتب آڻيندا آهن.

(جھ)

جھول واري: ڍوري، هيءَ ڍوري جري درياھ مان نڪري ٿي.
جھول : درياھ جو نالو
ڄھيو : ذات، ملاحن جو پاڙو، اوڙڪ
ڄھنگلي: ذات، ملاحن جي آوڙڪ، پاڙو
جھُوتون : هٿوراڙيون
سنڌي ٻوليءَ ۾ چوٽي آهي ، جھوتون ڏيڻ، هٿوراڙيون هڻڻ، اجايو ڪوششون ڪرڻ.
جھَپو : جھٽ
جھرا : لامارا
جھاپ : چڙپ
سنڌي ٻوليءَ ۾ چوٽي آهي جھاپ ڏيڻ، چڙپ يا چڪي ڏيڻ، جھار اجھنگار نشا پتا ڪرڻ
ڄھڻَ : ٽڪجي
سنڌي ٻوليءَ ۾ چوٽي آهي ، جھڻ ٿي پوڻ، ٽڪجي پوڻ، ماندو ٿيڻ، ٻگھرجي وڃڻ.
ڄھڻَ : جھنگ ڪُڪڙ، پکيءَ جو قسم
جھنڊو : واھ جو نالو، هيءَ واھ ديھ شمڪي ۾ آهي.
ڄھلي : پڪڙي
ناڪئي قاسماڻي جو هوڙو بستا درياءَ مان انڊيا وارا جھلي ويا.
ڄھجھا : گھڻا، گچ
جھلجي : پڪڙجي، ونجي
جھجھي : گھڻي
ناڪئو ابو واڍو، سمنڊ جي گسن جي جھجھي ڄاڻ رکندو آهي.
جھول : درياءَ جو نالو
ڄھلو : ڏيڻ، آسرو

رات جو ڪچهريءَ ۾ ناڪئي چيو:
ادا! لاڙي ماڻهن جو سنڌو درياءَ وڏو جَهلو هو، جڏهن سنڌو شڪڻ لڳو تہ مهاڻن جو خاص طور تي لاڙي ماڻهن ڪي وڏو آسرو هيو، جڏهن درياءَ ڪي جهوريو ۾ سڪايو ويو تہ اسان جا من، ماڳ جُهري ويا، هاڻ اسين جو ڪو جهلو ڪونهي.

جهلو : گُجي، ڍڪڻ، اندر منجهہ سانڍڻ

جهنبو : واهہ جو نالو، هيءَ واهہ ديهہ سوڪي ۾ آهي.

جَهڙپ : ڦُرڻ، روزي کسڻ
ڳيپور ڪان ڪانءَ جهڙپ ڏئي لولو ڪٽي ويو.

جهونو : بزرگ، وڏيءَ عمر وارو ماڻهو

جَهڙ : نهايت پوڙهو، وڏيءَ عمر وارو

جهولي : ماءُ جي هنج

جهولي : ڪپڙي جو پلاند جهلڻ، رڃ جي جهولي

جهولي : ٻارن جي لوڏ، ڪپڙي جي نهيل

جهولو : هندورو، ڪاٺ جو نهيل

جهنجٽ : پريشاني، مشڪل، ڏچو، گوڙ گمسان
ڳيپور گهر ۾ وڏو جهنجٽ ڪيو آ

جهالر : ڪپڙي مان نهيل ڊگهي پٽي
اوناڙي، اُنن کي ٻڌندا آهن، عورتون طاقن ڀين ڪمن جي لاءِ جهالر جو استعمال ڪنديون آهن.

جهارانڊي: ديهہ جو نالو

جهمپ : درياءَ جو نالو

جهمپ : ڳوٺ جو نالو، تعلقو ڪارو چاڻ

جهومر : نچڻ، ڪُڏڻ، ٽپڻ

جهبير : ذات

جهير : زيور جو نالو، عورتون پيرن ۾ پائن، سون ۽ چانديءَ مان نهيل (چير) عورتون پيرن ۾ پائن، چير جو لفظ پڻ استعمال ڪيو ويندو آهي.

جهومڪ : زيور جو نالو، عورتون ڪنن ۾ پائن
ريڙهي لهجو، جال جا جهومڪ مکي ڏيو،
زال جو زيور مون کي ڏيو.
جهنڊا : رامتا يا ڪپڙي جو ٽڪر
جَهل : قابو ڪرڻ
لي! ڳيور کي جهل تہ سهي،
جهڙتي : تلاشي، ادا! پوليس وارن وات ۾ جهڙتي ورتي.

(ج)

جوڄڻ : وَنگ

سنڌي ٻوليءَ جو آڳاٽو لفظ آهي، جيڪو لاڙ جي علائقي ۾ پاڳيا (مال وند ماڻهو) ڪم آڻيندا آهن، پاڳيا ڏهائي جي محل "ڳئون" يا مينهن جي ڄنگهن ۾ ونگ وجهندا آهن، ان کي "جوڄڻ" چون. اترادي لهجي ۾ "نوڄڻ" (ونگ) جو لفظ بہ استعمال ڪندا آهن.

جاپو : نياپو

مون کي گلڻ جو جاپو مليو.

جاپا : نياپا

لي کي جاپا مُڪا آئن.

"مائيءَ کي نياپا موڪليا آهن.

(چ)

چاڳولو : ٻورو
هيءَ ٻورو ڪڏي درياهہ مان نڪري وري ڪاهي دريا درياهہ منجهان گذري وڃي ٿو.

چمڙيا : جتن جي اوڙڪ، پاڙو

چيرو : ذات
چيرو يا "چيري" ذات جا ماڻهو سوڪيءَ جي ڀرپاسن وارن درياءَ تي رهندا آهن.ڪائنر درياهہ تي چيرو ذات جا ماڻهو رهندا هئا.

چماٽو : ٺماٽو

ڇمات : ٺڦڙ

ڇيڻو : ڏُٽ، ڇيڻو ڏٽ چاليهن ڏينهن ۾ تيار ٿيندو آهي، لاڙي ماڻهو ھن مان پٽ رڏيو ڪائيندا آهن. ڏٽ اَنُ آهي.

ڇيڙ : ڏُٽ: ول جو قسم

چائنٽ : وڏائي
چائنٽ پائي ڇتَ ۾، سَنهو ڪِتيو ڇن،
تن جو صرافن، ڏُڪو ئي داخل نہ ڪيو

چوپو : اُن مينهن کي چوندا آهن جنهن جو هڪ سنگُ نڪتل يا پيگل هجي يءِ گوشت ظاهر ٿئي.
ادا، اها مينهن چوپو آهي.

چوپو : نقص، عَيب، گهٽ وڏائي، ڇُڪَ، غلطي
ڪارائي لهجي ۾ جملو
ابا.... حاڪو ڪمُ سنو ڪيو آ، ماڻهن تنهنجي ڪم مان چوپو ڪڍيو آهي.
ادي جادُل! تو پرت ڏاڍو سُنو پريو آ، پر پيون مايون ان مان "چوپا" ڪڍنديون.

چوبو : ڪتولو
ڪارائي ماڻهو ڪَتَ کي، چٺن پائن وارو ڪتولو اُن کي

"چوپو" چوندا آهن.
"صندل" کي چوپو چوندا آهن.

چاڪرا : ڦيٿا. ڏاند گاڏيءَ جا ڦيٿا.
ادا، مِي جي گاڏيءَ جا چاڪرا ٽُٽل آهن.

ڇيڇَل : عورت جو نالو آهي
شاھ عبداللطيف ڀٽائي جي بيت ۾ ڇيڇل لفظ

ريسپـاڙي روءِ، واڙي پسـايـو وڃـڙا
ڪارا ويڻ ڪنگهار کي، ڇيڇَل ٻيني چوءِ
ڪَڄ نہ لهندو ڪوءِ، جي لاڪو لوڙاوڻ سان

چوررڙو : نشان
خاص ڪري ٻڪرين، مينهن ۽ ٻڪري جي پُڇ ۾ اڇو "نشان" هوندو آهي
ڪاري ڍور کي "اڇو نشان هوندو آ"

چينو : پيالو .... ادا، اشرف آيو آهي، ان کي چانھ جو چينو پري ڏي.. يعني پيالو پري ڏي.

چينائي : ماڻهوءَ جو نالو
وَر شهر ۾ خواجہ ذات جي ماڻهوءَ جو نالو "چينائي" آهي.

چينائي : ڳوٺ جو نالو (حاجي هاشم شولائي. ديھ مور چيڏائي، تپو ڀاپيهو تعلقو ڪاروڇاڻ).
ڳوٺ حاجي هاشم شولائي ۾ رات جو يارنهن ٿيا، "سوڪيءَ" آفيس ۾ وينا هئاسين. چاچو محمد شولائي 80 سال، باقر مروا بلوچ، محمد هاشم شولائي... مير محمد شولائي، محمد صادق شولائي، جنرل سيڪريٽري سوڪي ويلفيئر ايسوسيئيشن، غلام عباس شولائي، مير مبارڪ شولائي، محمد آصف شولائي، امير احمد شولائي. وارن سان ڪچهري ٿي، جيڪا دير تائين هلندي رهي.

چري : درياءَ جو نالو

چَري : پاڳل

چَري : ڪڏ

چَري : ڪاٺي پي، ادا-ڪريون چَري آيون.

چلڙ : گپ، متي، پوسل

چارڻ : ذات (ميمڻن جو پاڙو)

چنڊ : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

چَپُو : مڇيءَ جو قسم

چپليڪي: مڇيءَ جو قسم

چورو : مڇيءَ جو قسم

چڙي : درياءَ جو نالو

چرڻ : درياءَ جو نالو

چاڳلو : درياءَ جو نالو

چُڏي : ماڻهو جو نالو

چُڏي : ڇُهنڊي، چيبت (چيبت)

چمبر : ول جو قسم

چمبر : ڪاٺي

چَري : درياءَ جو نالو

چلڙ : گپ، متي، پوسل

چارڻ : ذات (ميمڻن جو پاڙو)

چنڊ : پاڙو ميمڻن جو پاڙو

چپو : مڇيءَ جو قسم

چپليڪي: مڇيءَ جو قسم

چورو : مڇيءَ جو قسم

چَڙي : درياءَ جو نالو

چرڻ : درياءَ جو نالو

چُڏي : ماڻهو جو نالو

چُڏي : ڇُهنڊي، چيبت (چيبت)

چمبر : ولِ جو قسم

چمبر : ڪاٺي

(ڇ)

ڇُڙيو : ختم ٿيو، خاص ٿيڻ، کُلو.. ويهڻ،
اُترادي لهجي ۾ "ڇڙيو" لفظ جو مطلب لُڙاٿيل پاڻي، آزاد، لاڙ جا ماڻهو ڇُڙيو لفظ جملن ۾ هن طرح ڪندا آهن
ادا، آئون هت ڇُڙيو آهيان، (ادا منزل پڄائي هت پهتو آهيان.
خادم! ڊور کُلو پيو آهي.
ڊولڻ! ڊگي کي ڇڙيو ڇو ڇڏيو اٿئي؟ ان کي رسو ٻڌو.
(ڊگي کي کولي ڇو ڇڏيو ٿي، اُن کي رسو ٻڌ)

ڇڇاڻي : ذات، مُهاڻن جي اوڙڪ، پاڙو
روهڙي درياهه تي ڇڇاڻي ذات جا ماڻهو رهندا هئا.
ساموئيي پٽيءَ ۾ مختلف پٽن تي به ڇڇاڻي رهندا آهن

ڇن ڪوند: اُن تڻ، بي قراري، بي چيني، پريشاني
ڇورا! توکي ڪهڙي "ڇن ڪوند" لڳي پئي آهي
توکي ڪهڙي بي قراري لڳي پئي آهي.

ڇِنڻ : درياهه جو نالو، مُنهن، جُدا ڪرڻ

ڇوڏي : مڇيءَ جو قسم

ڇڇَڪي: ڇُلڪي
اُستاد بخاريءَ جو بيت جنهن ۾ "ڇڇَڪي" جو لفظ استعمال ٿيل.
ڪٿي ڪٿي تي ڪٿي بخاري، ڦڙو ڦڙو ٿو سمنڊ ڇڇَڪي،
ڪٿو ڪٿو وهه خرار بنجي، ڇٿو ڇٿو ويا هزار بنجي

ڇوڙ گجو: ديهه جو نالو

ڇن : منهه، ڪانين جي ٺهيل جاءِ

چَل : پاڻي پيئڻ جو ٿانُ، (جست يا امي جي ٺهيل)
چانپائي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
چنڊ : وسڪارو
چنڊ : دڙڪو ڏيڻ
چاپا : عڪس
چوٽ : تيز
چوڏيون : مڇيءَ جو قسم
چَلو : زيور، (آڱر جو ڇلو)
چِچر : ماڻھو جو نالو
چوڙ : ڪولي ڇڏ
چوڙ : داخل
چچورو : ھلڪڙو، ترڙو
چانگري : ذات
چلو : ھٿ جي آڱر جو زيور
مرد ۽ عورتون پائن.
چيڙ : ٻج
چُلڪڻ : لُڏڻ، ھيٺ مٿي ٿيڻ
چَير : راند جو قسم
چانپڙ : لني جي ڪانيءَ جو سنھو لڪڻ، بانٺو
چنڊ : ٿوري
لي! مرچن جي چنڊ تہ ڏيم
چنڊ : ڪنھن کي دڙڪا ڏيڻ، ھيسائڻ
چنڊڻ : پاڻيءَ جي نيڪالي واري جاءِ
چاچرو : شھر جو نالو
چَچ : پاڻيءَ جا پرپل دُٻا، ڪڏون
ادا! سانوڻ ۾ پاڻيءَ جا چچ پر جيو وجن
چَڱو : گِيتل، گھٽي مقدار ۾ ھڪجھڙين شين جو ھجڻ،
ڪيلن جو چڱو، ڪارڪن جو چڱو.
چاملو : ڪڪرن، بادلن جي موجودگي

(ح)

حمال : پاڙو (ميمڻ جو پاڙو)
حجامڙو : درياءَ جو نالو
حرامي پوري: ڍوري جو نالو
حوا : عورت جو نالو
مائي حوا پُٽ جي غم ۾ جهري پئي آ.
حياتاڻي : ذات
حياتاڻي : پاڙو، ملڪائين جو پاڙو (ريڙهي ۾ رن ٿا)
حمير : ماڻهوءَ جو نالو
حمل : پٽ واري، منٿون، پُڪارون
حيدر : ماڻهوءَ جو نالو
حيدري : ڳوٺ جو نالو
حيدري : بندرگاهه جو نالو
حال : هلندڙ وقت
حال : خير، طبيعت
ادا! پاڄو حال سُڻاءِ،
ادا! پنهنجو حال ٻڌاءِ.
حال احوال: ڳالهه ٻولهه

(خ)

خميسا : ٻورو

هي ٻورو ڏرڙ درياءَ مان نڪري ٿو. وري ديهي درياهہ مان گذري وڃي ٿو.

خاشا : وڏا ماڻهو .... زميندار ماڻهو......

خَسرو : فصل..... سارين جو قسم

خسرو ساريءَ جو قد، مُڙس ڪان مٿي هوندو آهي، هن ساريءَ جو چانور وڏو ۽ ڳاڙهي رنگ جو ٿئي ٿو. ڪائڻ ۾ ذائقي وارو چانور آهي، هن چانور جي ماني ماڙهو (ماڻهو) رُڪي ڪئين ويندو آهي. اِهڙو مَزي وارو چانور آهي.

ڪارو ۾ جڏهن ساريل فصل جام هوندو هو تہ مايون گهرن ۾ جنڊ تي چانور ڏرينديون ۽ پيهنديون هُيون.

ڪاروچاڻجا "ڪارائي گنجا چانور" بہ مشهور هوندا هئا.

خاشو : ديهہ جو نالو

(د)

ڏبو : درياھ جو نالو، ڍوري جو نالو

ڍورو....هي ڍورو سوداگر درياھ مان نڪري ٿو.

ديوي : وڻ جو قسم، وَلِ جو قسم

دوتار : مڇيءَ جو قسم

دوسا : دوست سان....

دبلو : مهاڻن جي ذات، اوڙڪ

جيڪي ماڻهو ديبل بندر جي ڦٽڻ ڪانپوءِ مختلف ماڳن ڏانهن هليا ويا، انهن کي "دبلو" سڏيندا هئا.

دبلو ماڻهو جو نالو

دوسو : ماڻهوءَ جو نالو

دايا : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

دايو : ذات، اوڙڪ

دپائي : پاڙو (جتن جو پاڙو)

دجو : درياءَ جو نالو

دوڏاتي : درياءَ جو نالو

دوسو پيلجو: ڪانيءَ جو قسم

هيءَ ڪاني هوڙي، پيڙي جي پنهي پاسن ڪان هوندي آهي.

دري : راند جو قسم، هن راند کي ونجھ وٽي بہ چوندا آهن.

دودو : ماڻهوءَ جو نالو

دودو : ڍوري جو نالو

دپدپو : رعب

(ڏ)

ڏاوڻ : وهنجڻ، ڏاوڻ جو لفظ سرائيڪي ٻوليءَ ۾ گهڻو استعمال ٿيندو آهي.
ڏانڊل : درياهہ جو نالو ڏانڊل ذات بہ آهي
ڏارا : ڳوٺ جو نالو آهي. هي ڳوٺ ديهہ ڏارڪي تعلقو ساڪرو ۾ آهي.
ڏارڪي : ديهہ جو نالو آهي. تعلقو ساڪرو ۾ آهي.
ڏُري : علائقي جو نالو.
ڏُت : نشي ۾ چور
ڏوڏاٽي : درياهہ جو نالو
ڏوٻي : ڪپڙا ڌوئڻ وارو
ڏڏُڙ : ڏوڙ، مٽي
ڏڙ : سِسي
ڏڏڪي : سُڏڪي، لڏي
ڏوتاري :
ڏڻ : ججهو مال
ڏٽي : مالڪ
ڏيري : خيال سان
ڏمچر : ڏچو، گوڙ، گمسان
ڏيءَ : نياڻي
ڏمال : ناچ
ڏِيرج : خيال رک
ڏُت : نشي ۾ چور
ڏوڏاٽي : درياءَ جو نالو
ڏڏڙ : مِٽي، ڏوڙ
ڏڙ : سسي
ڏڏڪي : سسڪي، لُتڪي
ڏوڙ ڏوتا : پاڙو، ميمڻن جو پاڙو
ڏنڏي پوريءَ: ڏنڏي، پورهئي جو
ڏونگا : اوڙڪ، ذات (ميمڻن جو پاڙو)

(ڏ)

ڏون : ٻه، سنڌي زبان ۾ ڏون
ٻئي درجي ڪتاب ۾ ٻن جو ڪوڙو (پارو) آهي.
هڪ ڏون ڏون
ٻه ڏون چار
ٽي ڏون ڇهه
چار ڏون اٺ
پنج ڏون ڏهه
ڇهه ڏون ٻارنهن
ست ڏون چوڏنهن
اٺ ڏون سورنهن
نو ڏون ارڙهن
ڏهه ڏون ويهه.
هي ڪوڙو سنڌي زبان ۾ آهي پر انگن جا سرائيڪي ۽ سنڌي ٻولين ۾ اُچار آهن. سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪيترا لفظ، پهاڪا، چوڻيون ۽ محاورا، جيڪي سنڌي ۾ آهن، پر انهن جا اُچار (وَرن) سرائيڪي ۾ آهن، سنڌي ۽ سرائيڪي ٻولين جو گڏيل رنگ ڍنگ سنڌو ماتريءَ جي پُراڻين ٻولين جي سڄاڻپ جو ڏَس ڏين ٿيون.

ڏور : رسي
ڏهي : درياهه جو نالو
ڏمبري : درياهه جو نالو
ڏاگدر : ڊاڪٽر
ڏَرڙَ : درياهه جو نالو آهي
ڏَڦ : ختم، وڃائي ڇڏيائين
هَن پنهنجي وڏن جي ملڪيت ڏڦ ڪري ڇڏي
ڏگهو : بيوقوف
ڏگهري : بي حيا، بي شرم
ڏتل : ڏوڪوبل

ڏاڏت : بدنصيبي، سچائي
جملو: ڪهڙي اچي ڏالت لڳي اٿس

ڏُڏي : ميٺهن
جڏهن سنڌو درياهه ۾ پاڻي چام هوندو هو تہ سامونڊي پٽي ۽ لاڙ ۾ لُڙاٽيل پاڻيءَ تي آبادي جهجهي ٿيندي هئي. ساريال (سارين) جو فصل گهڻو ٿيندو هو، انهن سارين جو قد مُڙس ڪان وڏو هوندو هو. لاڙ ۾ لابارن جي مهينن ۾ پري پري ڪان ماڻهو، سکر، بکر، دادو، لاڙڪاڻو، سانگهڙ، ميرپور، حيدرآباد ڪان جيڪي ماڻهو ايندا هئا. اهي چار مهينا لابارن وارا اُتي رهندا هئا. انهن کي لاڙي ماڻهو "ڏڏيون" يعني "سُٺا ميٺهون" مفت ۾ کير مکڻ جي لاءِ ڏيندا هئا ۽ شام جو آن جو ڪَٽو بہ مفت ۾ گهر گهر پهچائيندا هئا.

ڏاڻِي : مڇيءَ جو نالو
ڏنيرو : مڇيءَ جو قسم
ڏنڊيون : مڇيءَ جو قسم
ڏوتڙ : بہ تڙ، جبل جو نالو
پاري ننگر وَٽَ هڪ بندر هو، اُن جي پاسي ۾ "سَنگها" درياهہ وهندو هو، جنهن ۾ دَنگيون (يعني وڏيون پيڙيون ۽ پيڙا) ۽ جهاز اُن سنگهار جي پيٽ ۾ هلندا، پَڄَ ۽ ڪَڄَ جي طرف لڪپت ويندا هئا.
"سنگهار جي نزديڪ فرديڪ" ۾ ڏوتڙ جبل" ڏو + تڙ (ڏو تَڙ). ڏُو جي معنيٰ بہ ۽ تَڙَ جي معنيٰ درياهہ جو ڪنارو جتي پيڙيون ۽ جهاز بيهن".
ڏوتڙ جبل ۾ جهازن يا وڏن پيڙن جي بيهڻ جي جاءِ هوندي هُئي، وڏيڪ پيڙيون ۽ پيڙا بيهي ڪو نہ سگهندا هُئا، تنهن ڪري اُن جبل جو نالو "ڏوتَڙ" پئجي ويو.

ڏُڏي : سُٺا ميٺهن
ڏرڙ : درياءَ جو نالو

ڏاڪو : ڏهاڪو. لاڙ جا ماڻهو "ڪ" جي جاءِ تي "ک"، "خ" جو آواز بہ اچاريندا آهن.
ناڪئا! درياءَ تي ڏاڪو ڏينهن لڳي ويندا.

ڏنديو : مَڇيءَ جو نالو
معاڻا پنهنجي نالي جي "پٺيان" عرف (تخلص) مڇي جو نالو لڳائيندا آهن.
خلاصي ڏونگر عرف ڏنديو

ڏونگر : جبل

ڏونگر : ماڻهوءَ جو نالو

ڏگڻ : گاهہ جو قسم
جانورن ۾ ٻڪريون، رڍون، مينهون ۽ اُٺ شوق سان کائيندا آهن.

ڏِيد : ول جو قسم

ڏيڏي : عورت جو نالو
ريهڙي مياڻ ڳوٺ ۾ مائي ڏيڏيءَ جي هوٽل هئي.

ڏول : ڇَل، پاڻيءَ جو ٿانءُ جنهن کي ڪڙو هجي.

ڏير : ول جو قسم

ڏير : مُڙس جو ڀاءُ

ڏِڍ : سهارو

ڏَڍ : رخم

ڏنب : ايزاءَ، تڪليف

ڏيل : بدن، جسم

ڏانءُ : چاڻپ، ڪاريگري، هنر مندي

ڏور : پري

ڏَسُ : پتاءِ، خبر چار

ڏس : پتو

ڏسُ : نهار، جاچ

ڏيساور : ٻاهريون

(ڊ)

ڊامائو : گاهہ جو قسم
ڊوڪا : نظرداري
ڊونڊيون : ڪُپڙيون، جن جو ڪپُ نڪتل هجي.
ڊونڊيون : پيڙيءَ جو قسم، هوڙيءَ جو قسم
ڊول : مُنهن، چهرو، مهاندو
ڊَپ : ڀوءُ، خوف

(ڍ)

ڍانگر : مڇيءَ جو قسم (مادي)
ڍانگرو : مڇيءَ جو قسم
ڍِڍ : پيٽ
ڍَنڍ : پاڻيءَ جو وڏو وهڪرو
ڍوري : ننڍڙي پاڻيءَ جي چاڙ
ڍور : ڳائو مال، جانور
ڍيل : رسو، ڇوٽ ڇڏي ڏيڻ
ڍِڪَ : زَڙَ
ڍول : وڄائڻ وارو اوزار
ڍوڍو : مانيءَ کن، پڪل مانيءَ جو کن
ڍرو : نست، ڪاهل، آهستي چلڻ
ڍِڳ : کوڙ
ڍونگا منگرو: مڇيءَ جو قسم
ڍِڍ : پيٽ
ڍَنڍ : پاڻيءَ جو تلاءُ
ڍوي : ننڍي پاڻيءَ جي چاڙ
ڍور : ڳائو مال، جانور
ڍيل : رسو، ڇوٽ ڇڏڻ ڏيڻ، کُلو ڇڏڻ
ڍول : وڄائڻ وارو ساز
ڍولڻ : پيارو، دل وارو
ڍانگري : ڪنبن واري ڪاني
ڍوڍو : کَن، مانيءَ جو حصو، پڪل ماني
ڍرو : سست
ڍير : کوڙو
ڍِڳ : کوڙ
ڍونڍي : ننڍڙي پيڙي
خلاصي ڍونڍي کي ڪرچي پيو.

(ذ)

ذر	:	سوڻ
ذرو	:	ڪڻ، ڪنهن شيءِ جو ٿورو حصو
ذري	:	ٻرت جو قسم
ذري	:	ٿوري
ذت	:	ڏاڙ

(ر)

رَڻو : ڪچرو، ڪَکَ پَنَ
ادا، زمين ۾ رَڻو آهي
ادا، هِن زمين ۾ ڪچرو
رڻو، گَندي، پوتي، مٽي کي ڍڪڻ وارو ڪپڙو (چادر)
لي! مٽي تي گَندي رک،
آي! مٽي تي گندي رک،
لاڙي ماڻهو زال کي(لَي) ڪري سُڏ ڪندا آهن ،لئي
جو لفظ پيار وارو آهي

رارو : روچ، روڙيون

رڻو : رَسُ جنهن پوڙ ۾ رَس هَجي يا اُن کي "رڻو-رس" چوندا آهن.
لي! پوڙ ۾ رَڻو پل جا ستي (ججهو) هُجي.
انِ ڪري پاڙي ۾ پوڙ جي پيالي ڏيون ٿا.
اسپيني زبان ۾ رارو(PARO)جي معنيٰ ، WEURIM PARE، ODD

روهڙو : درياهہ جو نالو آهي.
هن درياهہ تي رتاڻي جتن ۽ هندن جا بہ گهر هئا.

رتاڻي : ذات (جَتن جي اوڙڪ، پاڙو.

ريڙهي : درياهہ جو نالو آهي ريڙهي پتڻ، ريڙهي ڳوٺ جو نالو آهي

رَنتي : درياهہ جو نالو

روپ : چهرو، رنگ، مهانڊو

روپا : لاڙ ۾ هڪ اِهڙو جانور آهي، جنهن جو قد ٻليءَ کان ٿورو وڏو ٿيندو آهي هيءُ جانور ماڻهو کي نقصان ڪونہ پهچائيندو آهي، پر فصل کي نقصان ڪندو آهي.

روپا : روپ، رنگ، منهن، مهانڊو

روپا : تعلقو جاتيءَ ۾ ”روپا“ ديھه جو نالو آهي.
لاڙ جا ماڻهو ڪپڙن جي لاءِ ”روپا“ جو لفظ استعمال ڪندا آهن. اسپيني ٻوليءَ ۾ روپا معنيٰ ڪپڙا.
روپا عورت جو نالو آهي.

روپا : لومڙي
درياهه جا ماڻهو لومڙي کي ”روپا“ چون
”تو جو روپا جو نمونو آهي.“
اڙي ! تون روپا وارا ڪم پيو ڪرين نـَ. چو تنهنجو لومڙيءَ جهڙو نمونو آهي.

روهو : ڳاڙهو رنگن جو قسم
شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي ڳاڙهي رنگ سان وڏي چاهت هوندي هُئي. ڳاڙهو رنگ شاهه عبداللطيف ڀٽائيءَ جو سڀ کان وڏيڪ مرغوب رنگ آهي.
شاهه جي بيتن ۾ ڳاڙهي رنگ جو وڏيڪ ذڪر ٿيل آهي ٻين رنگن جي ڀيٽ ۾ ڳاڙهو رنگ جو احوال گهڻو آهي.
شاهه عبداللطيف ڀٽائي ڳاڙهي رنگ کي، لالڻ، لال رَت وَرنو، رَتا ،لالي، ڪَڪور، ڀنيو مُڃٺ، ڳاڙهو، ارتو، ريتو، سُرخو ۽ سوخي سڏيو آهي.
حوالو سنڌو جوت سنڌي ادبي، دهلي ٽماهيءَ رسالو آڪٽوبر موجب 1991 ص 20
اسپيني زبان ۾ روهو (ROHO)لفظ جي معنيٰ ڳاڙهو آهي.

رَسي : پهچي: ٻن مان نهيل رَسو يا رَسي

رچو : ذات

ريپاڙي : ذات، ول جو قسم، ريپاڙي ول وڻ تي چڙهي ويندي آهي ۽ وڻ کي سُڪائي، ساڙي ڇڏيندي آهي، پر پاڻ سائي ٻيٽي هوندي آهي.

رپڙ : درياءَ جو نالو

روهڙي : درياءَ جو نالو
روهڙي : شهر جو نالو
رتو : درياءَ جو نالو
رتو : ڳاڙهو، لال
ريل : درياءَ جو نالو
ريچل : درياءَ جو نالو
رڏ : ذات، اوڙڪ
رڏ : مڇيءَ جو قسم
رڄ : رڌ پچاءَ وارا ٿانوَ
ادي! رَڄ اوري ڪر (ادي! ٿانوَ اوري ڪَر)
ريهڙ : گاهه جو قسم
رتڙيا : چانورن جو قسم
راسو پيلجو: ڪانيءَ جو قسم، هي ڪاني هوڙڙي، ٻيڙي جي ساج ۾ لڳندي آهي.
روَ : ڪاني، هوڙي جي ٻاهران لڳل ٻهر جون ڪانيون.
رَڄ اُلارڻ: چار ناهڻ
خلاصي! رَڄ اُلارڻ جا ڪِ وڻندين.

(ز)

زوم	:	زور سنڌيءِ ۾ چوڻي آهي، زور سان اچڻ
زور	:	طاقت، ڏاڍو
زوال	:	تباهي
زير	:	ڪرائڻ

(س)

سَنهڙي : درياھ جو نالوم (سَنهڙي جي معنيٰ صفا نازڪ، سنهڙي)
سُئي : چُنهب، ڪُنڍو
سَريال : اڳواڻ
دعوت ۾ سَريال ماڻهو ڪو نہ آيو ڳيور آيا، ڳيور جي معنيٰ ننڍا ٻار
ساريال : فصل (سارين جو فصل)
سوداگر : درياھ جو نالو
سَڪيڙو : درياھ جو نالو
سَنهڙي : ڍورَ ۽ درياءَ جو نالو
هي ڍورو وڏي ڪوہ درياھ مان نڪري ترسياڻ درياھ مان گذري ٿو .هن ڍوري کي "ڪَناٽي" بہ چوندا آهن.
سومار وارو: ڍوري جو نالو آهي. هيءَ ڍورو ڪَڏيرو درياھ مان نڪري ٿو.
سائي : سوجهرو
چنڊ جي پهرين رات کان چنڊ جي چوڏهين رات تائين، اهي راتيون "سائي" لکبيون آهن. سوجهري واريون راتيون
سکُيا پر : آسودا، خوشحال
سُڳنديا : چانور جو قسم: لاڙ جا ماڻهو "سُڳنديا" (سڳداسي) چانورن کي چوندا آهن.
سنگرال : ذت جو قسم
سُوئو : مڇيءَ جو قسم
سوندبو يا سَنبو: بندرگاھ جو نالو: سنڌ جو پراڻو بندرگاھ
سَيلڻ : پکي جو قسم
سُرخو : سِڌو، ڳاڙهو، سنوت
لاڙي ماڻهو زمين کي هر ڏئي پوءِ سُرخو ڪندا آهن. يعني سنوت ۾ آڻيندا آهن.

سيٽا : ٻڪريءَ جي کل مان تيار ڪَئي ويندي آهي.
درياهن جي ڪَنڌين تي رهندڙ ياڳيا ۽ مالوند ماڻهو پنهنجا ڏور ڏيا، وهت درياءَ جي هڪ ڪنڌيءَ کان ٻي ڪنڌيءَ تي ڪاهي ويندا آهن، اُهي "سيٽا" استعمال ڪندا آهن.
سيٽا ناهڻ يا تيار ڪرڻ جو طريقو:
ٻَڪريءَ جي سڄي کل لاهي، اُن جو اندريون گوشت اهڙيءَ طرح ڪڍندا آهن جو کَلَ کي ڪو نقصان نہ پهچندو آهي، پوءِ اِنهيءَ کَلَ کي موچين کان رنڱائي، (ڪاري رنگ ۾) اُن کَلَ جون ٽي ٽنگون بند ڪرائيندا آهن، ٻڪريءَ جي هِڪَ ٽنگ وارو سوراخ کليل رهندو آهي، اُن ٽنگ ۾ شوقين ماڻهو، ڪونجَ پکيءَ جي ٽري وجهرائيندا آهن. اُن نليءَ (نريءَ) کي آرپار سوراخ ڪيندا آهن، اُن نَلي جي ذريعي وات سان کل کي ڦوڪيندا آهن، پوءِ اُن سوراخ کي بند ڪري ڇڏيندا آهن، کل جي ٻين ٽن ٽنگن ۾ رسا ٻڌندا آهن، اُهي رَسا درياهہ ۾ مال سان گڏ ترڻ وارو ماڻهو پنهنجن ٽنگن ۾ هٽائيندا يا وجهندا آهن، جنهن کي "سِيٽا" چوندا آهن.
"سيٽاهہ" لاڙ جا ماڻهو "سيٽاهہ" جو لفظ جمع ۾ "سيٽاهو" استعمال ڪندا آهن پر ڪي ماڻهو "هہ" جو اچار گهٽ ڪين ٿا.

سُولُ : مَزو
شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جي وائي جي سِٽَ آهي.
ڪَهڙي مَنجهہ حِابُ؟ هُٿَڙُ منهنجو هوتَ ري لا
گولي! پيچِ گُناهَہ کان، ڪوڻي سُولُ ثوابَ
هُٿَڙُ منهنجو هوت ري لا...
نہ ڪِي سَوَت ۾، نہ ڪِي مَنجهہ رَبابَ،
هُٿَڙُ منهنجو هوت ري لا... شاهہ

ساڳاٽو :	عزيز سنگ ۾ آهي. مائٽي ۾ آهي، رشتي ۾ آهي.
سوکي :	عورت جو نالو
سوکي :	ڳوٺ جو نالو، سوکي بندر جو نالو، سوکي شهر جو نالو، هن وقت سوکي بندر ۽ سوکي شهر ٻئي سمنڊ جي کاري پاڻي ۾ تباهه ٿي ويا آهن، ڳوٺ حاجي محمد هاشم شولائي ڳوٺ ۾ ويلفيئر آفيس جو نالو "سوکي" رکيو ويو.
سيلو :	اُنهيءَ جا، هُن جا (عورت جي لاءِ) اَن جا
سِيلو :	تير
ساڱري :	ملاحن جو پاڙو
سانگري :	ذات، ملاحن جو پاڙو
سانگري :	ذات، ملاحن جو پاڙو
سنگهار :	ذات، (سمات) عورت ۽ مَرد جو نالو آهي.
ساڪرو :	شهر جو نالو
سونچو :	چاڻ، "توکي هِن ڳالهه جو سونچو آهي".
سونپو :	چاڻ
ساپائي :	صبح (کاري لهجي ۾ ساپائي جو لفظ هِن وقت به استعمال ٿئي ٿو.) ادا، ساپائي جو آڇج تہ ڦات (درياهه) تي هلنداسين.
سَنڍَ :	اوزار، درياهہَ مَنجهہ ترڻ جا اُوزا۔ دلو، مَٽَ، ديڳ رُڦو.... سيٽا ... ٻِنَ ... ڪيلن جا بَنڍ يا ٽُڙ..... ادا۔ درياهہ منجهہ وڃين پيو سَنڍَ پاڻ سان کڻيو وڃ
سيسا :	درياءَ جو نالو
سيتل :	درياءَ جو نالو
سيتل :	سبيل لي، توجا لُڳڙ سيتل آئن.
شائڪ مگر:	مڇيءَ جو قسم
سُرپُر :	چُرپُر، سُس پُس

ٻيل : سوچي
سُلاءِ : ٻڌاءِ، سُڻاءِ
سُنت : ڪينچي
سوني مُنڊي: پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
سبزپوش : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
سوسي : شهر جو نالو
سونڌا : ذات
سونڌا : ڪارو ((سنهين ڪانين جو نميل)
ساڪرو : شهر جو نالو
سيري : مڇيءَ جو نالو
سيري : ڳوٺ جو نالو
سيارو : مُند
ساس : ساهُ
سنهڙي : درياءَ جو نالو
سنهڙي ڪوبر: درياءَ جو نالو
سُئي : ٻج، ٻج جو ڦُٽڻ
شڪياپر : آسودا، خوشحال
سايون راتيون: چَنڊَ جي پهرين تاريخ کان چوڏهين تائين، انهن راتين کي مهاڻا سايون راتيون چوندا آهن.
سنگرل : وَل جو قسم
سانوٽي : مُند
سانوٽي : گاهه جو قسم
سامونڊي لوڻائڊو: گاهه جو قسم
سونئڻ : گاهه جو قسم
سورائي : گاهه جو قسم
سريل : وڻ جو قسم
سَهي : دير سان
سهي : ڪجهه وقت کانپوءِ
سَهي : نيڪ

ڦڪڙيا : ذات
ڦڪڙيا : پاڙو (ملڪائين جو پاڙو)
ڦمڪي : ديھہ جو نالو
ساڄ : هوڙي يا ٻيڙيءَ جي تر جي ڪانيءَ ۾ لڳڻ وار پاٽيا يا تخطا.
سٽا : هوڙي جي اڏن مٿان لڳل ٻيھر جا تخطا
ڦڪاڻ : هوڙو يا ٻيڙيءَ جي پوئين حصي جي رو ۾ لڳل ڪاني. (اسٽرينگ)
سمڪي : درياءَ جو نالو
ٺمڪي : ٺڪجي، ڏڏڪي
سولنگي : ذات
ساڄ : هوڙي يا ٻيڙيءَ جي تڙ جي ڪانيءَ ۾ لڳڻ وارا پاٽيا (تخطا)
ڦڪاڻ : ڪانيءَ جو قسم
اها ڪاني جا ٻيڙي، هوڙو، هوڙي جي پوئين حصي جي رو لڳندي آهي.
ٺوائي : ناهيل ماپ کان وڏيڪ پوئين حصي ۾ لڳل تخطا.
سوسي : ڪپڙي جو قسم
سنڌ ۾ صدين کان ڪپڙو نهندو آيو، سنڌ جو "سوسي" ڪپڙو ڏيھہ يا پر ڏيهي ملڪن ۾ مشهور هيو.
لاڙ جو علائقو ڪپڙي جي صفت سان مالا مال هُيو، نئو علمي، ادبي تاريخ جي حوالي سان مشهور هيو، پر سنڌ جي "سوسي" لنگ "کيس" وغيره ڪپڙي سان پرڏيهي ملڪن ۾ سُڃاتو ويندو هو.
"نئي جي اڏاڻن منجهہ سنڌ جي لنگي، "کيس"، "سوسي" "مونڙو" تيار ڪيو ويندو هو، نئي ۾ مونڙو وارو ڪم مَن موهيندڙ هو. ڪنوار جي لاءِ جيڪي وڳو ويس. تيار ڪيو ويندو هو. اهو خاص طور "سوسي" ۽ "مونڙي" ڪپڙن مان ناهيو ويندو هو.

سوسي ڪپڙي تي سھڻو پرت پريو ويندو هو. سوسي ڪپڙي ۾ اڇيون سنهيون لڪيرون ٿين.
مونڙي ڪپڙي ۾ پڻ لڪيرون ٿين جيڪي ويڪريون ۽ ٻڏا ئين واريون هونديون آهن.
نتي ننگر ۾ سوسي، لُنگي ۽ مونڙي جي فن جا سوين سُٺا ۽ سُهڻا ڪارير هوندا هئا. جيڪي مختلف اڏاڻن ۾ ڪم ڪندا هئا. نتي ننگر ۾ سون جي تعداد ۾ "اڏاڻا" هوندا هئا.

شھڪي : ڏڏڪي، ٿڪجي
شليمي : عورت جو نالو
سولنگي : ذات
سڄي هٿ واري: سُگهڙ عورت، محنت ڪندڙ
سپاتو : جُتي
سُور : چور، هيڏي هوڏي ڪر
ناڪئا! هوڙي جا پايا سور
سال : مهينا
ادي! سال گذري ويا، مي جو مٽڊ اجان موٽيو ڪين، انديا وارا سير درياء تان جهلي ويا، مٽڊ جي ياد ۾ جهري پئي آئيا.
ساٽڪ مگرو: مڇيء جو قسم
سرنگ : اڳواڻ، هوڙي ۾ ڪم ڪندڙ خلاصين جو اڳواڻ سرنگ تي ٻيڙي، هوڙي، نائو جون وڏيون ذميواريون هونديون آهن، هوڙي خبرچار لهڻ ڪانسواء، خلاصين جو خيال رکڻ، انهن جي ڪاڌي پيتي جي خبر چار لهڻ، پانڊاريء (رڌپچاء ڪندڙ جي راش پاڻي جو خيال رکڻ، ان کان علاوه پيون پڻ ذميواريون سرنگ تي هونديون آهن.
جڏهن هوڙي يا ٻيڙي جي پکي ۾ ڪا چيز ڦسي وڃي يا رڇ ڦسي پئي تہ ان کي ڇڏائڻ جي لاء خلاصي ڪونہ

ويندو، پر سرنگ ويندو آهي.

سِلو : نالو، "سلو! ناڪئي ڪي سٽاءِ، آئون مڇي وتاءِ اچان پيو.

سيلو : نتيجو، بدلو

سمهارڻ : ننڊ ڪرائڻ

سوٽ : چاچي جو پٽ

سوٽ : سخت

سارو : سپ، سمورو

سارو : عورت جو نالو

لي! آئون مائي سارو موساني جي هوٽل تي وڃان پئي.

سانولو : نالو

لاڙ جو سانولو فقير، ان جي پيءُ جو نالو "راڌو" هو، سانولو فقير جي مزار ٻاڏالو درياءَ تي آهي.

سِپائيين : سپاهين

سوڙائي : تنگي، گهٽ پوسٽ

سيسار : مڇي جو نالو (سامونڊي مڇي)

سيار : ڏپ وارو، ڪنو

سَڌ : طلب، خواهش

سُڌ : خبر چار، حال احوال

سونهڻ : سامونڊي گاهه

سيم : خاص ماڻهو مخصوص علائقو

سَنبر : درياءَ ۾ وير اچي مٿي چڙهي، بيندي آهي، درياءَ جا چوندا آهن. سنبر تي ويو آهي، هاڻي جلدي آلڙا.

سوير : ساهڙ

سمات : ذات

سَمو : ذات، اوڙڪ

سَمو : وقت

(ش)

شئي ٽول: ڪا چيز، ڪا شيءِ، کائڻ جي شيءِ ڪُڏڻ جي شيءِ، رانديڪو وغيره
لاڙي ماڻهو ڪنهن شيءِ جي لاءِ "شئي ٽول" وارو لفظ استعمال ڪندا آهن.
جملو. پٽ! آئون شئي ٽول آڻيا پيو.
شام جو سوا پنج ٿيا هُجن، دوست باقر خان مروا بلوچ سان ٽنو ڪان وَر وجي رهيو هوس، باقر خان کي فون آئي هن فون تي وَراڻي ڏني، آءِ شئي ٽول وٺي ايندس.
لاڙ جا ماڻهو ڪنهن شيءِ جي لاءِ "ٽول" وارو لفظ بہ استعال ڪندا آهن.
بابا، منهنجي لاءِ ٽول وٺيو اچ
بابا، منهنجي لاءِ ٽول گهني آ
مِجي لاءِ شي ٽول گهني آ،

شاهہ وارو: ڍوري جو نالو، هيءَ ڍورو "ڪَن چني" درياهہ مان نڪري ڏمبري درياهہ مان گذري وجي ٿو.

شورڪي: دياهہ جو نالو

شاباس : وڏايون

شور : گوڙ

شال : گندي، عورت مرد هئي شال پائن

شرم : حياءَ

شان : عزت

شاني : عورت جو نالو

شمي : عورت جو نالو

شوم : بخيل، پڪو ماڻهو

شرو : فساد، جهيڙو، جهگڙو ڪرڻ جي لاءِ شور مچائڻ

شور : گوڙ، گهمسان

شاڙو : چا، جاتڪي لهجو
شاڙوءَ : چا آهي، جاتڪي لهجو
شرارتي : مستي ڪرڻ وارو، تنگ ڪرڻ وارو
شاهو : ماڻهوءَ جو نالو
شاهڏنو : ماڻهوءَ جو نالو
شاهوڪار: پيسي وارو، مال ملڪيت وارو
شيرل : ماڻهوءَ جو نالو
شير : جانور، جهنگ جو بادشاهه
شيردل : ماڻهوءَ جو نالو
شيردل : همٿ وارو، بهادر، شينهن جهڙي دل رکندڙ
شڪرو باز: تيز رفتار اُڏامندڙ، پکيءَ جو نالو
شڪل : مُنهن، چهرو

(ص)

صوباڻي : اوڙڪ
صالح جت ونگاڻي : ٻگوٺ جو نالو
صديق بلوچ : ڳوٺ جو نالو
صديق : ماڻهوءَ جو نالو
صندوق : پيٽي
صنوبر : وڻ جو نالو
صِدق : اعتبار، اعتماد، يقين، ڀروسو
صوف : ميوات جو نالو
صوف : ماڻهوءَ جو نالو
صابو : ماڻهوءَ جو نالو
صالح : نيڪ
صالح : ماڻهو جو نالو
صابڻ : ميل کي ڌوئڻ وارو ڪيمڪل
صوفي : سالڪ
صوبدار : ماڻهو جو نالو
صفورا : عورت جو نالو

(ض)

ضعيف : ڪمزور
ضامن : ٻئي جو بار کڻندڙ، ضمانت ڏيندڙ
ضمير : نالو ماهوءَ جو
ضرور : لازمي، پڪ سان
ضرب : چوٽ
ضرب : ونڊڻ
ضرورت : گهرج، لازمي

(ط)

طالباٹي : ذات
طالباٹي : پاڙو، (ملڪاٹين جو پاڙو) ريڙهي ۾ رهن ٿا.
طالب : نالو ماڻهوءَ جو نالو
طالب : شاگرد
طلب : گهرج، ضرورت
طوطو : چتون، پکي جو قسم
طويل : ڊگهو
طمع : لالچ
طنبيلو : گهوڙن جي ٻڌڻ جي جاءِ
طور : جبل جو نالو
طالب : حسرت رکندڙ

(ظ)

ظالم : بي رحم، قهر ڪندڙ، ڏاڍ ڪندڙ، بي قياس
ظلم : ڏاڍ، جبر، قهر
ظالمي : قهري
اهو ڏاڍو ظالمي آهي.

(ع)

عابداڻي	:	اوڙڪ، ذات، لقب
عطار	:	پاڙو (ميمڻ جو پاڙو)
علي	:	نالو
علي ڪيرواڻي	:	ڳوٺ جو نالو
علي خاصخيلي	:	ڳوٺ جو نالو
عليل	:	ڪمزور، هيڻو
علو	:	نالو
عاليہ	:	عورت جو نالو
عيار	:	چالاڪ، تيز
عقابيل	:	پکي جو نالو
عليل	:	هيڻو، ڪمزور ناڪئو عليل پيو ڏسجي.
عادت	:	طبعيت
عاري	:	سُست
علم	:	ڄاڻ
عقل	:	سمجھ وارو
علو	:	نالو
عاقبت	:	حالت
عمر	:	نالو
عُمر	:	ڄم، ڄمار
عُمريون	:	ڄماريون
عظيم	:	ماڻهوءَ جو نالو
عظيم	:	وڏو
عنبر	:	خوشبوءِ درياءَ ۽ سمنڊ جي ڪنارن تي ماڻهو عنبر ڳوليندا آهن.
عتيق	:	ماڻهوءَ جو نالو
عيان	:	ظاهر، پڌرو

عُذر : مجبوري
ادا! عتيق عُذر وارو ماڻهو آهي، يعني مجبور آهي.
عُذير : ماڻهو جو نالو
عاليشان : شَئو، وڏندڙ
عينڪ : چشمو

(غ)

غني : سخي
غني : پارو (ميمڻن جو پاڙو)
غور : ڌيان
غور سان ڌس، ننگ پورا آئن.
غدار : ڌوکي باز
غداري : دوکو ڏيندڙ
غم : ڏک، سور، تڪليف
غلام : ماڻهو جو نالو
غلام : ٻانهون
غُلامي : ٻي جي محتاجي، ڪنهن جي اثر هٺ هيٺ
غلطي : ڀُل چُڪَ
غدار : ڌوڪو ڪندڙ، بي وفائي ڪرڻ وارو
ڪنهن سان بہ همدردي نہ رکڻ وارو
غليظ : ڪِنو، ڪنيون شيون
غُرغرا : وات ۾ پاڻي جهلي، گلي طرف مٿي آڻڻ
غُبير : ڌاريو، پرايو، اڻ ڄاتل
غوطا خور : پاڻيءَ ۾ شيون ڳولڻ وارو
پاڻيءَ ۾ شيون هٽڻ وارو
غرق : تباھہ، گم، اندر ٿي اندر ۾ تباھہ
طوفان ۾ ناڪئي جو نائو غرق ٿي ويو، ڪو پتو ڪونہ پيو.

(ف)

فتواڻي : ذات
جتن جي اوڙڪ ، پاڙو
فتنو : فساد، جهڳڙو
فن : هُنر، ڄاڻ
فنڪار : فن جو ڄاڻو

(ڦ)

ڦرا چوڏي:		مڇيءَ جو قسم
ڦند	:	مِڪُر
ڦير	:	ڦيرو، ڦند
ڦَرُ	:	ٻچو (ڪنهن وهٽ جو ننڍڙو ٻچو)
ڦات	:	درياءَ جو نالو
ڦٽو	:	درياءَ جو نالو
ڦٽل ڪوبر:		درياءَ جو نالو
ڦسي	:	ڦاسي ناڪئا! رَچ ۾ جهجهي مڇي ڦسي آ.
ڦٽو	:	مڇيءَ جو نالو
ڦڙداس	:	مڇيءَ جو نالو
ڦوڦار	:	مڇيءَ جو نالو
ڦيٽو	:	ويل، ٽائر
ڦِتري	:	سُني، ناهوڪي
ڦٽل	:	خراب ٿيل
ڦير	:	چَڪر، گورو
ڦيرا	:	حَمل واري عورت کي اُلٽيون آچڻ
ڦَند	:	آتڪلون
ڦسائڻ	:	قابو ڪرڻ

(ق)

قهر : ظلم، غضب
قهرَ : ذات، ڪنهن وقت پڪيئڙو درياهہ تي "قهر" ذات جا ماڻهو رهندا هئا.
شام جا ڇهہ ٿيا هُجن، ريڙهي مياڻ ۾ ڊاڪٽر جليل جي جاءِ تي، محسن گهچ، خلاصي، ناڪئو اِبو واڍو سان ساموندي پٽيءَ جي ڄاڙين، ڪارين ۽ ڊورن بابت ڪچهري ٿي.
قُل : سڀ
قول : اقرار، واعدو
قرب : پيار
قرب ڪرڻ: سڪ ونڊڻ، محبت ڪرڻ
قبول : مڃڻ
قبول : نالو
قهري : ظالم، ظلم ڪندڙ
قياس نہ رکندڙ
قياس : رحم، احساس
ناڪئو! وڏو قياس وارو آ.
خلاصين سان سٺو ورتاءُ ڪندو ا
قريب : ويجهو، ساٿي
قناعت : فضول خرچي نہ ڪرڻ، بچائڻ
قناسرو : ذات
قربدار : مُحبت ڀريو
قربان : فدا، جان ڏيندڙ
قربان : ماڻهو جو نالو
قينو : بغض، ساڙ، عيب
قلعت : کوٽ، ڪمي، اٽاٽ

(ڪ)

ڪک مورائي: زمين مان گاهه ڦُٽي آيو.
لاڙي ماڻهو" مورائي" جو لفظ به استعمال ڪندا آهن، جنهن جي معنيٰ ڦُٽي آچي نڪري ي اچي، اُپري اچي، جَمي اچي.

ڪک : سلو، گاهه

ڪائير : درياهه جو نالو.
هن درياهه تي مسلمانن ۽ هندن جا گهر هوندا هئا ، پرهياڙ، ملڪاڻي، ۽ ٻين ذاتين وارن جا گهر هئا.
اتي نائو سوڀو جو دڪان، اُدي ۽ اُڦي جا دڪان هئا.

ڪَپڙ ڇاٽي: ڪُٽي ڪپڙ
ڪنهن سنهي شيءِ ۾ ڪا شيءِ ڇاڙڻ

ڪَنَ ڇتي: درياهه جو نالو

ڪارونپار: درياهه جو نالو، ڍوري جو نالو، هي ڍورو "ڪناٽي"، يعني وڏو ڍرو، جنهن مان هوڙا ٻيڙيون اچي ۽ وڃي سگهن.

ڪانئر : ڍرو
هن ڍوري تي ڏيوڻ هندو جو دڪان هوندو هو.
ملڪاڻيڻ ۽ ماڇين جا گهر به هئا

ڪڌيرو : درياهه جو نالو

ڪَڌڪَي: ڍورو، هي ڍورو پيتاڻي درياهه مان نڪري ٿو.

ڪاجا : ذات، دڙو، اوڙڪ
شاهه بندر تعلقي ۾ ڪاجا "دڙو" آهي.
غلام شاهه ڳوٺ جي پاسي ۾ "ڪاجا" ذات وارا ماڻهو رهندا آهن.
ٽاٽو بولا خان ۾ جَبل آهي، اُن جي پاسي ۾ فقير رهندا آهن. انهن کي "ڪاجا" چوندا آهن.

ڪَنئيرو : ڍورو
هيءَ ڍورو سُڪيڙو درياهه مان نڪري، وري ڪُڌي

درياهہ مان گذري وڃي ٿو.

ڪانگ واري: ڊوري

هيءَ ڊورو ڪڏيرو درياهہ مان نڪري ، پوءِ جهول درياهہ منجهان گذري وڃي ٿو.

ڪارچو : ڪاٺ جا ڏاڪڻ جيان نميل هوندي آهي، اُن کي پنهي پاسن کان سوراخ هوندا آهن.

ڪترو : رَچ (چار) جو قسم، مڇي کي ڦاسائڻ وارو چار

ڪَرنگهہ: گاهہ جو قسم، هيءَ گاهہ مال کائيندو آهي ۽ اَن ڏيندو آهي. لاڙ ۾ ساموندي ماڻهو "ڪرنگهہ" جي اَنَ مان پٽُ رڌيندا آهن.

ڪئي : وڻ جو نالو: هن وڻ مان ڪنوئر نڪرندو آهي. اِن ڪئونر مان حڪيم دوا ٺاهيندا آهن.

ڪُتي : وَل جو قسم: هيءَ وَلِ جانور کائيندا آهن.

ڪِني ڪِني: ڪنهن ڪِنهن

ڪِني ڪِني ماڙهين پئي ڪَلَ ڪائي
رَسيا جي رَمز کي، تن پارسي پائي
"آلا سِنانُ سِري وَ آناسِرہ ورتي ايءَ وائي
راجا لاکائي، هَرِ دوئي هيڪُ ٿيا.

ڪَسرو : فصل (سارين جو قسم،

لاڙ جا ماڻهو ساريال جو لفظ سارين جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.

ڪَسرو ساريءَ جو قدُ مُرّس ڪان مٿي ٿيندو آهي، هن جو چانور وڏو ۽ ڳاڙهو ٿئي، هن جي ماني کائڻ ۾ وڏي ذائقي واري هوندي آهي.

"ماڙهو رُکي ماني کئين ويندو"
ماڻهو رُکي ماني کائي ويندو.

لاڙ ۾ ساريال فصل جام ٿيندو هو، جڏهن درياءَ جو مِٺو پاڻي جَجهو هوندو هو تہ عورتون گهرن ۾ جَنڊَ تي اَنُ ڏريندیون هيون ۽ چانور پيهنديون هُيون.

کترا : ذرا، ذرا، ڳيا ڳيا
کامُبر : چانورن جو قسم: هي چانور چاليهن ڏينهن ۾ تيار ٿيندو آهي.
کاٿهن پيرو: وَل جو قسم
کانئِر : درياهہ جو نالو
کُنير : مڇيءَ جو نالو:
ککو : مڇيءَ جو نالو يا قسم
کُوکو : مڇيءَ جو قسم
کَڏو : مڇيءَ جو قسم
کَڏِي : مڇيءَ جو قسم: کي ناکئا پنهنجو تخلص "کَڏِي" مڇيءَ جي نالي سان رکندا آهن.
کَتو : مڇيءَ جو قسم
کَرنگاڻ: مڇيءَ جو قسم
کاريڏي: پکيءَ جو قسم
کاما : واءَ جو قسم: "کاما واءَ اُتر ۽ اولهہ جي کُنڊ کان لڳندو آهي. ڏاڍو خطرناڪ هوندو آهي.
کاچيل : ڏکڻ طرف
کوشا : واءَ جو قسم: کوشا ڏکڻ ۽ اولهہ جيءَ کنڊ کان لڳندو آهي تہ تباهي مچائي ڏيندو آهي.
1999ع اٺويهہ سئو نوانوي ۾ جڏهن کوشا واءُ لڳو تہ جاتي ۽ بدين تعلقن ۾ تباهي مچائيندو ٿي ويو. هي واءُ جنهن هنڌان هلندو ٿي ويو، اتي قهري نشان ڇڏيندو ٿي ويو. کوشا واءَ جا اڄ ڏينهن تائين جاتي، بدين ۽ سامونڊي ماڻهن ڏَکَ ڦٽ وساري کونہ سگهيا آهن. هن واءَ سان وڏو جاني مالي نقصان ٿيو، هي واءُ ايترو تيز هو جو مال، ڍور، ڍڳا تيز هوا ۾ مٿي وڃي وڻن ۾ اٽکي پيا. سمنڊ ۾ وڏي تباهي آئي، ڪيترن ماڻهن جا هوڙا، ٻيڙا تباهہ ٿي ويا، ڪيترن ماڻهن جا لاش بہ کونہ ملي سگهيا.

ڪُويا : ڇَل .... پاڻي پيئڻ جو ٿانءُ

ڪالَ : ڪالهہ، ڳُذريل ڏينهن

ڀَنهو جو ڀَنهور ۾، ڪا ڪُلُ ڏِنُم ڪالَ،

هَئي تَنين جي حال، زلف جي زافُ ڪُيون

ڪلارو : چِٽو.... صاف..... واضح

ڪنيار مٽيءَ جو گهڙو ناهي، اُن تي چِٽ ڪڍي باهہ ۾ اُن گهڙي کي پچائي ٻاهر ڪيندو آهي تہ اُهو گهڙو ڪلارو (چِٽو) ٿي پوندو آهي، هُن تي نڪتل چِٽَ. سي چِٽا. واضح. صاف ڏسڻ ۾ ايندا آهن.

نوٽ: اسپيني (Spanish) ٻوليءَ ۾ ڪلارو (CLARO) لفظ جي معنيٰ (Clear) چِٽو. صاف. واضح

ڪورا : نوان، صاف سُٿرا، هلت چلت

ڪُن: : ٻيهہ جو نالو

ڪورنگي: درياءَ جو نالو

ڪانگڻي: درياءَ جو نالو (سمنڊ ۾ ڇوڙ ڪندڙ)

ڪانگڻي: ڇانورر (ڇانورن جو قسم)

ڪوري مگرو: مڇيءَ جو نالو (جنهن ۾ ڪنڊو ناهي)

ڪارنج مگرو: مڇيءَ جو نالو (جنهن ۾ ڪنڊو ناهي)

ڪيهر مگرو: مڇيءَ جو نالو

ڪنعاد : ذات، اوڙڪ

ڪُن : ديهہ جو نالو

ڪپڙ : ڪپڙا

ڪتڻ : اندازو لڳائڻ، ماپو، ماپ ڪرڻ

ڪنيار : درياءَ جو نالو

ڪنيار : مٽيءَ جا ٿانوَ ناهيندڙ

ڪنهار : اوڙڪ، ذات

ڪَڪو : پارو، (ميمڻن جو پاڙو)

مهاڻي جو تخلص

خلاصي خيرو عرف ڪڪو

ڪنير : مڇيءَ جو نالو

ڪانيو : ماڻهوءَ جو نالو (سنڌ ۾ ڪانيو ذات آهي)

ڪُرڙو : مڇيءَ جو نالو

ڪرڙو : مهاڻن جو تخلص

خلاصي ڪالو عرف "ڪُرڙو"

ڪُل : چُلهه

ڪن چني: درياءَ جو نالو

ڪاڇيل : اُتر طرف

ڪُتي : جانور (مادي)

ڪُتي : ول جو قسم، جانور ڪائيندا آهن

ڪاترو : ڪاٺيءَ جو قسم

واڍا هوڙي ۽ ٻيڙي جي گولائي ۾ لڳائيندا آهن.

ڪوڪا : جيت جو قسم

ٻاهرين ملڪن ۾ "ڪوڪا" جو وڏو اگهه آهي.

ڪَترو : رَڇ جو قسم

ڪِڃ : سنهي مڇي

ڪو : ڇو، ڇالاءِ

ڪڏو : ڇالاءِ

ڪرم پور: ديهه جو نالو

ڪرم پور: ڳوٺ جو نالو

ڪِ : ڇو، ڪير، ڇا، هو

ڪَترو : رڇ جو قسم، ڇار جو قسم

(ادا! مکي ڪترو هوڙو وڪٽو آهي.)

ڪترو : ذرو

(ک)

کناٺي : ذات: (جتن جي اوڙڪ، پاڙو، ذات) اهي کناٺي جت لاڙ ۾ رهن ٿا.

کَناٺي : ڍورو، ڍوري، ڇاڙ
درياهن تي رهندڙ مهاڻا کناٺيءَ ۾ شڪار (مڇيءَ جو) ڪندا آهن ڪي اِهڙيون کناٺيون هونديون آهن، جن مان هوڙو (ٻيڙي) اُڪري (گذري) نہ سگهندو آهي. اُن کي "ڍورو چئبو آهي، پل اُها ننڍي ڍوري يا ڍورو هجي.
جنهن ڍوري يا ڍورو ۾ گَس (رستو) هَجي، هوڙو نِڪري وڃي تہ اُن ڍوروءَ ڍوري کي کناٺي چوندا آهن.
هَر ڍوري کي کناٺي نہ ٿو چئي سگهجي ڪي ڍورا هڪ درياهہ منهنجا نڪري وري ٻئي درياهہ مان گذري اڳتي نڪري هلندا رهندا آهن.
ڍورو يا ڍوري مَنجهہ پاڻي ججهو ڪو نہ هوندو آهي. اٺ ڏهہ يا ٻارنهن فوٽ پاڻي هوندو آهي. اُن ۾ ننڍڙا هوڙا (ٻيڙيون) گذري ويندا آهن. جيڪڏهن اُن "کناٺي" (ڍورو، ڍوري) ۾ وڏو هوڙو ايندو تہ ننڍڙي هوڙي وارا خلاص (هوڙي ۾ ڪم ڪندڙ ماڻهو کي خلاصي چوندا آهن) ۽ ناڪئو ڪيس چوندو آ.
اي ... وڏو هوڙو کناٺيءَ ۾ نہ آڻيندا وڃو هيءَ کناڙي ننڍڙي هوڙين (ٻيڙين) جي لاءِ آهي.

کانتي : درياهہ جو نالو

کُو : هَنَ، لڳائڻ، لڳائي

کاٽڙائي : ذات، ملاحن جي اوڙڪ، ذات پاڙو

کانتو : ڍورو، (ڍوري جو نالو)، درياءَ جو نالو

کُڏي : ڍوري جو نالو، هي ڍورو ڇاڻ درياهہ مان نڪري ٿو، وري ٻاجهر درياهہ مان گذري اڳتي وڃي ٿو

کَڏو : ڍورو، ڍوري جو نالو، هي ڍورو پيٽائي درياھ مان نڪري ٿو
کَتي : هَنئين
ڪاڳڙو : ڍوري جو نالو: هي ڍورو سوداگر درياھ
کُپنراٺو : ڍورو، هيءُ ڍورو پيٽاٽي درياھ مان نڪري ٿو
کَڙھ لهڻ: بي حيا، بي شرمو
کؤنس : وڏي لڱڻ، هَٿ چُراد، چُر
ڪولي : پڪيڙي، ڪنڊريڙي، واڪو، چوڙي، ٻچ کي ڪولي چڏيوسين. ٻچ کي واڪو ڪري چڏيوسين.
چوڪرا ڳئو کي ڪولي چڏ. پِل ٻنيءَ ۾ چَري، ڪڪ پن کائي.
ڪو : خرابي، هَستي
ڪو ماڙهو(ماڻهو) مستي ڪِئنيدو، يا ڪا خرابي ڪِئنيدو تہ ان کي پيو چوندو.
آجائي تو، ڪو ڪئي آ
کِلّ : ٽوڪ، ٽوڪيندا
غريب ماڙ (ماڻهو) تي کِلّ نہ ڪريو.
غريب ماڻهو تي کلندا نہ وڃو
ريڙهيءَ مياڻ شهر ۾ ڊاڪٽر جليل جي جاءِ تي شام جي وقت ڪچهري ٿي. ريڙهي مياڻ مزاحيہ دوست محمد حسن گُهچ، ابو واڍو، ڊاڪٽر جليل ڪتي سيئي وينا هجون، محمد حسن گُهچ ڳالھ ڪندي ماٺ ۾ پئجي رهيو. اسان سيني جو ڌيان هن ڏي هليو وڃو. گهچ ڪَنڌ مٿي ڪريو چيو.
"ذهن ۾ چاڙهيو" ائين چئي پوءِ ٿورو مشڪي چياٺين يار! سوچيان پيو. ذهن ۾ لفظ چڙهڻ نہ پيا. ذهن ۾ چاڙهيو، يعني ذهن ۾ سوچيو پئي
ڪاٺابو : ذَٽ جو قسم: وَل
کَسي : ٻلو: (پلي جو قسم)

کيرو : پلو: (پلي جو قسم)
کوکر : مڇيءَ جو قسم
ڪڳو : مڇيءَ جو قسم
ڪاروچاڻ ڳوٺ جو نالو .... ڪاروچاڻ بندر گاهه.
ڪنهن وقت ۾ سنڌ جو درياهي بندر گاهه هو.... ٻيڙن جو وڏو تڙ هو، دنيا جي وڻج واپار جي حوالي سان مشهور تڙ ۽ بندر هو. هاڻ سامونڊي پاڻي ڪاروچاڻ جي سونهن کي آجاري ڦتو ڪري ڇڏيو آهي. زمينون ٻينا غير آباد ٿي ويون..... باغن جي جاءِ تي جار ۽ لاڻا بيٺا آهن.
ڪاڻ : ٽپو.. تعلقو گهوڙا ٻاريءَ ۾ "ڪاڻ" ٽپي جو نالو آهي.
ڪنگهار : ماڻهوءَ جو نالو
ڪڇ ۽ ٻچ جي حاڪم جو نالو راءِ ڪنگهار هو.
ڪانٽو : درياءَ جو نالو
ڪاهي : ڪڏ
ڪاهي : درياءَ جو نالو، ڍوريءَ جو نالو
ڪٺند : درياءَ جو نالو
ڪُڻ : هوڙي جو اندريون حصو
ٻيڙيءَ جو پيٽ، اندريون حصو
ڪُڻ ۾ مهاڻا ويسي رکندا آهن، مهاڻا مڇيءَ جي شڪار تي ويندي، ڪڻ ۾ برف جون ناديون، رڇ ۽ پاندار ي وسي رکندو آهي.
ڪَڻ : پاڙو، (ميمڻن جو پاڙو)
ڪينئان : ڪانوا
ڪِئنون : ڪانئو
ناڪئا، خلاصي اچو ماني ڪِئنون
ڪوهو : اهو ڪاٺ جنهن ۾ سڙه جو ڪپڙو ٻڌل هوندو آهي.
ڪونياڻي : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
ڪڳو : مڇيءَ جو قسم

کِني : ڪٽي
ناڪئو ڪالو هوڙي منجهہ لڏ کني آيو،
ناڪئو ڪالو هوڙي منجهہ سامان ڪٽي آيو.
ڪُلو : واڪو، ڇڊو
ڪارائي گنجا: جانورن جو قسم
ڪيتو ڪر: شرارت ڪرڻ، مسخري ڪرڻ
کاڄ : طعام، ادا کاڄ ۾ ڪِ آن. (کاڌي ۾ ڇا آهي يا طعام ڪهڙا آهن)
کاڄ : ڪٽڻ
سمنڊ جو کارو پاڻي زمين کي اندران ئي اندران کاڄ ڪندو آهي
ڪرو : ڪوڙ
کرو : تيز
کيلا : ڪليون
کَنيي : راند جو قسم، لاڙي ۾ ٻار ۽ وڏا راند ڪندا آهن.
کاتي : واهہ جو نالو، هيءَ واهہ ديهہ جاڙا دالي ۽ ديهہ ڀوڳڙو ۾ آهي.
کاناٺي : واهہ جو نالو، هي واهہ ديهہ خاشو ۽ ديهہ کاناٺي ۾ آهي.
کاڄ : طعام
سليمي! کاڄ ۾ ڪڇا آ.
سليمي! طعام ۾ ڇا آهي،
سليمي! کاڌي ۾ ڇا آهي
کنيم : کنيو
کيم چند: نالو
کيم چند جي کارو ڇاڻ ۾ ڪوني هُئي.

(گ)

گوگريند: مصالو جنهن مان بارود ناهيو وڃي.

گَرَ : چمڙيءَ جي بيماريءَ جو قسم ، خاص ڪري اُن ٻڪرين، رڍ، ٻلن، ڪُتن، جانورن ڪانسواءِ هي مرض ماڻهن ۾ بہ ٿئي ٿو.

گَرَپ : ذات، هن ذات وارا ماڻهو سوڪي بندر گاهہ ۾ ڪاروڇاڻ جي پرپاسن وارن ڳوٺن ۾ رهندا هئا.

گوگڙين : دوا جو قسم پسارڪي وکر آهي چَمڙي ۾ خارش ٿئي، اُن جي لاءِ گوگڙين جي دوا تيل ملائي هڻبي تہ خارش ختم ٿي ويندي.

گُن : ذات، ملاحن جو پاڙو اوڙڪ

گَٽ : ٻورو هي ٻورو ڏمبري درياهہ مان نڪري وري ڏبي درياهہ ، مان نڪري وڃي ٿو.

گوگٽ : ذات، ملاحن جي اوڙڪ ، پاڙو

گوراڙ : ذات، جتن جي اوڙڪ، پارو

گاهڙا : ذات،

گلهڙا : ذات،

گَڏا : ذات، ساموئي پٽيءَ ۾ مختلف درياهن، پٽن تي ”گڏا ذات“ جا ماڻهو رهندا هئا. هي اُٺ چاريندا ۽ اُنن جو واپار ڪندا هئا. هي ماڻهو ٻني پارو بہ ڪندا هئا جڏهن درياهہ ڦٽي ويا، درياهن جون ڪنڌيون ويران ٿيڻ لڳيون، پوءِ هنن ماڻهن مڇيءَ جو ڌنڌو ڪرڻ شروع ڪيو.

گُرٻ : هن ذات وارا ماڻهو سوڪيءَ ، ڪاروڇاڻ ڳوٺ، پرپاسن وارن درياهن ۽ پٽن تي رهندا هئا.

گَرابي : هي ٻورو ڏٻي درياهہ مان نڪري وري ٻيرم درياهہ مان نڪري ٿو.

نئيي درياهہ کي "ڍورو" بہ چوندا آهن

گسر : ذات

گوگا : نوٽ. اسپيني ماڻهن ۾ "گون گون" ذات آهي.

ڳرني وارو: ڍورو هي ڍورو ڳرابي درياهہ مان نڪري ٿو وري بيرم درياءَ مان گذري وڃي ٿو.

ڳرابي : درياهہ جو نالو

گوجسان : پيٽ مان

گاڙيٺو : پيڙيءَ جو قسم

گولاڙو : وڻ. ڏٿ جو قسم

گگو : ذات

گولي : مڇيءَ جو قسم

گوتو : خيال...

گولو : وڻ جو قسم: هن وڻ جو ڦر گول ڇماٽي (ٽماٽي) جهڙو ڳاڙهو ٿيندو آهي. هن جو ڦر ماکي ۽ مصري جهڙو مٺو ٿئي ٿو.

گاريلي : درياهہ جو نالو

گاريلي : گاريون ڏيندڙ

گاٻار : درياهہ جو نالو

گنئو : درياهہ جو نالو

گسوسگر : مڇيءَ جو قسم

گوگت : ذات. اوڙڪ

گٻ : ذات. اوڙڪ

ڪارو چاڻ تعلقي ۾ گٻن جو ڳوٺ آهي.

گڙٻ : ذات. اوڙڪ

گاني : ذات. اوڙڪ

گورو : ڦيرو. چڪر

گدڙ : پاڙو، (ميمڻن جو پاڙو)

گنو : درياءَ جو نالو

گادڙا : پاڙو، (ميمڻن جو پاڙو)

گلهڙا : ٻڪري جو نالو
گنديون : خراب
گنديون : پوتيون، روا، چادر
گولو : ول جو قسم هن جو ڦر تماٽي وانر ڳاڙهو ۽ ملو مصري ٿئي ٿو.
گولو : غلام
گولو : تاس جو پتو
گدِ بورو : راند جو قسم
گاليو : ننيڙي پيڙي، ننيڙي هوڙي
گوج : پيٽ
گَت : عادت
لاڙ جي مهاڻن جي پراڻي گت آهي، ٻاجي (پنهنجي) نالي ٻنيان نئون نالو لڳائين. اڪثر اهو نالو مڇي جو وندو آ.
گدِ بورو : راند جو قسم
گاليو : ننيڙي پيڙي

(ڳ)

ڳَڙ : بند، ٻن، آڏ روڪ
ادا..... پاڻيءَ کي ڳڙ ڏني سين،
ادا..... ٻنيءَ کي آڏ ڏني سين
ڪالهه صالح واري زمين کي چؤڦير ڳڙ ٻڌي سون.

ڳُند : ٻوڙ، ڀاڄي

ڳاڙهو : شهر جو نالو

ڳاڙهي ٻاڙ: گاهه جو قسم

ڳُوپ : سادو، غريبڙو، هي ڪنهن جي ٻن ٽن ۾ ڪونهي، هي مسڪينڙو (ڳوپ) پنهنجيءَ ۾ مست آ.

ڳَپ : نياڻي، ڌي

ڳَپ : ڄجهه، ڳپال، گهڻُ

ڳُلتر : ٻراٽا پادر، ٻراٽيون ڄُتيون

ڳُلتر : وائي، آواز، ڳالهائڻ

ڳِنَ وارو گاليو: ٻتيلو: (ننڍڙي ٻيڙي)
ڪينجهر ۾ تنهن جا مهاڻا، "ٻتيلو" جي جاءِ تي ڳِنَ وارو گاليو (ننڍڙي ٻيڙي) جو لفظ استعمال ڪندا آهن.

ڳاڳي : وڻ جو قسم: هن وڻ جو ميوو، ليار ۽ ڏن جي ميوي کان ننڍو ٿئي ٿو.

ڳَريو : ڳريو ڄهليو روءِ، ٿئي مُهري هٿڙا
ڪوءِ سودو ٿئا وءِ، جو تو ڊرليا! سکيو
شاهه

ڳنيير : ذات- ملاح جي اوڙڪ- ٻاڙو

ڳاڙهو : مڇيءَ جو قسم
ناڪتا ۾ خلاصي (مهاڻا) پنهنجو تخلص "ڳاڙهو" مڇيءَ جي نالي سان رکندا آهن.

ڳوپ : مسڪين، ابوجهه

ڳڙ : ٻنا
ادا! زمين جا ڳڙ مضبوط ڪر. (ادا! زمين جا ٻنا مضبوط ڪر)

ڳيور : چوڪرو

ڳونتريو : ويچار ڪيو

ڳونتريو : سمجهو، غور ڪيو

ڳيو : ٽڪرو

ڳيو : پائتي (ڪاٺ) جو پڳل ٽڪرو.
مهاڻا ڪاٺ جي ٽڪر کي "ڳڙدي" به چوندا آهن.

ڳُڙ : اگڙيون. "هوڙيءَ جي سوراخن ۾ ڪپڙي جون اگڙيون هٽي بند ڪرڻ، مهاڻا ان کي "ڳڙ" چوندا آهن.
خلاصي! هوڙي کي جاچ ۽ ڳڙ ڪر.

ڳِندو : وندو

ڳُرو : وزن وارو

ڳيرو : پکيءَ جو قسم

(گھ)

گھٽو : سرس. جهجو

گھُٽو : جيت جو قسم

درياهه جي پاڻي ۾ هلندڙ ڪاٺ جون ٻيڙيون هوڙا ۾ ٻيڙا انهن جي ڪاٺ کي جيت لڳندو آهي، ان کي "گھُٽو" چوندا آهن. پوءِ سُڪيءَ تي (ڪناري تي) ٻيڙا، ٻيڙيون ٻيهاري ڪاٺ کي جنهن هنڌ تي "گھٽو" جيت لڳندو آهي، ان جاءِ کي کُريندا (کمرچيندا آهن ته ٻيڙي، هوڙي جي حياتي وڌي ويندي آهي، جيڪڏهن هوڙن، ٻيڙين کي کرچيو نه ويندو ته اهي انهن ٻيڙين، هوڙين جا پاٽيا ڪمزور ٿي پوندا آهن، سي هوڙا ۽ ٻيڙيون درياءَ جي پاڻيءَ جون سٽون نه سهي سگھنديون آهن، سي ٻڏي، ٽٽي پونديون آهن.

گھوڙو : درياهه جو قسم

گھُبا : ديهه جا نالو..... تعلقو ڪيٽي بندر

گھارو : شهر جو نالو...

گھارو واهه: واهه جو نالو..

گھارو : ڏار ... ٽٽي پوڻ

گھرياڻي: ذات، ملاحن جي اوڙڪ، پاڙو

گھانيون : هوشيارپ، وشياري

گھرڙو : ٻينو

گھوري : شڪار ڪري

گھنا : عورت جو نالو

گھنا : وني (سرائيڪي ٻوليءَ گھنا جي معنيٰ "وني اچ")

گھري : ڪاهي

هوڙا گھري اچو خلاصين کي بچايو

گھتناڻي : جهڪاڻي

گھوٽا : ذات، اوڙڪ

ڳُهٽ : پوسٽ
ناڪئا! ڳُهٽ ۾ ساءُ پوساتجي پيو.
ڳِهل : نناڻ
ڳهوٽ : اڳواڻ
ڳهوٽ : جنهن جي شادي ٿئي.
ڳِهنا : عوت جو نالو
ادي! ماسي ڳهنا پارو ڏئي وئي.
ڳهڙ : چَٽ، ناهه
ڳهيڙ : لنگهه
ڳهورڙو : مگھار
ڳِهل : ننڊ
ڳهاتو : ڳهرو، نقصان
ڳهرو : داخل ٿيو

(ڳ)

ڳاڳي : ٻوٽي جو نالو
ڳاڳيارو، ڪراچيءَ ۾ ديهه جو نالو
(حوالو: "ڪراچي سنڌ جي مارئي" گل حسن ڪلمتي)

(ل)

لا	:	نہ، هڪ
لال	:	ڳاڙهو، رتو
لالواڻي	:	ذات
لنگهيو	:	ذات
لَنڙيا	:	ذات
لڙڪاڻي	:	ذات
لَلُو	:	پکيءَ جو قسم
ليارو مگرو	:	مڇيءَ جو قسم
لوڀ	:	لالچ
لوچ	:	تڙپ، جدوجهد
لوياري	:	درياءَ جو نالو
لنگهائي	:	موڪلي، نياپو
لوٺر	:	مڇيءَ جو قسم
لَڏ	:	سامان، گهريلو سامان
لاڏيون	:	شهر جو نالو
لُڳڙ پُڳڙ	:	لَتا ڪپڙا
لاڙو	:	پاسو
لاڙو	:	خسارو، ٽوٽ
لاڙو	:	نقصان
لُنڊ	:	ذات
لُنڊ	:	ڍوري جو نالو
		هي ڍورو ديهہ ميرواري ۾ آهي.
لاس	:	رَس، پاڄيءَ جي رَس
لِي	:	عورت
لِيءَ	:	اُهي ڪاٺيون جنهن تي هوڙو، پيڙي بيٺل هوندي هُجي، انهن ڪاٺين ڪانسواءِ هوڙو، پيڙي درياءَ منجهہ هلي ناهي سگندي.

لِيلاتَ : منڍون، ميڙون، آڌيون

للرِ : ڦل جو قسم، گاهُه

لانگارو : جيت جو قسم (سامونڊي جيت)

لولاٺ : ڪيڪون

لابارو : لُڻڻ، ڪٽائي، فصل تيار ٿئي، اُن کي لَڻڻ، ڪٽائي ڪرڻ.

لاڪو : ذات

لاڪو : ماڻهوءَ جو نالو

لاڪَ : ڪونٽر

لَڄ : پت، عزت آبرو، شرم حياءُ

لالو : ماڻهوءَ جو نالو

لَسو : چٽو

لَنب : وڻ جو قسم

لاپيو : ليپو ڏيڻ

ادا! اسان چنو لاپيو آهي.

لاڙ جا ماڻهو گپ جا گارو ناهي، جني ۾ منهه کي لاپو ڏيندا آهن.

لَپو : مٽي يا زمين ۾ ڪوڏار هڻي، جيڪا مٽي ڪوڏر تي چڙندي اها ٻاهر اُچلبي تہ ان کي لَپو چوندا آهن.

ليپو : پٽي، مرم

ڪنهن ماڻهوءَ جي ٽنگ يا ٻانهن تي ڌڪ لڳي ۽ جر ب يا چپ اچي تہ ان جي لاءِ لاڙي ماڻهو ڪڪڪ جر اٽو يا مال جو بسو ڪٽي ان کي پاڻيءَ ۾ گرم ڪري ملائي ليپو ناهي ان جاءِ تي جتي ڌڪ لڳل هوندوآهي، اُي لڳائي مٿان ڪپڙو ويڙهي، ٻڌي ڇڏيندا آهن.

لاڙي : لاڙ جي علائقي جو رهندڙ ماڻهو

ادا! هي لاڙي آهي.

لاڙ : علائقي جو نالو

لار : هيٺاٽين وارو علائقو يا حصو، جنهن ۾ درياءَ جو پاڻي

چڙهي اچي، سنڌ جي اتر ۽ ڏکڻ طرف ۾ ساموندي پٽيءَ سان لڳندڙ علائقو.

لاڙي : چانور جو قسم

لاڙي : پري اُچلي آچو

ادا! اهو گند ڪچرو ڪٿي لاڙي اچو.

ادا! اهو گند ڪچرو پري اچلائي اچو.

لُڙاتيل : ميرانجهڙو، ميرو، ڇُڙيو پاڻي

لُڙ : ميرو پاڻي، ادا! پاڻيءَ ۾ مال وينو آهي، هاڻ لُڙ ٿي ويو، يعني پاڻي ميرو ٿي ويو آهي.

لُڙ : تيز ڳالهائڻ، گوڙ ڪرڻ، شور ڪرڻ

ليڙ : ڪپڙي جي سنهڙي ٽڪڙي

ڪنهن ڦاٽل ڪپڙي جو ٽُڪرو.

لاڏ : پيار

لاڏ ڪوڏ : پيار سان

لاڏو : سهرو، گيچ

لاڏا : سهرا، گيچ، خوشيءَ جا سهرا

ڪنهن ٻار ڄمڻ يا گهوٽ ڪنوار جي شادين ۾ لاڏا ڳايا ويندا آهن.

لوڏڻ : ڏوڙڻ

لوڏ : چال

ادا! آڪو اچي پيو اِن جي لوڏ تہ ڏس، ڪنئين پانهن لوڏيندو اچي پيو.

لَڏ : سامان سٽڻ

ڪنهن اُٺ، بيل گاڏي، گهوڙي يا گڏه تي سامان سٽڻ کي لَڏ چوندا آهن.

هڪ هنڌ کان ٻئي هنڌ لڏو ڪٽي وڃڻ کي لڏ چوندا آهن.

قاسم لَڏ ڪٽي وڃي پيو.

لوٽي : ٽانوَ جو نالو، ننڍڙو برتن اڌ ڪلو جيترو

لوتي : نار ۾ لوي يا لوتو ٻڌين

لوڏ : پينگهہ

عورتون ڪٽ جي ٻانهين ۾ گنديءَ جا ٻئي پلاند ٻڌي، ڪپڙي جي پينگهہ ناهينديون، ان ۾ ننڍڙي ٻار کي سمهاري لوڏ ڏينديون آهن.

لي! آئون ٻار کي لوڏ ڏيان پئي، ڳيور کي ننڊ اچي تہ گورو ڪنديس.

لُلَت : رڙيون، دانهون

لَتَ : ڏوڙ

ليٽي : سمهي

ڳور ليٽي پيو آ.

لاڳ : جانورن جو ميلاپ

لاڳ : خيرات

ادا! فقير آيو، ان کي لاڳَ ڏنم.

لاڳَ : هُشي ڏيڻ

لاڳ : سڏارڻ

چورا! توئين هُل نہ ڪريو، آءُ اچي لاڳ ڏيان ٿو.

لامون : سنهڙيون ٽاريون

لاميو : لُڙيو

لاميو : لڙڪيل

وڻ جون ٽاريون جيڪي هيٺ جُهڪيل هجن، ان کي لاچيو چئبو آهي.

لامارو : ڦيرو

ادا! هيٺر تڪڙو وڃان پيو، پوءِ لامارو ڏيندس.

لامارا : ڦيرا

ادا! پکين لامارا پئي ڏنا، اُتي ڪو ڍونڊ هوندو.

ليٽ : دير

لاسَ : عورتون اٽو ۽ پاڻي ملائي "لاس" ناهين. خاص ڪري گوشت ۽ مڇيءَ جو ٻوڙ رڌي وڃڻ جي آخري مرحلي

۾ هُجي ت عورتون ان ۾ لاس وجهنديون آهن.

لَسي : ڪير ولوڙي اُن مان مکڻ ڪڍي، باقي پاڻي واري حصي کي لسي چوندا آهن.

لَسي : ڇتي

لَسي : اوزار، گاهه وڍڻ وارو اوزار

ادا! شهر وڃين پيو، مون جي "لَسي" لوهار کان ٽپايو اچ.

لانگها : ذات

لَنگهه : رستو

لَنگهي : گذري ويا، ڪالهه فقير ائي ڳوٺ جا ماڙو هتان لنگهي ويا.

لَنگهو : فقير، دهل وڄائڻ وارو

لنگهر : سنهو ڏر.

لينگهو : ليڪو

لاوو : باهه

لئو : وڻ جو قسم

لونڪا : ذات

لوسڻ : گاهه جو قسم

هيءَ گاهه ٽن سالن تائين هلندو آهي.

هڪڙو وڍيو تـ پيو لاب موريندو.

لاشار : ذات

لاشاري : ذات

شام جي وقت ڳوٺ رسول بخش مررو بلوچ، ديهه پوڳڙو، ڪاٺي واهه جي تڙ تي اولهندي ڪپ وٺ ڳوٺ آهي، ڪچهريءَ ۾ سگهڙ باقر خان مررو بلوچ، لطيف بلوچ، عطا محمد بلوچ، ڪرمي سوپاٽي جيڪو اصل ۾ ڳوٺ پاپيهو جو رهندڙ، ماستر حمزو، محمد خان مررو بلوچ وينل هئا.

(م)

موڙي : ٻج، ڦُٽي پيو، جائو، اُپري پيو، نِڪري پيو.
زمين ۾ ڪو بہ ٻج پوکڻ کان پوءِ اُهو اُپري پيو يعني ڦُٽي پيو تہ اُن کي "موري" چوندا آهن.

موڙي : مڇي جو قسم ۽ ماڻهو جو نالو بہ آهي.

مَنهڙ : گول ڪاني

مَنهر : ڪُڙهي (مڇي مارڻ وارو جار)
ڪڙهي گول ٿيندي آهي. اُن منجهہ ڇهہ ڪانيون وجهي انهن ڪانين جو هڪ حصو جيڪو مٿاهو وارو هوندو آهي، اُن منجهہ گول ڪاني پڌندا آهن، جنهن کي "منهو" چوندا آهن. ڪڙهي جي چار منجهہ هڪ سڄو پڌل هوندو آهي.

مسوراڻي: ذات

ماڪي : مونکي

مکي : مونکي

منگر وارو: ڍورو هيءَ ڍورو ڪاٺڻ درياهہ مان نڪري وري ڏوڏاتي درياهہ منجهان نڪري ٿو.
هيءَ ڍورو ڪناٽي آهي.

مِنڙي : ڍورو

مُڇِرَ : وڏين مُڇين وارو

مَسيت : هيءَ ڍورو "ڇِڻَ" درياهہ مان نڪري ٿو.

مُلپ : ملان، مُلو، ميان جي (حاجي قادر واڍو "ملپ" جو ڪم ڪندو آهي.

متر : عزيز
حاجي قادر واڍو "مُلپ" جو ڪم ڪندو آهي.

مَتيون : ڍورو هي ڍورو ڪَن ڇني درياهہ مان نڪري ڏمبري درياهہ مان گذري ٿو.
چوٽي "متيون مُجهي ويون"

مگرو : ذات

متواڻي : ذات

جتن جي اوڙڪ، پاڙو ماچر درياهہ تي رهندا

مَل : درياهہ جو نالو آهي.

مَڪڙ : ذات..... جتن جي اوڙڪ پارو، ڪاڪ درياهہ تي رهندا هئا.

مَسوراڻي: جتن جي اوڙڪ ۽ پاڙو

سوڪي بندرگاهہ جي پرسان ڳوٺ مصري مسوراڻيءَ جت مسوراڻي، پاريچا جت ۽ هندون بہ رهندا هئا.

مانجهراڙي: ذات

مالو : اوزار، ڇاڙ

ساموندي پٽيءَ ۾ نار درياهہ منجهان هڪ ڇاڙ نڪري ٿي ،جنهن جو نالو "مالو" آهي جيڪا ڪارو ڇاڻ جي پر ۾ آهي،

مُهري : موري.... واهہ جي مٿان ٺهيل پڪي سرن ۽ سيمينٽ سان ٺهيل پُل کي "مُهري" چوندا آهن.

مُهري : ٻيڙي ... يا هوڙي جو پهريون حصو.

مور ڇڏائي: ڏيهہ جو نالو، تعلقو ڪاروڇاڻ

مُونهان : مون ڪان

شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جو بيت داستان ٻيو بيت 21 سُر آسا

اڪرين آرو، مُونهان پُڇي نہ ڪيئو،

سي وَڃي اَڙيُون جِتِ ڇوڙ نہ ڇارو،

هينئڙو ويچارو، واٽون جَهليئو ونجهلي.

مناڻ : اُها مينهن جنهن جو گوشت ۽ چربي وڏي ويندي آهي اُن کي "مناڻ" مينهن چوندا آهن

مياڻ : هنڌ، جاءِ

اُها جاءِ جيڪا درياءَ جي ڪنڌي هجي، جتي ٻيڙائتا اچي ٻيهن، ٻيڙين، هوڙن، هوڙين جي ٻيهڻ جي جاءِ.

موسا : ديھہ جو نالو، ماڻھو جو نالو
ميرا : ديھہ جو نالو، عورت جو نالو
ميرا : درياءَ جو نالو
مَچون مگر: مڇيءَ جو قسم
مياچ : مڇيءَ جو قسم
ممپائي : پارو (ميٽڻ جو پاڙو)
مور چڏائي: ڳوٺ جو نالو
مُترڪو : اوزار
مُترڪو : مڇيءَ جو قسم
مور : ماڻھوءَ جو نالو
مور : پکيءَ جو نالو
مور : سُھڻو، ملوڪ
موري : ڦُتي، ادا! ٻچ موري پوندو، (ادا! ٻچ ڦتي پوندو)
مِتو : مڇيءَ جو قسم
مھاڻي جو تخلص
خلاصي مولوي عرف مِتو
موراڪي : مڇيءَ جو نالو، مڇيءَ جو قسم
موراڪو ڪي مھاڻا "موراڪي" مڇيءَ جو تخلص پاڻ تي رکندا آھن، پوءِ اھو نالو سندن سڃاڻپ بڻجي ويندو آھي.
ناڪئو ماڪو عرف موراڪي/موراڪو
ماين : عورتن
ميان : لقب، ٻانگ ڏيڻ يا اعلان ڪرڻ واري کي "ميان" چوندا آھن.
مَنديري : وَل جو قسم
مَدين : ذات، (مھاڻن جي ذات)
مورانجھر: ڳوٺ جو نالو
مول : لاش
مَرندو : گھٽبو
مَرندو : سُست. سُست ٿيندو معنيٰ تيزي ڇڏي ڏيندو.

ادا واءَ جهڪو ٿيندو تہ پاڻي مَرندو.

مُرندو : ڦٽندو

زمين ۾ گاھہ مُرندو آهي، (زمين م گاھہ ڦٽندو آهي)

مَيڊ : مُهاڻو، ملاح

مَڇيرو : مَڇيون ماريندڙ

مَڇيرو : ننڍڙي ٻيڙي، ننڍڙي هوڙي، هوڙو

موسيٰ : ماڻهوءَ جو نالو

موسيٰ : ديھہ جو نالو، تعلقو ڪارو ڇاڻ

ميو : ماڻهوءَ جو نالو

ميو : مڇيءَ جو نالو

مياچ : مڇيءَ جو نالو

ميرا : گدلا، خراب، مٽيءَ وارا گدلا

متو : مڇيءَ جو قسم

مايون : عورتون

ميان : لقب

مُنڍيري : وَل جو قسم

منڍيري : گاھہ

(ن)

نـ : انڪار

ناري : ناري ، جي معنيٰ ڳولي وٺ
جليل! ڳنڍ پاڻ سان ڪڻي وڃو، ماني ناري وٺ.
ڳُچ جي گهر ۾ وينا هياسين تہ ماني جو وقت ٿي ويو.
ڳُچ اسان کي گهڻو زور ڀريو تہ ماني کائي وڃو، يا ڳُنڍ (ڳنڍڻ) پاڻ سان ڪڻي وڃو
سامونڊي ماڻهو ڳُنڍ جو لفظ ٻوڙ ،ڀاڄي جي لاءِ استعمال ڪندا آهن.

ناني وارو: ڍورو هي ڍورو سڦي ٽري درياهہ مان نڪري ، زري دبي درياهہ منجهان گذري وڃي ٿو.

نانگ واري: ڍورو، هيءَ ڍور سنهڙي درياهہ مان نڪري وري آڏياڙي درياهہ منجهان گذري وڃي ٿو. هي ڍورو ڪناٽي آهي.

نتراڻي : ذات

ناترو : ذات

نايُون : شاهہ عبداللطيف ڀٽائيءَ جو بيت سُر ڪاموڏ
ڪـو جـو ڪـامـڻ مـي، آهـي اڪـڙيـن ڪـي،
تـنَ تـمـاچـي جـام جـو نـايُـون پـايـو نـي،
عشق ائين ڪَري، جيئن ڄارو ڄام ڪُلهي ڪِئو.

ني : ... نَڪي ....نَڪو.... نَہ....
جملو: آءُ ني، ڪاءُ ني.
ني جو لفظ ڀمرين آواز کي زور ڀرائڻ لاءِ استعمال ڪيو ويو آهي.

نار : درياهہ جو نالو

نوڏ : نياڱو ـ نڪ ـ

نقيب : پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)

ناد : برف جي نادي

ناتاري	:	ڪاهي
نريون	:	شاخون، ٻاٽيءَ جو شاخون، جيڪي سمنڊ منجهه داخل ٿين.
نصير	:	ماٿهو جو نالو
نصير	:	واهه جو نالو

(و)

ولاسيو : درياهہ جو نالو، ملاح جو پاڙو (اوڙڪ، ذات)
وَٺو : عورت
وايپ : رکوالو، حفاظت ڪندڙ ،سار سنڀال لهندڙ
جملو. تون مِجي پوک جي وايپ ڪِج. جيسين آئون موٽي اچان.
وياسين : ڀتاسين.
منجهند جو ٻارنهن وڳي ڊاڪٽر جليل ڪٽي سان گڏ جي ريڙهي مياڻ ڳوٺ ۾ دوست "گهُچ" جي گهر ڏي وياسين. هُن جي طبعيت ٺي ڪو نہ هئي، درياهہ تان شڪار گهوري (ڪري) آيو. گهر ۾ داخل ٿياسين. ناڪئو حسين موساٽي پنهنجي ڳالهہ ٻڌائڻ لڳو
ڪالهہ ريڙهي مياڻ مان هوڙي (ٻيڙي) هلندي پئي ويئي. وَلاسيو درياهہ منجهہ وياسين (ڀتاسين) سڄي رات اُتي هُياسين وڏو درياهہ وَلاسيو جنهن ڪي چئن طرفن کان چار ٻار هُجن.
هڪڙو ٻار (نالي، چاڙ، سنهڙي نالي)
ٻيون ٻار، اُڊاڻ
ٽيون ٻار، سنگ وارو
چوٿون ٻار ، ڇَن وارو
رات وَلاسيو درياءَ ۾ شڪار ڪيوسين. اُن جي ڪناري تي ٽڙو هو .ساموندي ماٿهو " ٽڙو" کي مٿاهين جاءِ کي سڏيندا آهن. اُتي ٻَنيلا (جاءِ ٻنيلا، جاءِ نهيل) رهياسين. اُها جاءِ شڪار جي لاءِ نهيل هئي. اينري ۾ گهُچ جي نياٽي لَسي ناهي ڪٽي آئي.
2006 ۾ جڏهن ريڙهي مياڻ ۾ آيو هوس تہ ان وقت گهُچ جو گهر ڪچو هو . گهر جي اڱڻ تي گَندَ (سنهي مڇي) جو ڍير هوندو هو. هاڻ "گهُچ" جو گهر پڪو

سيمنٽ سان ٺهيل ڏنو تہ ڏاڍي خوشي ٿي. گهَچ جو اصل نالو محمد حسن موساڻي آهي.

واڳورو : ڍورو هيءُ ڍورو ڪَڏي درياهہ مان نڪري ٿو.

وگام : ذات

وائي : بيت جو قسم، چوڪيدار، يا ٻاڍي وائي ٻادي
ادا! چوري ڪي وائي بادي ٿي پئي آ.
ساموندي پٽيءَ ۾ "وائي" جو لفظ چوڪيدار جي لاءِ استعمال ڪبو آ.

وَنيا : ڍورو
هي ڍورو ڏرڙ درياهہ مان نڪري وري دپي درياهہ مان گڏري وڃي ٿو.

وادواٽي : ذات

وَلهو : مُڙس

وِلهو : بيڪار
ڪِنهن ڪم جو نہ آهي. هي ماڻهو وِلهو آهي.

وڏاٽي : درياهہ جو نالو

واٽائي يا واٽا: لاڙ ۾ ساريال فصل پاڻيءَ تي ٿيندو هو، باقي ٻيا ڇيٽ وارا فصل واٽائي يا "واٽا" هوندا هئا، يعني پاڻيءَ ڪانسواءِ ٿيندا هئا، انهن فصلن جي پوکڻ جو طريقو: زمين کي ڀِرين هَر ڏئي پوءِ "تر" ڏيندا هئا. ڇهہ فوٽ ڊِگهي ڪاٺي، سا پنج ڇهہ انچ ويڪري هوندي هئي، اُن سان ڪيڙيل زمين کي سُرخو (سَنوتَ) ڪندا هئا. يعني تَرَ ڏيندا هئا، پوءِ اها زمين سَرَجي ۽ سنئين ٿي ويندي هُئي. پوءِ اُن زمين ۾ ناڙي ڪندا، ٻج پوکيندا هئا.

وَنو : درياهہ جو نالو

وَنو : مينهن... برسات

وَناڙ : وَل جو قسم: وَناڙ وَل جي ڀاڄي ناهوڪي ٺهندي آهي. لاڙي ۽ ساموندي ماڻهو شوق سان کائيندا آهن.

واٿو : ڳاهہ جو قسم
وانڪي : اباڻي ملڪيت
وِڪَر : بندر ڳاهہ جو نالو
واڍِ : ڳوٺ جو نالو آهي. واڍِ لُقمان
وِنجهلي : تڙپي.... بي ڪرار ٿئي، بي چين.
بي سڪون، مڙي ۾ نہ، پنهنجي مَنهن ڳالهائڻ
ڪارائي لَهجي ۾ جملو...
اڙي ڇو پيو وِنجهلي.....؟
شاهہ عبداللطيف ڀٽائي پنهنجي بيت ۾ "وِنجهلي" جو
لفظ استعمال ڪيو آهي.
آڪڙيـنَ آ مُـونـهـانَ پُـڇـي نـہ ڪِـئـو،
اُت وَڃـي آڙيـون، چِـتِ چَـوڻ نـہ چـارو،
هينئڙو وبـچارو، واٿون جَهلئو وِنجهلي
شاهہ

واهڙ : ڍورو
وَٽيون : ديهہ جو نالو....
ويان : درياءَ جو نالو
وبسرمگرو: مڇيءَ جو قسم
وبسر : مڇيءَ جو قسم
وِتائڻ : لاهڻ
وتائيندو : لاهيندو، اُڇلائيندو، ڦٽو
وزن ڪش: پاڙو (ميمڻن جو پاڙو)
ويرو : واندو
ناڪئا! ڪُل ويرو هجي تہ ڏيو.
(ناڪئا! چلہ واندي هجي تہ ڏيو)
واڳو : مڇيءَ جو قسم
واڻ : درياءَ جو نالو
واٽا : زمين، اُها زمين جنهن کي هرَ ڏئي پوءِ ترَ ڏيندا آهن.
وِهٽ : جانور

وَنگرَ : ٻوري جو نالو
وَنگر : ذات
وسايائي : پاڙو، ملڪاڻين جو پاڙو
وير : لَهرَ
ويرون : لَهرون
وَڪار : سامان رکڻ جي جاءِ
(اُها جاءِ جنهن هنڌ تي "مهاڻا" هوڙي جو سامان اچ، برف جو ناديون، پيولا، پاٽيا وغيره پيو سامان رکن.)
وَرُو : واپس
وَرو : لوو
ورو : تورو چڱو پلو
وَر : شهر جو نالو
واجا : واهه جا
واجا : پاڙو، بلوچن جو
واڍو : ڪاٺ جو ڪم ڪندڙ
واڍ: وَڍَ ٽُڪَ وارو
وينچ : مشين
مشين جي ذريعي پاڻيءَ مان ڄَارَ ڪڍڻ
وَٿاڻ : جانورن جي جاءِ
وينٽي ڪٽڻ ماڙ: ڏنڊو، پورهيو ڪرڻ ڪانسواءِ ويهي ڪائڻ
وَسايو : نالو
ناڪئو وسايو تڙ ڏانهن ريو.
ويسر : مڇيءَ جو نالو
ويسر : ذات
وِيسر : يادگيري لَهي وڃڻ، وسري وڃڻ
وَسندي : عورت جو نالو
وسندي : آباد، خوشحال جوءِ
وَسند : ماڻهوءَ جو نالو
وَس : ڳاهن جي گلزاري، خوشحالي

واچوڙو : واءُ
واچوڙو : گھمري، واري هوا، ننيڙو طوفان، ميءُ جو.
ويلڻ : ماني پچائڻ جي لاءِ ڪاٺ جو تخطو.
وَهہ : زهر، ڪڙو ڪارو
وِڪَ : زهر، ڪڙو، ڪارو
وِکَ : هلڻ جي چال جو انداز
وکر : سيڌو سامان
واهوندو : چوماسيءَ جو هوائون
ويڳر : مصالو
وَهنوار : حساب ڪتاب
ويرون : پاٽي، سامونڊي چاڙهہ
واڳو : جانور، دريائي سامونڊي جانور
واٽَ : ڏس، پتو
واٽَ : رستو، گس، پيچرو
وَر : مڙس
وَر : آڏو، اُبتو، بي ترتيب
واهي : رک وارو
واهہ : ڍورو
ونگر : ڍوري جو نالو
ونگر : ذات
ونگرا : ذات
وني : گھرواري، زال
وِٿي : ٿورو فاصلو
وِير : لهر
ويرون : لهرون
وَکار : سامان رکڻ جي جاءِ
اها جاءِ جنهن ۾ "مهاٽا"، ناڪئا، هوڙي جو سامان رکن.
رڇ، برف جون ناديون، پيولا، پايا، پيو سامان وغيره.
وَرَ : شهر جو نالو

ٻر : مڙس
ٻرُ : واپس آچ، موٽ
ورو : ٿورو چڱو ڀلو
واجا : واھ جا
واجا : پاڙو، بلوچن جو
واڍو : ڪاٺ جو ڪم ڪندڙ
وريو : موٽيو
وينچ : مشين جي ذريعي پاڻيءَ مان رَڃ ڪڍڻ
اڳي خلاصي (ماٺوءَ) رَڃ کي رسن سان ڇڪيندا هئا، هاڻ ان جي جاءِ تي رَڃ کي ڇڪڻ يا ڪڍڻ جو ڪم مشين جي ذريعي وينچ ڪندو آهي.

(هه)

هَنيو : ماريو
چورو گهٽيءَ ۾ رڙيون پيو ڪري
چورا توکي ڪنهن هَنيو آ.
معنيٰ توکي ڪنهن ماريو آ.

هاريپ : پوکي راهي ڪندڙ، هاري

همس : ٻورو
هي ٻورو ڪانتي درياهه مان ٽڪري پوءِ پيتاڻي
درياهه مان گذري وڃي ٿو.
هيڪاندِ هيڪڙو، شاهه عبداللطيف ڀٽائي جي بيت
”هيڪاند“ لفظ ڪم آيل آهي، جنهن جي معنيٰ هِڪُ
۽ هڪڙو.
ڏاگهن، ڏيرن، ڏونگرن، تنهي ڏِنم ڏُکَ،
سي سڀ ڀايَنِم سُکَ، هيڪاندِ ڪارڻ هوت جي.
شاهه

هيڪاند : گهڻا

هاج : شئي

هاج : ضرورت

هيجڪ : مڇيءَ جو نالو

هيڪو : هڪڙو، هڪ
ناڪئي نور جو مي تي هيڪو وڏو احسان آم.
(ناڪئي نور جو هون تي جيڪو وڏو احسان آهي.)

هير : عادت

هِير : هوا

هير : عورت جو نالو

هير : هينئر
جملو: مِکي شبو هير ويسي ڏئي وئي،
(مون کي شبو هينئر سيڏو ڏئي وئي)

هوداريو : کٽو، مٽي کٽو

هيڪي پاڙي: هڪڙي پاڙي

ناڪئو مور ۾ خلاصي هيرو، سي هيڪي پاڙي جا آئن.

هيڪي : هڪڙي، اڪيلي، هڪرو

لي! آءِ هيڪي آئي آئيان.

(ي)

يار	:	دوست
ياري	:	دوستي
يڪو	:	لاڳيتو
ٿڪ	:	هڪ
يڪ ساهي:		هڪ ساهي
يڪ	:	گهڙي دير
		”لي! يڪڪ بيني آن، ويسي ڏيم“
يڪ	:	مهاڻي جو تخلص

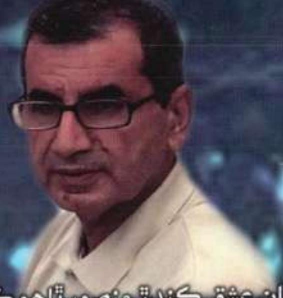

سنڌ ۽ سنڌي ٻوليءَ سان عشق ڪندڙ منصور ٿلهو ڪافي وقت کان سنڌ جي لاڙ وارن پٽن، سو بہ خاص ڪري سنڌ جي سامونڊي علائقي تي تخليقي ۽ تحقيقي ڪم ڪري رهيو آهي. چوڏهن پندرهن سالن کان انهيءَ پسمنظر ۾ سندس ڪهاڻيون، ناول ۽ ٻيا ليک ڇپجندا ۽ پڙهندڙن تائين پهچندا رهيا آهن. "مٽي ۽ مهاڻا" ۽ "ريڙهي مياڻ"، سندس ناول آهن ۽ ائين "سوڪي بندر ۽ ساموڊي سور" خوبصورت سفرنامو آهي، پر سچ پڇ تہ اهي ٽيئي ڪتاب ڇڻ هن علائقي جي ماڻهن جي سماج ڪٿا آهن، دردن جا داستان آهن ۽ تاريخ آهن. منصور لڳاتار ڪڏهن لارين، ڪڏهن ٻيڙين ۾ تہ ڪڏهن پيرين پنڌ ڪري، اُتي وچي ساموڊي علائقن جي شهرن، ڳوٺن، وستين، واهڻن، ڪارين، ڊورين ۽ ڊورن جون ياترائون ڪري، پنهنجي ڪتابن لاءِ ماڻڪ موتي ميڙيا آهن. هن انهن ڪتابن ۾ ماڳن، مڪانن کان ويندي ساموڊي وستين جا نالا بہ اصل ڏنا آهن. اجان بہ ٿورو گهرائي سان ڏسبو تہ سندس ناولن جا ڪردار بہ اصلوڪا ۽ سچا آهن. ناولن سان گڏ پاڻ هڪ ڪتاب "اکر پٽي" جهڙي لغت بہ سهيڙي ڇپائي پڙهندڙن کي ڏني، جيڪو پڻ ٻوليءَ جي حوالي سان هڪ اهم ڪتاب آهي.

ڊاڪٽر محمد علي مانجهي

اسان جو دوست منصور ٿلهو صاحب سراپا تحرڪ ۽ تحريڪ آهي. هو جنهن بہ خطي ۾ ويو اتان جو پاڻي پيتائين ۽ لوڻ چکيائين تہ ان خطي جو جهڙوڪر قرضي ٿي ويو ۽ اهو قرض لاهڻ لاءِ ان خطي جي علم، ادب توڙي ٻوليءَ تي ڪجھ نہ ڪجھ لکيائين. ساموڊي پٽي تي ڪجھ ڏينهن گهارياٽين تہ اتان جي زندگيءَ تي ناول لکي ورتائين. گڏاپ ۾ ڪي گهڙيون گهاريائين تہ گڏاپ جا گل لکي ورتائين. لاڙ جو قرض لاڙي لغت لکي ڪري لاتائين.منصور صاحب عجيب ڪردار آهي، بنان دعوا جي ڪم ڪندو رهي ٿو. سندس پي ايچ ڊي ٿيسز بہ ڪمال جي آهي.مولا سندس قلم کي اجان وڌيڪ طاقت عطا ڪري ۽ هو ٻولي ۽ادب جي خدمت ڪندو رهي.

ڊاڪٽر شير مهراڻي

ڪراچي يونيورسٽي

لاڙي لفظن جي موتين مالها (لغت) منصور ٿلهو سمبارا پبليڪيشنز حيدرآباد

185

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪ ”لُڙهندڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڄُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ٻاڙي، ڪاٺو، ٻاجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻ جي آسَ رکون ٿا.

پَڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جھڙيءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙھا، نيرا، پيلا يا ناسي ھوندا آھن اھڙيءَ طرح پڙھندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آھن ۽ ھوندا. اُھي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙھندڙ، پَرندڙ ۽ پڙھندڙ، سُست ۽ پڙھندڙ يا وِڙھندڙ ۽ پڙھندڙ بہ ٿي سگھن ٿا. ھِن لفظ ۾پَنَ کا خُصوصي ۽ تالي لڳل کِلَب Exclusive Club نہ آھي.

ڪوشش اھا ھوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَھڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آھي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اھڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ ھِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ ھيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رھندا. پَنَن پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پوءِ ٻيو اھم مرحلو وِرھائڻ distribution جو ٿيندو. اِھو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏھن ڪو پيسا ڪمائي سگھي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ ھوندو.

پَنَن کي ڪُليل اڪرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ ھو وَسَ پٽاندڙ وڌِ کان وَڌِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي ھِمٿائِن. پر ساڳئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦھلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنھن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، چاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.
... ...
جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛
... ...
ڪالههَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........
... ...
هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

اِن حسابَ سان اڻچاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَن جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻچاڻ ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ بين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي چوءِ چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

> وڻ وڻ کي مون ڀاڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ڀاءُ
> پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
> ـ اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)